T. C.

MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI

RESTORASYON PROGRAMI

İSTANBUL LİSESİ'NİN BULUNDUĞU ALANIN KORUMA BAĞLAMINDA İRDELENMESİ ve YAPININ ALTINDAKİ SARNICIN RESTORASYONU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CANAN ÇOBAN

Danışman Öğretim Üyesi:

Prof.Dr. İlter BÜYÜKDIĞAN

İstanbul, Eylül 2012

T. C.

MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI

RESTORASYON PROGRAMI

İSTANBUL LİSESİ'NİN BULUNDUĞU ALANIN KORUMA BAĞLAMINDA İRDELENMESİ ve YAPININ ALTINDAKİ SARNICIN RESTORASYONU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CANAN ÇOBAN

Tezin Enstitüye Verildigi Tarih : 12 Eylül 2012

Tezin Savunuldugu Tarih : 28 Eylül 2012

Tez Danısmanı : Prof.Dr. İlter Büyükdığan

Diger Jüri Üyeleri : Doç.Dr. E. Özlem ORAL AYDIN

Yrd.Doç.Dr. Özlem ATALAN

Eylül 2012

ÖZET

"İstanbul (Erkek) Lisesi'nin Bulunduğu Alanın Koruma Bağlamında İrdelenmesi ve Yapının Altındaki Sarnıcın Restorasyonu" isimli tez kapsamında; İstanbul Lisesi'nin bulunduğu alanın tarihi geçmişi Bizans Dönemi ve Osmanlı Dönemi olmak üzere iki dönem halinde analiz edilmiştir. Bunun yanında, yapı altındaki Bizans sarnıcının yeniden işlevlendirilmesine yönelik restorasyon projesi hazırlanmıştır.

Tezin ilk bölümünde giriş, tezin amacı, kapsamı, yöntemi bildirilmiştir. İkinci bölümde İstanbul Lisesi'nin bulunduğu alanın tarihsel gelişimi Bizans ve Osmanlı dönemi olmak üzere iki dönem halinde ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, Bizans Su Sistemi'ne ilişkin genel bilgiler verilmiş, su sistemi içinde yer alan sarnıçlar tipolojik olarak incelenmiştir. Dördüncü bölümde, Bizans sarnıcı örneği olan İstanbul Lisesi Sarnıcı'nın konumu, mimari özellikleri, yapım teknikleri ve malzeme kullanımı, mimari elemanlar ve bezeme özellikleri, bozulmalar ve deformasyonları ele alınmıştır. Beşinci bölüm olan restitüsyon çalışmasında, tez konusu sarnıcın haritalarda konumu, tarihlenmesi ve restitüsyon projesi yaklaşımına esas öneriler sunulmuştur. Altıncı bölümde, restorasyon yaklaşımına esas yeniden işlevlendirmeye yönelik uygulama önerileri getirilmiştir.

Restorasyon projesi ile amaçlanan; İstanbul İli, Fatih İlçesi Türkocağı Cad. No: 4 adresinde ve tapunun 40 pafta, 300 ada, 13 parselinde kain İstanbul Erkek Lisesi'nin 2.bodrum katında konumlanan Bizans Sarnıcı'nın kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan, gerek kültür varlığı niteliği, gerekse kültürel çevreye olan tarihsel katkıları açısından, korunması gerekli Kültür Varlığı'nın mimari görüntüsündeki malzeme ve yapı elemanlarında eserin bütünlüğünü ve karakterini bozmamak koşuluyla, Kültür/Sanat Merkezi fonksiyonunun kazandırılmasıyla gerek öğrencilerin, gerekse mezunların sanatsal faaliyetlerini sergileyeceği ve kültürel etkileşimin sürdürüleceği bir mekan önerilmektedir.

ABSTRACT

Under the so-called "Study of the Area at which Istanbul (for boys) High School Exists within the Scope of Protection, and the restoration of cistern located under the building", historical background of the area was analyzed in two periods: Byzantine and Ottoman. Also a restoration project to re-function the Byzantine Cistern located under the building was prepared.

First section of the thesis comprises introduction, goal, scope, and method of the thesis. In the second section, historical development of the area is investigated under two separate era: Byzantine and Ottoman eras. Third section is dedicated to the information about Byzantine water supply system, and investigates the cisterns as a part of the system from a typological point of view. Fourth section deals with the location, architectural features, and construction techniques of this Byzantine cistern example as well as use of the materials, architectural elements, decoration features, and deformations of it. In the restitution study which comprises the Fifth Section, suggestions on the location of the cistern on the maps, dating the cistern and approach for the restitution projects are presented. In the sixth section, application suggestions on re-functionalizing the cistern which forms the basis of the restoration project are presented.

Goal of the restoration Project; is to provide a venue in which the students as well as graduates can find exhibits their artworks, thus to maintain the cultural interaction by giving an identity of Cultural/Art Center to the Byzantine Cistern located at Istanbul, Fatih, Turkocagı Street No:4 and situated on 40th block, plot no of 300, and layout no 13, on the deed register, second floor of Istanbul High School, and which should be preserved for its contribution to the environment and urban identity as an cultural asset and for its historical contribution to the cultural environment by protecting its architectural appearance without any harm to the integrity and characters of its material and structural elements.

ÖNSÖZ

Tez çalışmam boyunca beni yönlendiren ve desteğini esirgemeyen Sayın Hocam Prof.Dr. İlter BÜYÜKDIĞAN'a

Ve hayat kaynağım sevgili Cansu'ya….

Teşekkürlerimle…

Eylül,2012 Canan ÇOBAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET

ABSTRACT

ÖNSÖZ

İÇİNDEKİLER

RESİM LİSTESİ

HARİTA LİSTESİ

BÖLÜM I. GİRİŞ

1.1. AMAÇ 1

1.2. KAPSAM 1

1.3. YÖNTEM 2

BÖLÜM 2. İSTANBUL LİSESİ'NİN BULUNDUĞU ALANIN TARİHSEL GELİŞİMİ

3

2.1. BİZANS DÖNEMİ 5

2.1.1. Botaneiates Sarayı *(Kalamanos Sarayı)* 11

2.1.2. Acımusluk Sokağı Sarnıcı 16

(Acımusluk Sarnıcı, Botaniates Sarnıcı, Jesus Sarnıcı)

2.2. OSMANLI DÖNEMİ

2.2.1. Tarihi belgeler (harita, eski fotoğraf ve kartpostallar, Osmanlı arşiv belgeleri) 23

2.2.1.1. Harita, Minyatür ve Gravürlerde Yapının Konumu 24

2.2.1.2. Eski Fotoğraf ve Kartpostallarda Yapı 55

2.2.1.3. Osmanlı Arşivi'nde Yapıya Ait Belgeler 68

2.2.2. Çifte Saraylar (Çifte Konaklar) 76

2.2.3. Düyun-u Umumiye Binası 80

2.2.4. İran Elçiliği Binası 83

2.2.5. Diğer Osmanlı Dönemi Yapıları 85

2.2.5.1. Damat İbrahim Paşa Hamamı 87
2.2.5.2. Mektep ve Sebil 88
2.2.5.3. Darülhadis (Medrese) 93
2.2.5.4. Acımusluk Mescidi (İbrahim Paşa Darülhadisi Mescidi) 96

BÖLÜM 3. BİZANS SU SİSTEMİ ve SARNIÇLAR

3.1. SU SİSTEMİ ve SU YAPILARI 97

3.2. SARNIÇLAR 109
3.2.1. Açık Sarnıçlar 110
3.2.2. Kapalı Sarnıçlar 114

BÖLÜM 4. İSTANBUL (ERKEK) LİSESİ SARNICI

4.1. KONUM 125

4.2. ANA YAPI/LİSE BİNASI 131

4.3. SARNIÇ PLAN ÖZELLİKLERİ 134
4.3.1. B 201 Sarnıç 134
4.3.2. B 208 Kalorifer Dairesi 138
4.3.3. Koridor 138
4.3.4. B 102 Oda 139

4.4. YAPIM TEKNİKLERİ VE MALZEME KULLANIMI 140

4.5. MİMARİ ELEMANLAR VE BEZEME ÖZELLİKLERİ 142

4.6. BOZULMALAR VE DEFORMASYONLAR

4.6.1. Yapısal Bozulmalar 144

4.6.2. Malzeme Bozulmaları 144

4.6.3. Sıva Bozulmaları 145

4.6.4. Metal Malzeme Bozulmaları 145

4.6.5. Mikroflora Oluşumları 146

BÖLÜM 5. İSTANBUL LİSESİ SARNICI RESTİTÜSYONU

5.1. SARNICIN HARİTALARDA KONUMU 151

5.2. MİMARİ ELEMAN VE BEZEMELER 157

5.3. SARNICIN TARİHLENDİRİLMESİ 170

5.4. RESTİTÜSYON 176

5.4.1. Restitüsyon 1.Dönem 178

5.4.1.1. Birinci Öneri 178

5.4.1.2. İkinci Öneri 180

5.4.1.3. Üçüncü Öneri 182

5.4.2. Restitüsyon 2.Dönem 183

BÖLÜM 6. İSTANBUL LİSESİ SARNICI RESTORASYONU

6.1. RESTORASYON YAKLAŞIMI 184

6.2. RESTORASYON KAPSAMI 185

6.2.1. TEKNİK UYGULAMA İLKELERİ 185

6.2.1.1. Malzeme Analizi 185

6.2.1.2. Uygulama Önerileri 186

6.2.2. ESTETİK İLKELER 187

6.2.3. SAĞLAMLAŞTIRMA 187

6.2.4. TEMİZLEME 188

6.2.4.1. İç Cephe/Duvar Yüzeyi Temizliği 188

6.2.4.2. Metal Yüzeyler 188

6.2.4.3. Niteliksiz Ek ve Müdahalelerin Temizliği 189

6.2.5. BÜTÜNLEME 189

6.2.6. YENİLEME /YENİDEN İŞLEVLENDİRME 190

6.2.7. MODERN EKLER 190

BÖLÜM 7. SONUÇ 192

KAYNAKÇA 197

EKLER

EK 1 : TC. Kültür Bakanlığı İstanbul 4 Numaralı Koruma Kurulu Arşivi

EK 2 : Fotoğraf Albümü

EK 3 : Çizimler

Rölöve Çizimleri

Restitüsyon Çizimleri

Restorasyon Çizimleri

EK 4 : TC. Kültür Bakanlığı Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı'nın 14.02.2011 gün 729-86 sayılı Raporu

EK 5 : İTÜ Deprem Mühendisliği ve Afet Yönetim Enstitüsü 27.04.2012 gün 414 sayılı Teknik Raporu

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 2.1: Tez Konusu Yapıların Günümüzde Konumu , url-1

Fotoğraf 2.2 ve 3 : Konstantinopolis'in batı kaynaklı yayınlarında yer alan gravürleri, Schedel, (Yetişkin Kubilay, 2010)

Fotoğraf 2.4 : Balustrad Payeciği ve Arkad Başlığı, (Karagöz, 2011:108-109)

Fotoğraf 2.5 : İstanbul Lisesi Ek İnşaatı Kazısından Bulunan İki Pişmiş Toprak Kandil (Karagöz, 2011:108-109)

Fotoğraf 2.6 : Acımusluk Sarnıcı Konumu, url-1

Fotoğraf 2.7 : Acımusluk Sokağı Sarnıcı'nın kuzey duvarı detayı

Fotoğraf 2.8 : Acımusluk Sokağı Sarnıcı'nın 4 numaralı odasının günümüzde içten görünüşü

Fotoğraf 2.9 : Acımusluk Sokağı Sarnıcı'nın kuzey duvarının dıştan görünüşü

Fotoğraf 2.10 : Matrakçı Nasuh'un Minyatüründe Tez Konusu Alan, url-12

Fotoğraf 2.11 : Grelot'un 17yy İstanbul Görünümü'nde Tez Konusu Alan, (Yetişkin Kubilay,2010).

Fotoğraf 2.12 : Rouargue'nin Gravüründe Tez Konusu Alan (Cihan, 2006)

Fotoğraf 2.13 : Gravürde Tez Konusu Alan (Leonadias Mikropoulos Arşivi)

Fotoğraf 2.14. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.15. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.16. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.17. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.18. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.19. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası **(**1939 yılı)

Fotoğraf 2.20. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.21. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.22. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.23. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.24. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.25. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.26. Hava Fotoğrafı, 1920.

Fotoğraf 2.27. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.28. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.29. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.30. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.31. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.32. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.33. Eski Fotoğrafta Düyun-u Umumiye Binası **(**Sebah-Joaillier, 1890)

Fotoğraf 2.34. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.35. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.36. Eski Kartpostalda İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.37. Eski Kartpostalda İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.38. Eski Kartpostalda İstanbul Erkek Lisesi Binası

Fotoğraf 2.39. Eski Fotoğrafta İstanbul Erkek Lisesi Binası, (1960 yılları)

Fotoğraf 2.40 : BOA Belgesi (MF.MKT, 171/17-1 1310.Za.23)

Fotoğraf 2.41 : BOA Belgesi, (MF.MKT, 171/17-2)

Fotoğraf 2.42 : BOA Belgesi , (MF.MKT, 171/17-3)

Fotoğraf 2.43 : BOA, Belgesi, (134/10024 1310.C.15)

Fotoğraf 2.44 : İstanbul Lisesi'nin Doğusundaki Duvar Kalıntısı

Fotoğraf 2.45 : İstanbul Lisesi'nin Doğusundaki Duvar Kalıntısı

Fotoğraf 2.46. Düyun-u Umumiye, 1908. (Toprak, 2006)

Fotoğraf 2.47 : İran İslam Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu.

Fotoğraf 2.48 : Damat İbrahim Paşa Hamamı

Fotoğraf 2.49 : Damat İbrahim Paşa Hamamı

Fotoğraf 2.50: Nevşehirli İbrahim Paşa Mektebi'nin Cephesi (Eyice 1981, 233)

Fotoğraf 2.51 : Nevşehirli İbrahim Paşa Mektebi'nin Esas Mekanı, Ocak Yeri

(Eyice 1981, 235)

Fotoğraf 2.52 : Nevşehirli İbrahim Paşa Mektebi'nin Kitabesi (Eyice, 1981:236)

Fotoğraf 2.53 : (Nevşehirli) İbrahim Paşa Sebili, 1938 yılında çekilmiş Fotoğrafı (Kumbaracılar 1938, res.38)

Fotoğraf 2.54 : Damat İbrahim Paşa Darülhadisi, İçten Görünüş-Bölünüp Dükkanlara Çevrilmeden Önceki Durumu (Kütükoğlu 2000, 63)

Fotoğraf 2.55 : Damat İbrahim Paşa Darülhadisi, İçten Görünüş-Bölünüp Dükkanlara Çevrildikten Sonraki Durumu

Fotoğraf 2.56 : Damat İbrahim Paşa Medresesi

Fotoğraf 2.57 : Acımusluk Mescidi

Fotoğraf 3.1 : Valens Sukemeri'nin Tarihi Araştırmalara Göre Canlandırması, url-2

Fotoğraf 3.2 : Valens Sukemeri'nin Günümüzdeki Kalıntıları, url-3

Fotoğraf 3.3 : William Henry Barlett'e ait Gravürde Su Kemeri

(Tabakoğlu, 2006:223)

Fotoğraf 3.4 : Nakkaş Osmanı'ın *Tarih-i Sultan Süleyman'*da yer alan minyatüründe Kırkçeşme Su Şebekesi adlandırılır (Çeçen, 1994:3).

Fotoğraf 3.5 : Sultan Selim Çukurbostanı olarak anılan Aspar Sarnıcı, url-4

Fotoğraf 3.6 : Günümüzde Karagümrük Spor Stadyumu Olarak Kullanılan

Aestios Sarnıcı, url- 5

Fotoğraf 3.7 : Günümüzde Fildamı Sarnıcı ,url-7

Fotoğraf 3.8 : Yerebatan Sarnıcı Gravürü (Altun, 2009)

Fotoğraf 3.9 : Yerebatan Sarnıcı Gravürü (Carbognano, 1993)

Fotoğraf 3.10 : Yerebatan Sarnıcı'nın İçten Görünüşü

Fotoğraf 3.11 : Binbirdirek Sarnıcı, url-8

Fotoğraf 3.12 : Ayasofya Altındaki Kuyular, url-9

Fotoğraf 4.1 : Hava Fotoğrafı Genel Görünüm, url-1

Fotoğraf 4.2 : Sarnıcın Yapıdaki Konumu ve Girişi, url-1

Fotoğraf 4.3 : Türkocağı Caddesi'nin Kuzeybatı Yönünden Görünüm

Fotoğraf 4.4 : Türkocağı Caddes'nin Kuzeybatı Görünümü

Fotoğraf 4.5 : Türkocağı Caddesi'nin Güneybatı Girişi

Fotoğraf 4.6 : Yapıya Türkocağı Caddesi'nden Giriş

Fotoğraf 4.7 : İstanbul Lisesi Genel Görünüm

Fotoğraf 4.8 ve 9 : İstanbul Lisesi İçten Genel Görünüm

Fotoğraf 4.10 : Sarnıcın Kuzeybatı Yönünden Genel Görünümü

Fotoğraf 4.11 : Sarnıcın Güneydoğu Yönünden Genel Görünümü

Fotoğraf 4.12 : Çatlak Kemer ve Sıva Bozulmaları

Fotoğraf 4.13 : Kırılmış Sütun Başı, Sütun Yüzeyinde

Fotoğraf 4.14 : Kargir Sütunda Çatlak Malzeme Kaybı

Fotoğraf 4.15 ve 16 : Sütun Başı ve Gergi Boşluğu

Fotoğraf 4.17 : Muhdes Geçiş İçin Yarılmış Kubbe

Fotoğraf 4.18 ve 19 : Vallauari'nin Demir Putrellerinin Korozyonu

Fotoğraf 4.20 ve 21 : Muhdes Betonarme Döşeme

Fotoğraf 4.22 ve 23 : Muhdes Betonarme Döşeme

Fotoğraf 4.24 : Kubbeler Ve Muhdes Boruların Yarattığı Kirlilik

Fotoğraf 4.25 ve 26 : Duvar ve Sıva Deformasyonları

Fotoğraf 4.27 : Kaidede Malzeme Kaybı ve Zemin Deformasyonu

Fotoğraf 5.1 : Sarnıcın Kuzey Duvarından Ölçülen Bizans Tuğlaları

Fotoğraf 5.2 : Merdiven

Fotoğraf 5.3 : 2-B Sütununun Sütun Başlığı

Fotoğraf 5.4 : 2_B Sütununun Sütun Kaidesi

Fotoğraf 5.5 : 2_C Sütununun Sütun Başlığı

Fotoğraf 5.6 : 2_C Sütununun Sütun Başlığı

Fotoğraf 5.7 : 2_C Sütununun Tabanı

Fotoğraf 5.8 : 2_D Sütun Başlığının Kuzeye Bakan Yüzeyi

Fotoğraf 5.9 : 2_D Sütun Başlığının Güneye Bakan Yüzeyi ve İç içe Haç Kabartması

Fotoğraf 5.10 : 2_D Sütun Başlığının Doğuya Bakan Yüzeyi

Fotoğraf 5.11 : 2_D Sütununun Sütun Gövdesi, Haç kabartması

Fotoğraf 5.12: 2_E Sütun Başlığının Kuzeye Bakan Yüzeyi

Fotoğraf 5.13 : 2_E Sütun Başlığının Güneye Bakan Yüzeyi

Fotoğraf 5.14 : 2_E Sütun Başlığının Doğuya Bakan Yüzeyi

Fotoğraf 5.15 : 2_E Sütununda Sütun Kaidesi Olarak Kullanılan Korint Stilinde Sütun Başlığı

Fotoğraf 5.16 : 2_E Sütununda Sütun Kaidesi Olarak Kullanılan Korint Stilinde Sütun Başlığı

Fotoğraf 5.17 : 2_E Sütununun Sütun Gövdesindeki Haç Şeklindeki Girintisi

Fotoğraf 5.18 : 2_E Sütununun Sütun Gövdesindeki Üçlü Delik Grubu

Fotoğraf 5.19 : Myrelaion Kilisesi (Bodrum Cami) Sütun Başlığı (Kautzsch, 1936)

Fotoğraf 5.20 : Kautzsch (1936) tarafından 440-470'a tarihlenen sütun başlığı

Fotoğraf 5.21 : Studios Manastırı'nın Atrium'unda bulunan İyonik İmpost sütun başlığı parçaları (Kautzsch,1936:167; lev.33)

Fotoğraf 5.22 : Merdivene çıkış sağlamak için kubbede yapılan deformasyon

Fotoğraf 5.23 : Soğukçeşme Sokağı Sarnıcı, Sarnıç Restaurant.

Fotoğraf 5.24 : İstanbul Lisesi Sarnıcı menfezi.

Fotoğraf 5.25 : İstanbul Lisesi Sarnıcında farklı örgü tekniği.

Fotoğraf 5.26 : İstanbul Lisesi Sarnıcı Kapatılan Kubbe Kapağı

HARİTA LİSTESİ

Harita 2.1: Konstantinopolis'in Bölgeleri, Botaneitas Sarayı, Acımusluk sokağı Sarnıcı ve İstanbul Lisesi Sanıcı Konumu F.R. von Hubner Haritası

Harita 2.2 : Baedeker Rehberi'ndeki Bizans Haritası'nda Yapının Konumu

Harita 2.3 : Bilinen En Eski İstanbul Planı olan Buondelmonte Haritası'nda Yapının Konumu

Harita 2.4 : I.Konstantinus, Byzantion'u yeniden yarattı ve yeni Roma adını verdi. Ancak kent halkı Konstantinus'un kenti anlamına gelen Konstantinopolis adını tercih etti. 14yy, Banduri Haritası'nda Yapının Konumu,

Harita 2.5 : 1850 baskı tarihli Anonim Konstantinopolis'in Fetih Haritası'nda Yapının Konumu

Harita 2.6 : Carte Topographique & Archéologique de Constantinople, Au Moyen Age, İmprimerie Kephalidés, 1938, İstanbul, Carte 3

Harita 2.7 : Carte Topographique & Archéologique de Constantinople, Au Moyen Age, İmprimerie Kephalidés, 1938, İstanbul, Carte 3

Harita 2.8 : Konstantinopolis'in Osmanlı Konstantiniyyesine dönüşümü sayılan Münster Haritası'nda Tez Konusu Alan, 15yy.

Harita 2.9 : Venedikli ressam Vavassore'nin Kuşbaşı İstanbul Haritası'nda Tez Konusu Alan, 15yy.,

Harita 2.10 : Bellin'in Haritası'nda Tez Konusu Alan,17yy.

Harita 2.11 : 17yy Tarihli Yolların ve Önemli Yerlerin Gösterildiği Anonim Haritada Tez Konusu Alan**.**

Harita 2.12 : 17yy tarihli Andelfinder ve Seutter Haritası'nda Tez Konusu Alan.

Harita 2.13 : 17yy tarihli Pieter Haritası'nda Tez Konusu Alan.

Harita 2.14 : Liebaux'un İstanbul Görünümünde Tez Konusu Alan, 1705.

Harita 2.15 : İstanbul'un ilk bilimsel ölçekli haritası olan Kauffer Haritası'nda Tez Konusu Alan, 1786.

Harita 2.16 : Andrews Haritası'nda Tez Konusu Alan, 18yy.

Harita 2.17 : Mollo Haritası'nda Tez Konusu Alan , 1788.

Harita 2.18 : Teknik Ressam Tardieu ile Coğrafyacı Brun'un 1816 tarihli Haritası'nda önemli yapılar ve semtler numaralandırılmıştır.

Harita 2.19 : 1/4.200.000 ölçekli Peterman Haritası'nda Tez Konusu Alan,1828.

Harita 2.20 : Dower Haritası'nda Tez Konusu Alan, 1830.

Harita 2.21 : Moltke Haritası, 1836.

Harita 2.22 : Hellert Kauffer Haritası,1836.

Harita 2.23 : İstanbul ve Yöresi (Dar-ül Hilafet-i Aliyye), Moltke Haritası, 1844

Harita 2.24 : Heck ve Jatting Haritası'nda Tez Konusu Alan, 1850.

Harita 2.25 : İstanbul'un Demografik Yapısını gösteren 1/15.000 ölçekli Stolpe Haritası'nda Tez Konusu Alan, 1866.

Harita 2.26 : Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda tümgeneralliğe kadar yükselmiş von Scheda 'nın 1/28.800 ölçekli haritasında Tez Konusu Alan, 1869.

Harita 2.27 : İlk Demiryolu Haritası Bradshaw Haritası'nda Tez Konusu Alan, 1889.

Harita 2.28 : Bradshaw'ın Demiryolu Rehberi'nde Tez Konusu Alan, 1890.

Harita 2.29 : Beadeker Rehberi'nde Tez Konusu Alan, 1914.

Harita 2.30 : Beyazıt ve Yöresi 1/2000 Ölçekli Büyükşehir Planı, 1870-1880.

Harita 2.31 : Goad Haritası, 1904-1906.

Harita 2.32 : Ottoman Haritası, 1909.

Harita 2.33 : Alman Mavileri, 1913-1914.

Harita 2.34 : Erkan-ı Harbiye Matbaası, İstanbul,1917.

Harita 2.35 : Necip Bey,İstanbul Şehremaneti Harita Müdürlüğü,1918-1924.

Harita 2.36 : Erkan-ı Harbiye Matbaası,İstanbul,1922.

Harita 2.37 : Mamboury Haritası, 1925.

Harita 2.38 : İstanbul Şehir Rehberi, 1934.

Harita 2.39 : Pervitich Haritası, 1940 – 1941.

Harita 2.40: 1865 Hocapaşa Yangını'nın Yayıldığı Alan.

Harita 2.41 : İstanbul'un 1782 Tarihinde Geçirmiş Olduğu Üç Büyük Yangınları Konu Alan Lopez Haritası'nda Yapının Konumu.

Harita 2.42 : Çifte Saraylar Arsası.

Harita 2.43 : İran Elçiliği Binası Konumu .

Harita 2.44 : Çifte Saraylar Arsası Ve Çevresindeki Acımusluk Hamamı, İbrahim Paşa Medresesi, İbrahim Paşa Mektebi.

Harita 2.45 : Alman Mavileri'nde İbrahim Paşa Medresesi.

Harita 2.46 : Damat İbrahim Paşa Darülhadisi ve çevresi, Ayverdi Haritası.

Harita 3.1 : Konstantinopolis'in Suyollarını Gösteren Harita.

Harita 3.2 : Konstantinopolis'in Suyollarını Gösteren Harita .

Harita 3.3 : Valens Sukemeri'nin (Bozdoğan Sukemeri) Forum Tauri'ye Ulaştığı Güzergahı Gösteren Plan.

Harita 3.4 : Kırkçeşme, Taksim ve Hamidiye Suları İsale Hattı.

Harita 3.5 : Su bentleri, Şehremaneti Hendesehanesi.

Harita 3.6 : Süleymaniye ve Beyazıt Yöresi Suyolu Haritası, Kapıkuleli Mühendis Seyyid Hasan, 1815.

Harita 3.7 : Süleymaniye Cami Suyolu Haritası, 1760-1770.

Harita 5.1 : Konstantinopolis'in Suyollarını Gösteren Harita.

Harita 5.2 : İstanbul Lisesi Altındaki Sarnıç 109 Numara İle Gösterilmiştir.

Harita 5.3 : İstanbul Lisesi Altındaki Sarnıç 109 Numara İle Gösterilmiştir.

Harita 5.4 : İstanbul Lisesi Altındaki Sarnıç .

Harita 5.5 : İstanbul Lisesi Altındaki Sarnıç .

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 2.1 : Tez Konusu Bölgenin Tarihi Araştırmalara Göre Bizans Dönemi Rekonstrüksiyonu.

Çizim 2.2 : Botaneiates Sarayı.

Çizim 2.3 : Acımusluk Sokağı Sarnıcı'nın Dış Duvarının Çizimi.

Çizim 2.4 : Acımusluk Sokağı Sarnıcı'nın Wulzinger Tarafından Çizilen Planı.

Çizim 2.5 : Acımusluk Sokağı Sarnıcı 9. ve 12. odaların kesiti.

Çizim 2.6 : Acımusluk Sokağı Sarnıcı'nda Wulzinger'in Tespit Ettiği Tuğla Damgaları.

Çizim 2.7 : Düyun-u Umumiye'nin Projesi (Ön Cephe)

Çizim 2.8 : Düyun-u Umumiye'nin Projesi (Kesit)

Çizim 2.9 : Düyun-u Umumiye'nin Projesi (Arka Cephe)

Çizim 2.10 : Düyun-u Umumiye'nin Projesi (Yan Cephe)

Çizim 2.11 : Nevşehirli İbrahim Paşa Mektebinin Takribi Krokisi.

Çizim 3.1 : Aspar Sarnıcı Planı.

Çizim 3.2 : Aspar Sarnıcı Planı.

Çizim 3.3 : Fildamı Sarnıcı Planı ve Kesiti.

Çizim 3.4 : Yerebatan Sarnıcı'nın Planı ve Kesiti.

Çizim 3.5 : Binbirdirek Sarnıcı'nın Planı, Kesiti, Sütun Başlığı ve Gövdesi Çizimi,Kemer ve Tonoz Çizimi.

Çizim 3.6 : Desteksiz Sarnıçlar.

Çizim 3.7 : Tek Destekli Sarnıçlar.

Çizim 3.8 : İki Destekli Sarnıçlar.

Çizim 3.9 : Üç Destekli Sarnıçlar.

Çizim 3.10 : Gülhane Askeri Hastanesi Avlusundaki Sarnıç.

Çizim 4.1 : Birinci Bodrum Kat Planı'nda Sarnıc ve Kalorifer Dairesinin İz Düşümü

Çizim 5.1 : Theodosius Forumu'ndaki (Forum Tauri) Zafer Takı'ndan Günümüze Kalan Sütun Başlığının Çizimi.

Çizim 5.2 : Prokonnesos'ta Üretilen Attika Stilinde ve Daralan Profilli Sütun Kaideleri Üretim Evreleri.

Çizim 5.3 : Binbirdirek Sarnıcı Çizimi.

Çizim 5.4 : Topkapı Sarayı İkinci Avlusunda, Babüs Selam'dan Babüssade'ye Giden Yol Üzerindeki Sarnıç Çizimi.

Çizim 5.5 : Nuruosmaniye Sarnıcı Çizimi.

Çizim 5.6 : Daye Kadın Sokağı Sarnıcı Çizimi.

Çizim 5.7 : Mercan Yokuşu Sarnıcı Çizimi.

BÖLÜM. I. GİRİŞ

1.1. AMAÇ

İstanbul'un tarihi yarımadasında, Fatih İlçesi Türkocağı Cad. No: 4 adresinde ve tapunun 40 pafta, 300 ada, 13 parselinde kain İstanbul Erkek Lisesi'nin konumlandığı alandaki yapılaşma çok eski tarihlere dayanmaktadır.

Bu alandaki yapılaşmanın belgelere dayanılarak zaman-dizinsel analizinin yapılması, alanda bugüne ulaşan fiziksel verilerin korunması ve lise binası altındaki sarnıcın restore edilerek yeniden kullanım olanaklarının irdelenmesi tezin amacını oluşturmaktadır.

1.2. KAPSAM

Çalışmanın amacına yönelik olarak, İstanbul Erkek Lisesi'nin bulunduğu alanın tarihsel gelişimi ve değişimi incelenmiş, yapının ikinci bodrum katında bulunan sarnıcın, Bizans dönemi sarnıçları içindeki yeri ve önemi saptanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda bugün kullanılmayan sarnıcın yerinde yapılan ölçümlere dayalı mimari ve yapısal özellikleri, bozulma durumu, restitüsyonu ve yeniden kullanıma yönelik restorasyon önerileri tezin kapsamını oluşturmuştur. Sonuç bölümünde ise, tez çalışmasının genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Ekler kısmında teknik raporlar ile fotoğraflar ve rölöve, restitüsyon, restorasyon çizimlerine yer verilmiştir.

1.3. YÖNTEM

Tez çalışmasında, zaman-dizinsel gelişimi ortaya çıkarabilmek için, literatür araştırması yapılarak, İstanbul Erkek Lisesi'nin bulunduğu alanla ilgili yazılı ve görsel kaynaklar incelenmiş olup, Bizans ve Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen yapılar, tarihi araştırmayla ortaya çıkarılmıştır.

İstanbul Erkek Lisesi altındaki Bizans sarnıcının restorasyon projesi hazırlanması için, totalstation, fotoğraflama ve geleneksel yöntemler kullanılarak rölövesi çıkarılmıştır. Restitüsyon önerisi getirebilmek için, sarnıçların Roma su sistemindeki görevi, yapım sistemi, günümüze ulaşan sarnıçlar ile yok olan sarnıçların mimari özellikleri araştırılmıştır. Çıkarılan sarnıç tipolojisi içinde, yapıdaki izler okunarak restüte edilmiştir.

Yapılan tarihi (tarihçesi, tipolojik karşılaştırmalar) ve teknik (yapım tekniği, malzeme ve taşıyıcı sistem) araştırmalarla eşzamanlı yürütülen rölöve, fotoğrafla belgeleme, analiz çalışmaları (hasar ve bozulmaların tespiti) ve restitüsyon önerisi; restorasyon projesinin hazırlanmasına ve gerekli restorasyon tekniklerinin belirlenmesine altyapı oluşturmuştur. Belirlenen teknik ve yöntemler ışığında, yapıya mümkün olduğunca en az müdahale ile tarihi belge ve estetik değerinin korunması ve sürdürülmesi amaçlanmıştır.

Sarnıç yapısının restorasyonunun gerçekleştirilmesi için uygulanacak teknikler; sağlamlaştırma, temizleme, bütünleme ve yeniden yapımın yanı sıra koruyucu önlemler olarak belirlenmiştir. Bilimsel restorasyon kriterlerine uyan ve olabildiğince az müdahale ile yapının tarihi ve estetik değerinin korunması amaç olarak alınmıştır.
Sarnıcın yeniden işlevlendirilerek, gerek öğrencilerin ve gerekse mezunların sanatsal faaliyetlerini sergileyeceği ve kültürel etkileşimin sürdürüleceği bir Kültür/Sanat Merkezi fonksiyonu kazandırılması restorasyon yaklaşımını oluşturmaktadır.

BÖLÜM. II. İSTANBUL LİSESİ'NİN BULUNDUĞU ALANIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Tarihi araştırmada, İstanbul (Erkek) Lisesi'nin konumlandığı alan Bizans Dönemi ve Osmanlı Dönemi olmak üzere, iki dönem halinde analiz edilmektedir.

İstanbul Lisesi, 1897'de Düyun-u Umumiye (Borçlar İdaresi) binası olarak inşa edilmiştir. Tez konusu Bizans Dönemi'ne ait sarnıç, binanın bodrumunda kuzeydoğu yönündedir. Binanın konumlandığı alan, Bizans ve Osmanlı Dönemi'nde iskan edilmiş olup, bir kısım kalıntı günümüze ulaşmıştır. Şöyle ki, binanın güneyinde üstündeki yapı günümüze gelmemiş, bir başka Bizans sarnıcı olan Acımusluk Sokağı Sarnıcı, doğusunda Osmanlı Dönemi'ne ait olduğu düşünülen bir duvar kalıntısı, güneyinde Osmanlı dönemine ait olan bir hamam kalıntısı ve medrese kalıntısı vardır. Acımusluk Sarnıcı'nın, Bizans İmparatoru III.Nikeforos Botaneiates'in (1078-1081) imparator olmadan önce kaldığı Botaneiates Sarayı'nın alt yapısı olabileceği düşünülmektedir ([1]:64; Mamboury, 1953:330; Mordtmann, 1892: 48, no:84). Ayrıca Osmanlı Dönemi'nde Düyun-u Umumiye binası yapılmadan önce aynı arsa üzerinde 16.yy'larda Cağaloğlu semtine adını veren, Kaptan-ı Derya ve Sadrazam Ciğalazade Yusuf Sinan Paşa'nın (Cağaloğlu Yusuf Sinan Paşa) sarayı olduğu bilinmektedir. Bu saray, 1660 yılındaki Ayazmakapı yangınında yanmış, arsanın bir bölümüne iki kız torunu için Çifte Saraylar/Çifte Konaklar yaptırılmıştır. Çifte Saraylar, 18. yy'a kadar ayakta kalmış, 1826 ve 1865'teki Hocapaşa yangınlarında zarar görmüş ve yıkılmıştır ([2], Ek 1).

Sarnıcın doğusunda Osmanlı Dönemi'ne ait olduğu düşünülen bir duvar kalıntısı, güneyinde Osmanlı dönemine ait olan bir hamam (Damat İbrahim Paşa Hamamı – Acımusluk Hamamı) ve Medrese (Damat İbrahim Paşa Medresesi – Acımusluk Medresesi) vardır. (Fotoğraf 2.1)

Fotoğraf 2.1: Tez Konusu Yapıların Günümüzde Konumu , url-1

2.1. BİZANS DÖNEMİ :

Lise binasının kuzeydoğu bodrumundaki Bizans Dönemi'ne ait tez konusu sarnıçtan başka, binanın kuzeydoğusunda Bizans Sarnıcı olan Acımusluk Sokağı Sarnıcı, günümüze kadar ulaşmıştır. (Harita 2.1). Acımusluk Sokağı Sarnıcı'nın Botaneiates (Kalamanos) Sarayı'nın bir bölümü olduğu düşünülmektedir (Eyice, 1994(a): 311). Sarnıcın saraya ait olabileceği düşünülmektedir (Mordtmann, 1892:48,no:84).

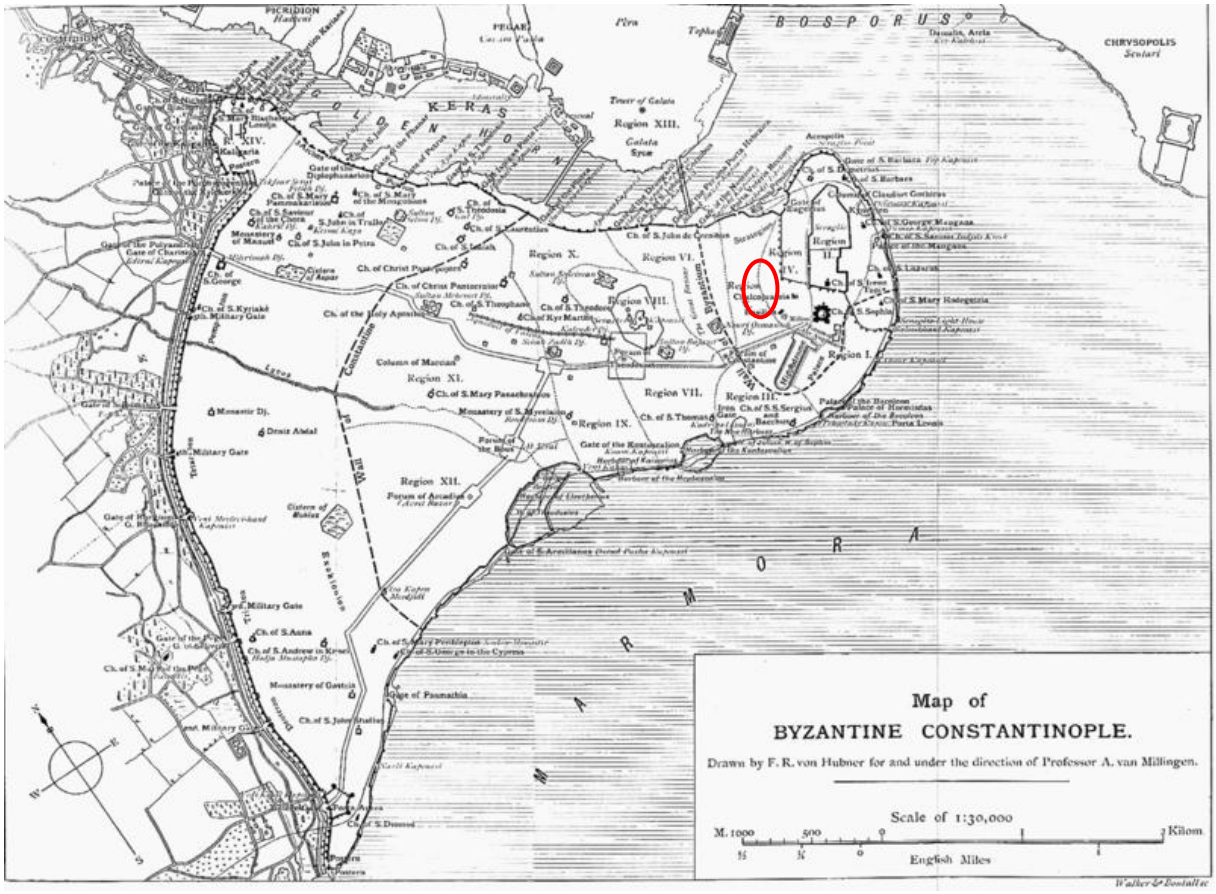

Harita 2.1: Konstantinopolis'in Bölgeleri, Botaneitas Sarayı, Acımusluk sokağı Sarnıcı ve İstanbul Lisesi Sarnıcı Konumu :[3].

Ayrıca İstanbul Lisesi Ek inşaatı sırasında İstanbul Lisesi'nin güneyinde bir Bizans Sarnıcı ve Bizans dönemine ait olduğu düşünülen duvar kalıntısı tespit edilmiş ve çizimleri yapılmıştır. İstanbul 4 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi'nde çizimleri bulunan duvar kalıntısı, çizimleri ve fotoğrafları bulunan Bizans sarnıcı günümüzde tespit edilememektedir ([2],Ek 1).

Literatür araştırmalarında, yapının konumuyla ilgili gravürlere rastlanmaktadır. (Fotoğraf 2.2, 3) İlk harita Floransalı ünlü gezgin ve haritacı Christoforo Buondelmonte'ye ait olup, aynı zamanda fetih öncesi İstanbul'u gösteren ilk harita olup, o zamanki teknikle Bizans İstanbul'unun krokisini vermektedir.

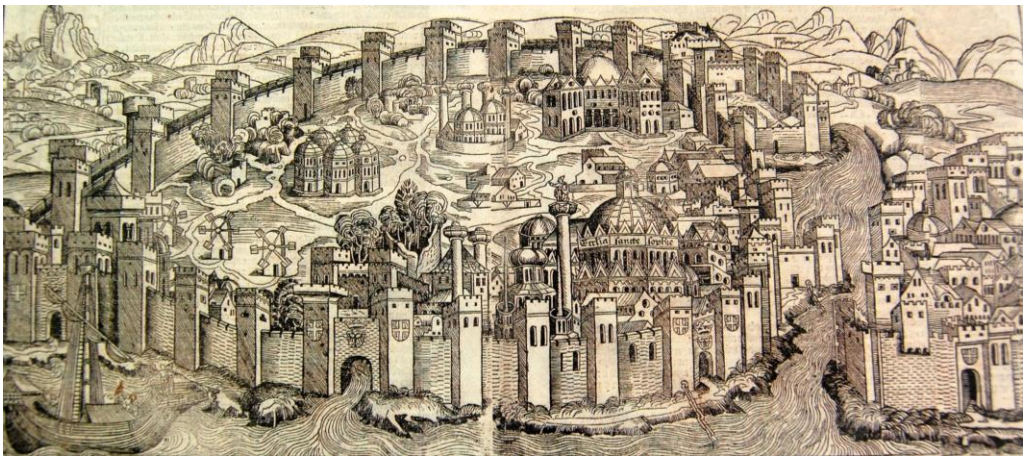

Fotoğraf 2.2 ve 3 : Konstantinopolis'in batı kaynaklı yayınlarında yer alan gravürleri, Schedel. [4].

M A R M A R A - M E E R
II. Hügel
III. Hügel
IV. Hügel
V. Hügel
VI. Hügel
VII. Hügel
Forum Theodosii
Forum Constantini
Forum Amastrianum
Eleutherius-Hafen
Bukoleon-Hafen
Hebdomon
Porta Aurea
Porta Caligaria
Porta Rhegii
Porta Neorii
Porta Petrion
Porta Balatis
Porta Phanariou
Porta Pharmakolytou
Porta Xylokerkou
Porta Psamathia
Porta Blachernae
Porta Kerkoporta
Porta Romanus
Porta Charisius
Porta Polyandrium
Porta Rhousiou
Porta Gyrolimnae
Porta Spatharii
Porta Platea
Porta Rhaidestou
Porta Melandesia
Porta Selymbria
Porta Xylokastanu
Porta Dexiokratu
Porta Phanar Kapu
Porta Top Kapu
Porta Edirne Kapu
Porta Silivri Kapu
Porta Yedi Kule Kapu
Porta Mevlevihane Kapu
Porta Marmara Kapu
Porta Kum Kapu
Porta Yeni Kapu
Porta Sea Kapu
Porta Yali Kapu
Porta Narly Kapu
Porta Bostan Kapu
Porta Kadi Kapu
Porta Kalender Kapu
Porta Ahur Kapu
Porta Egri Kapu
Porta Ayvan Serai
Porta Ayvan Kapu
Porta Ayvan Kapu
Porta Ayvan Kapu

Çizim 2.1 : Tez Konusu Bölgenin Tarihi Araştırmalara Göre Bizans Dönemi Rekonstrüksiyonu, url-2

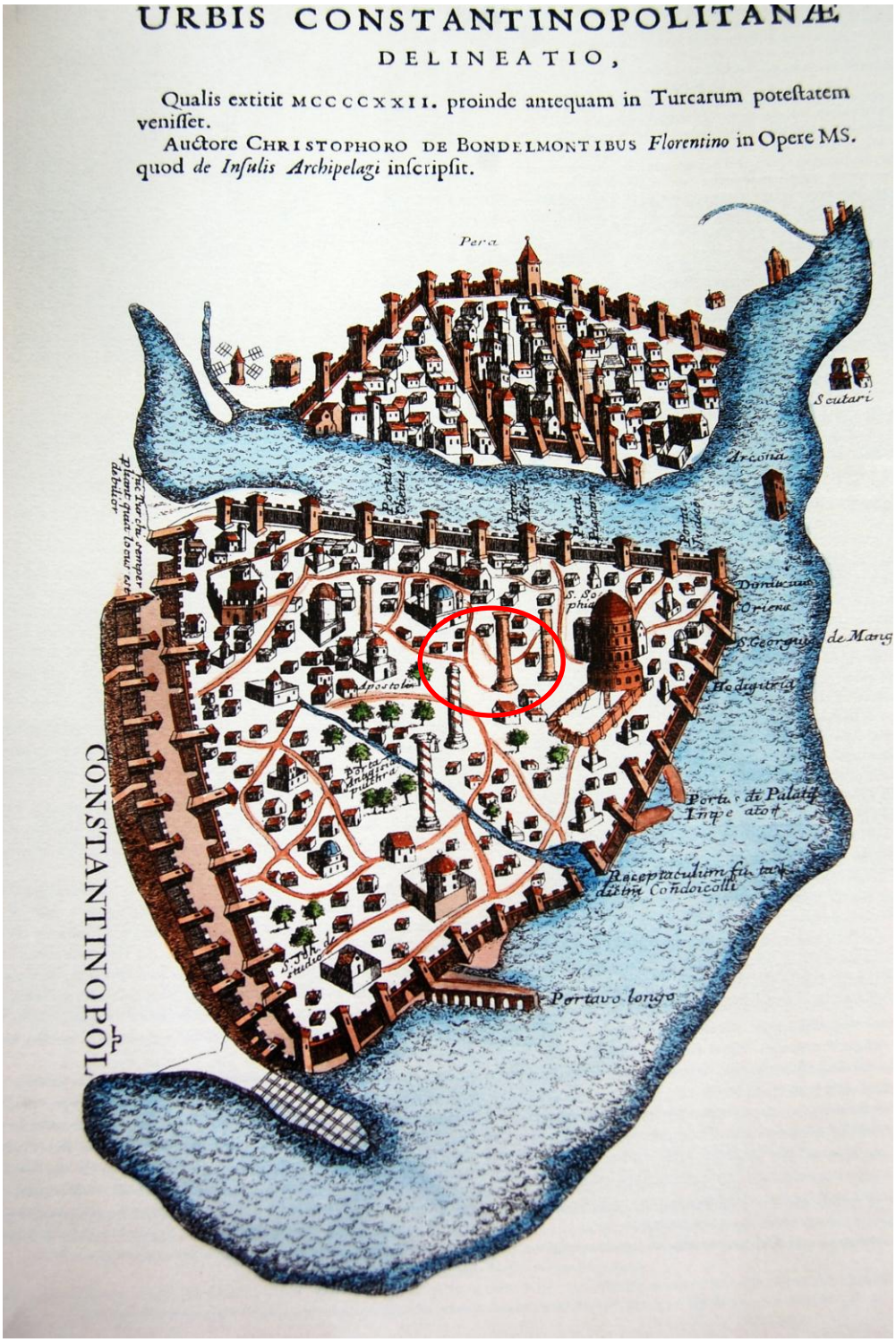

Harita 2.3 : Bilinen En Eski İstanbul Planı olan Buondelmonte Haritası'nda Yapının Konumu. [4].

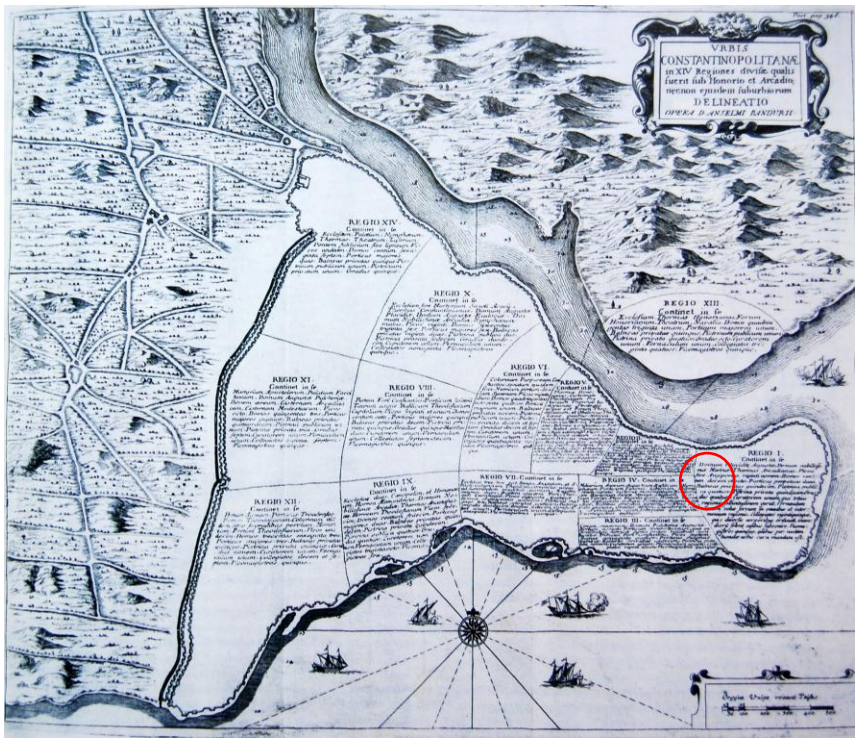

Harita 2.4 : I.Konstantinus, Byzantion'u yeniden yarattı ve yeni Roma adını verdi. Ancak kent halkı Konstantinus'un kenti anlamına gelen Konstantinopolis adını tercih etti. 14yy, Banduri Haritası'nda Yapının Konumu : [4].

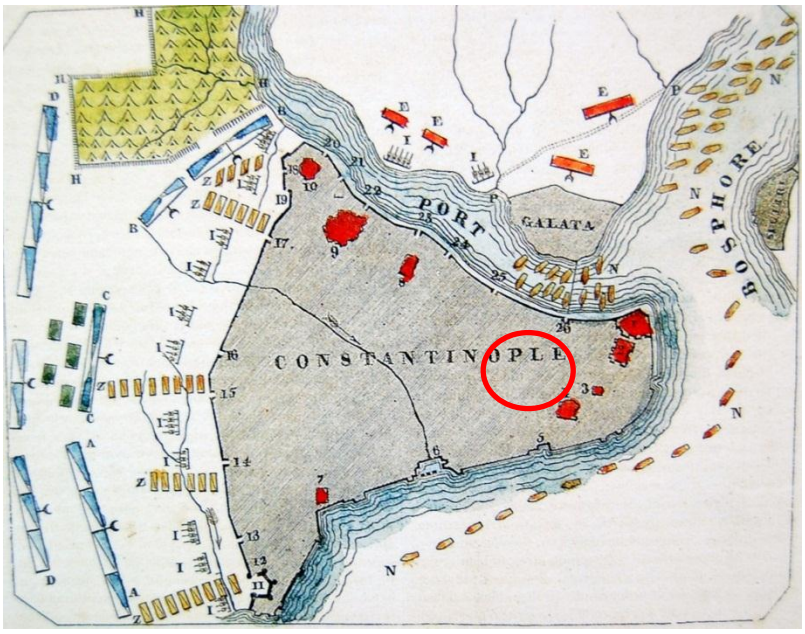

Harita 2.5 : 1850 baskı tarihli Anonim Konstantinopolis'in Fetih Haritası'nda Yapının Konumu : [4].

2.1.1. Botaneiates Sarayı

(Kalamanos Sarayı)

İmparator III. Nikeforos Botaneiates'in (1078-1081), imparator olmadan önce kaldığı Kalibia semtinde, Botaneiates veya Kalamanos olarak da bilinen, Haliç'e hakim bir bölgede, Eminönü tepelerinde bir sarayı bulunduğu bilinmektedir (Eyice, 1994(a):311; Karagöz, 2011: 106).

İmparator II. İsaakios Angelos (1185-1195) Cenevizlilere ticari bir imtiyaz bölgesi bağışlarken, 1192'de Botaneiates Sarayı'nı vermiştir. Nisan 1192'de verilen imtiyaz fermanı Cenova arşivinde bulunmaktadır. Cenevizlilerin 12.yy 'da Botaniates Sarayı'nı ve iki kilisesini satın aldıkları ve burayı onararak konsolosluk binası yaptırdıkları bilinmektedir ([1]: 64; Mamboury, 1953: 330; Janin, 1950:305; Eyice, 1994(a): 311). Cenevizliler 13.yy sonlarında Galata'ya yerleşerek burada bir koloni kurmuşlardır. Konstantinopolis'in IV. Haçlı Seferleri sonunda, 1203-1204'te işgaliyle kurulan Latin devleti döneminde, sarayla ilgili bilgiler bulunmamaktadır (Karagöz, 2011:106).

Mordtmann, Bizans duvar tekniğiyle yapılmış yüksek bir duvar nedeniyle sarayın, daha önce Zaptiye Nezareti'nin bulunduğu yerde olduğunu belirtmiştir (Mordtmann, 1892:48,no:84; Janin, 1950:241). Papadopulos'a göre Acımusluk Sokağı Sarnıcı ve mahsen, Cenevizlilere bırakılan Botaniaties Sarayı'nın bir uzantısıdır ([1]: 64; Mamboury, 1953: 330; Eyice, 1994(a): 311) (Harita 2.6, 7). Wulzinger, sarnıcın kuzey, güney ve batısındaki odaların sarayın alt yapısına ait olabileceğini, kazı çalışması yapılması gerektiğini belirtmiştir (Wulzinger, 1913: 381).

Harita 2.6 : Carte Topographique & Archéologique de Constantinople, Au Moyen Age, İmprimerie Kephalidés, 1938, İstanbul, Carte 3 [5]

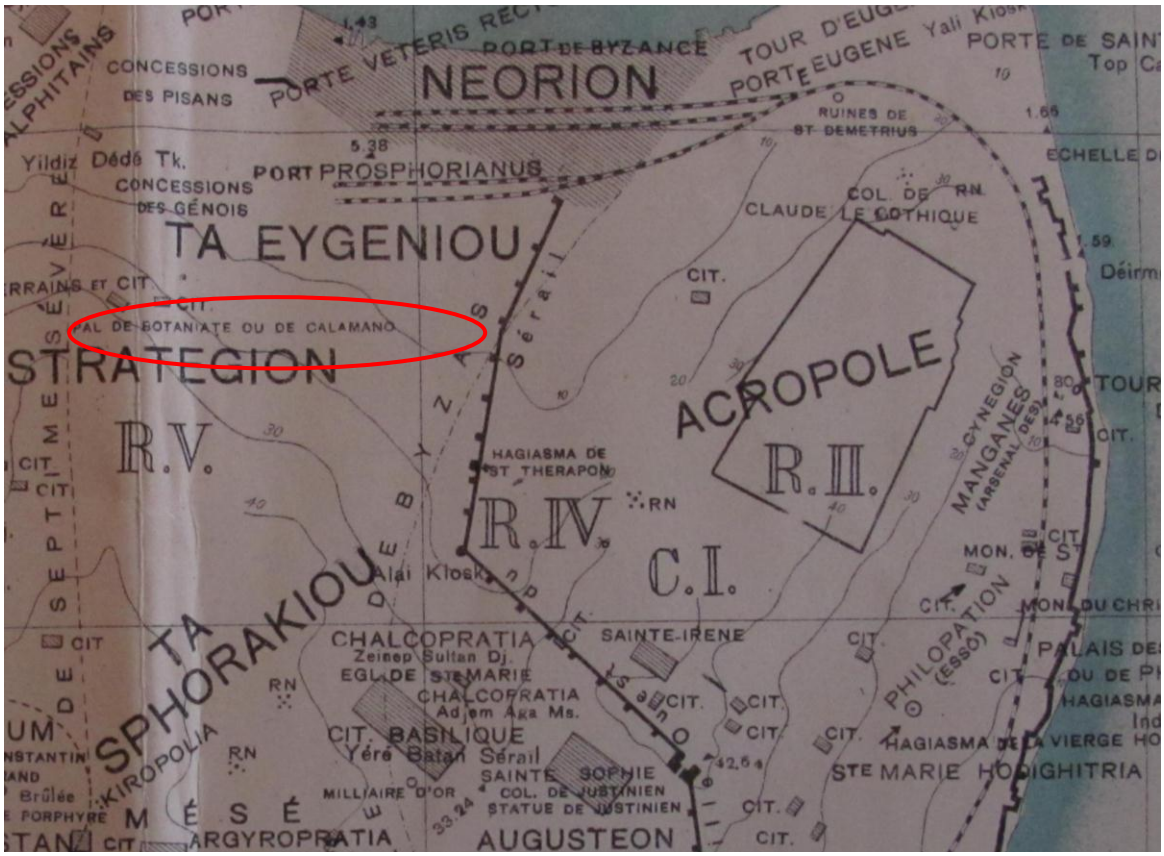

Harita 2.7 : [5]

Paspatis, sarayın Haliç surlarının güneyinde Ayasofya'ya doğru çıkan yamaçta olduğunu söylemiştir. Schneider, bu sarayın Sarayburnu civarında olabileceğini ileri sürmüştür (Eyice, 1994(a):311). Müller-Weiner, bu yapının saraya ait olmadığını düşünmektedir (Müller-Wiener, 2007:41). Eyice, Cemal Nadir Sokak'taki (Acımusluk Sokağı) büyük bir profan yapıya ait olduğu anlaşılan kalıntının sarayın alt yapısı olup olmadığının bilinemeyeceğini söylemiştir (Eyice, 1994(a):311).

Janin, Mordtmann'ın sarayı konumlandırdığı bölgenin Ceneviz kolonisinin topraklarından uzakta olduğunu belirtmiş; sarayın koloni ofislerini barındırdığını, zengin bir şekilde dekore edilmiş bir kubbesi olan kilisesi, yanında yine adı bilinmeyen ikinci bir kilise olduğunu ileri sürmüştür (Janin, 1950: 241) (Çizim 2.2).

Bu bilgilere göre, kesin olmamakla beraber, Acımusluk Sokağı Sarnıcı'nın Botaneiates Sarayı'nın kalıntıları olduğu düşünülebilir

Çizim 2.2 : Botaneiates Sarayı, url-3.

Saraya ait olması muhtemel mermer mimari parçaların, geç dönemlerde inşa edilen yapılarda kullanıldığı düşünülmektedir. Çevredeki binaların temel kazılarında küçük buluntular ele geçmiştir. Mermerden yapılmış, 5.-6.yy'lara tarihlendiği düşünülen Balustrad payeciği, Yanıksaray ve Bezciler Caddeleri arasındaki 1965 yılındaki temel kazısında ele geçmiştir. İstanbul Lisesi'nin 1996 yılındaki ek inşaat kazısından 6-7. yy'lara tarihlenmiş, pişmiş topraktan iki adet kandil, 1992 yılındaki Cemal Nadir Sokak temel kazısından ise 11.-12.yy'lara tarihlenmiş, mermerden yapılmış arkad başlığı

bulunmuştur. Bu küçük buluntuların da saraya ait olabileceği düşünülmektedir. (Karagöz, 2011:106-109) (Fotoğraf 2.4, 5)

Fotoğraf 2.4 : Balustrad Payeciği ve Arkad Başlığı, (Karagöz, 2011:108-109)

Fotoğraf 2.5 : İstanbul Lisesi Ek İnşaatı Kazısından Bulunan İki Pişmiş Toprak Kandil (Karagöz, 2011:108-109)

2.1.2. Acımusluk Sokağı Sarnıcı

(Acımusluk Sarnıcı, Botaniates Sarnıcı, Jesus Sarnıcı) (Fotoğraf 2.6)

Papadopulos'a göre mahsen ve içindeki sarnıç, Cenevizlilere bırakılan Botaniates (Kalamanos) Sarayı'nın altyapısıdır. Mordtmann'a göre Latin İmparatorluğu döneminde (1204-1261), 1209'da Cenevizlilerin yaptırdığı iç kalenin (Castum Fori) bir devamıdır ve bu yapının arkasında Bizans mermerinden çıkıntıları bulunan yüksek bir Bizans duvarı bulunduğunu belirtmiştir.([1]:64; Mamboury, 1953:330; Mordtmann, 1892: 48,no:84).

Fotoğraf 2.6 : Acımusluk Sarnıcı Konumu, url-1

Acımusluk Sokağı Sarnıcı'nı ilk kez Strzygowski ve Forchheimer tespit etmiştir. Sarnıca, üzerinde bulunduğu 19.yy'ın sonlarında Acımusluk Sokağı'nın (günümüzde Cemal Nadir Sokak) ismini vermişlerdir. Sarnıcın içine girememişler, bu nedenle de yalnızca dış duvarının çizimi yapmışlardır (Forchheimer&Strzygowski 1893,11, no:24) (Çizim 2.3).

Mahseni ve içindeki sarnıcının planını, ilk kez 1895'te, Sadrazam Cevad Paşa'nın su tesislerinin onarımını değerlendiren Paluka çizmiştir[1] ([1]:64). Sarnıcın günümüzde de çeşitli kaynaklarda kullanılan planı, Wulzinger tarafından 1913 yılında çizilmiştir (Wulzinger 1913, şek. 4) (Çizim 2.4, 5).

Çizim 2.3 : Acımusluk Sokağı Sarnıcı'nın Dış Duvarının Çizimi (Forchheimer&Strzygowski 1893,11, no:24)

İlk incelendiği dönemde ve günümüzde toprak seviyesinden 10 m kadar yukarıda olan cephenin gerisinde, yan yana tonozlu odalar ve bunların ortasında 10,65 x 16.01 m boyutunda, planda 4 numara ile belirtilmiş bir salon vardır. İki sıra mermer sütunla üç nefe ayrılmıştır. Salonun duvarının dibinde bir kuyu bulunur. Mahsenin kuzeyinde planda 5 ve 6 numara ile belirtilmiş odalar ve onların kuzeydoğusunda 8 numara ile belirtilmiş oval biçimli bir sarnıç, 7 numara ile belirtilmiş olan dikdörtgene yakın planlı, uzun bir koridor vardır. Planda 1, 2 ve 3 numaralarla belirtilmiş, salonun kuzeybatısında bulunan odalar birbirlerine küçük koridorlarla bağlıdır. Sütunlu salonun gerisinde, 12 numara ile belirtilmiş, beşik tonozlu ve apsisi bulunan, apsis çıkıntısı hariç 10,25 x 6,70

[1] Paluka'nın Acımusluk Sokağı Sarnıcı planı kaynaklardan bulunamamıştır.

m boyutlarında, bir mekan bulunmaktadır. Bu odanın kuzeydoğusunda ise 11 numaralı olanı 2,75 x 2,77 m, 10 numaralı olanı 4,85 x 4, 85 m boyutlarında iki oda ile iki adet mermer sütunla desteklenmiş dikdörtgen biçiminde bir mekan bulunur. Yamaca yaslanan sarnıç, Osmanlı Dönemi'nde bazı değişikliklere uğramış, yüzeye açılan çeşitli büyüklükte pencereler ile içeriye ışık ve hava girmesi sağlanmıştır ([1]:64-65)

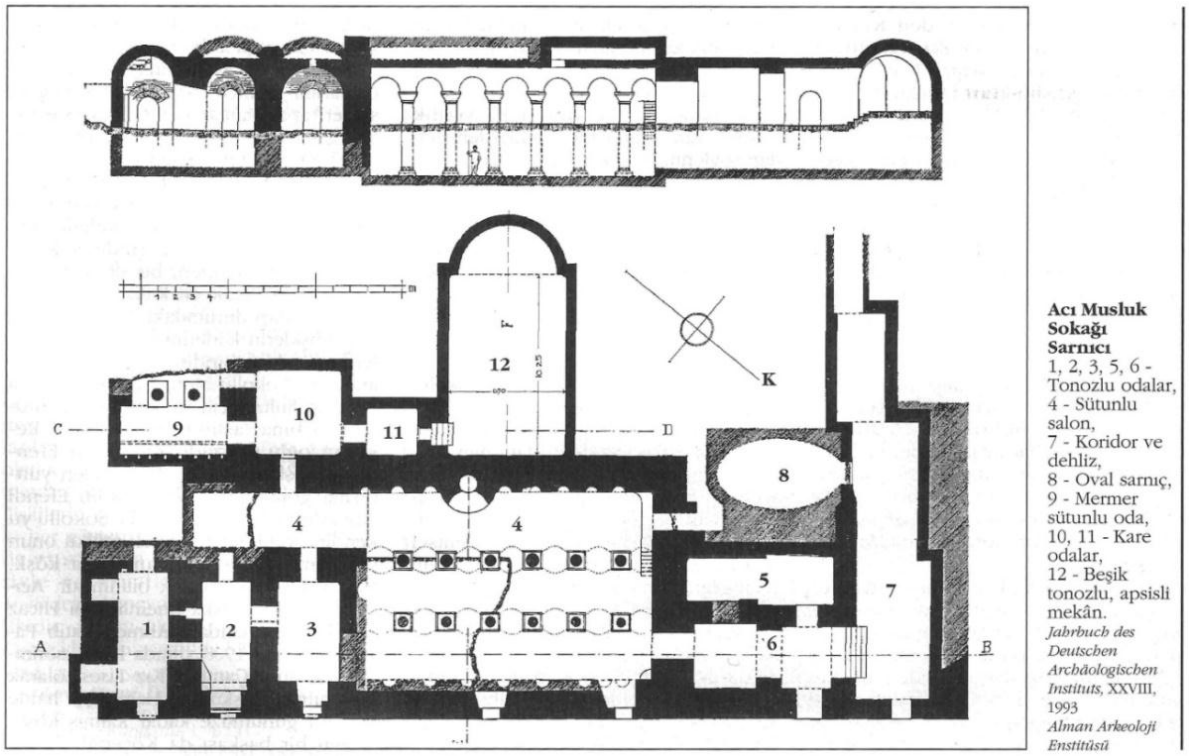

Çizim 2.4 : Acımusluk Sokağı Sarnıcı'nın Wulzinger Tarafından Çizilen Planı [1]

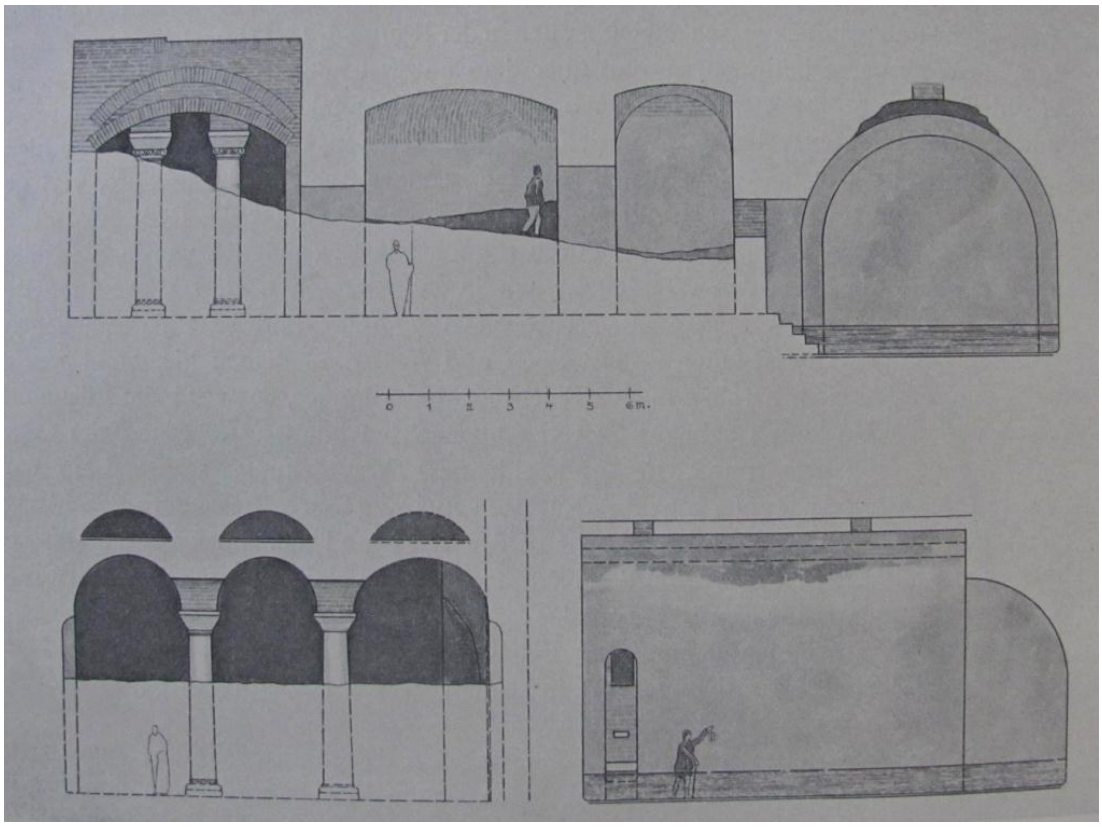

Çizim 2.5 : Acımusluk Sokağı Sarnıcı 9. ve 12. odaların kesiti (Wulzinger 1913:380)

Paluka, sarnıçta tespit ettiği iki tuğla damgasına dayanarak sarnıcı, İmparator I.Romanus Lekapenos dönemine (920-944) 939-40'a ya da III. Romanus Argyros dönemine (1028-1034) 1029-30'a tarihlemiştir. Tespit ettiği bir başka tuğla damgası nedeniyle de İmparator II.Andronicus Palaiologos (1282-1328) ya da III. Andricus Palaiologos (1328-1341) döneminde sarnıcın onarım gördüğünü belirtmiştir (Bardill, 2004:73).

Wulzinger'in planına göre, sarnıcın bulunduğu mahsenin büyük bir binanın altyapısını oluşturduğu görülmektedir ([1]:64). Eyice, sarnıcın, Manganai Bölgesindeki (Mangana) Atımermer Çukur Bostanı ile Hekimoğlu Ali Paşa Cami arasındaki arazide bulunan sarnıç gibi, üstlerinde yükselen binaların ana çizgileri ile planını verdiklerini belirtmiştir (Eyice, 1994(b):471).

Wulzinger, incelediği tuğla damgalarını numaralandırmıştır (Çizim 2.6). Bunlardan birincisini İmparator I.Romanus Lekapenos dönemine (920-944) veya 12.yy'a, ikincisini 10. yy'a, İmparator II. Andronicus Palaiologos (1282-1328) veya III.Andronicus Palaiologos (1328-1341) dönemlerine, dördüncüsünü üzerindeki *Konstantin* yazısı nedeniyle Erken Bizans veya VII. Konstantinus (913-959) dönemine, altıncısını II. Theodoros Laskaris (1204-1222) dönemine, yedincisini 8. yy'a tarihlemiştir. Tuğla damgalarındaki Geç Bizans tarihlemesi, Betsch ve Mathews & Daskalakis Mathews tarafından da kabul edilmiştir (Wulzinger, 1913:382;Bardill, 2004:73; Betsch, 1977:263).

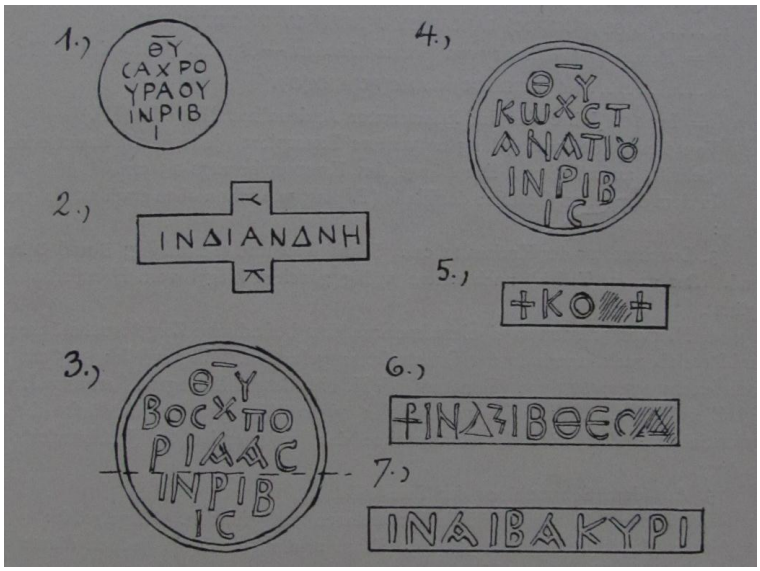

Çizim 2.6 : Acımusluk Sokağı Sarnıcı'nda Wulzinger'in tespit ettiği tuğla damgaları (Wulzinger, 1913:381)

Sarnıç tuğla örgüye sahiptir. I. oda olarak adlandırılan bölümünde (Fotoğraf 2.7) güneybatı duvarı tuğla örgü arasında büyük kireçtaşı bloklar bulunmaktadır. Tuğla örgüye seyrek olarak yerleştirilen kireçtaşından bloklarla yapılan örgü tekniği, 6.yy yapıları olan Polyeuktos Kilisesi, Ayasofya ve Zeuxippos Hamamlarında uygulanmıştır (Bardill, 2004: 74).

Sarnıcın süslemesiz impost sütun başlıkları, Strzygowski ve Forchheimer tarafından sarnıcın penceresinden gözlenerek İmparator Justinianus sonrası Erken Bizans dönemine, Wulzinger tarafından 7.yy sonlarına tarihlenmiştir (Forchheimer&Strzygowski, 1893:222). Ayrıca Wulzinger, sütun gövdelerinin çaplarının farklı olduğunu gözlemlemiş, bu nedenle de bu başlıkların devşirme olduğunu düşünmüştür. Sarnıcın güney-batısındaki 9. odasında iki adet mermer İyonik impost sütun başlığı bulunmaktadır. Wulzinger, bu sütun başlıklarının yapı için yapıldığını ve 10.yy'a tarihlenebileceğini belirtmiştir (Wulzinger, 1913:381; Bardill, 2004:74). Fakat İyonik İmpost sütun başlıkları ve impost sütun başlıkları, 5.yy başı ve 6.yy sonlarında kullanılmıştır. Ayrıca Prokennessos (Marmara Adası) mermer ocaklarında üretim 6.yy'da son bulmuştur (Bardill, 2004:74; Betsch, 1977:119, Asgari,1978:469). Bu nedenle bu sütun başlıklarının 6.yy sonrasına tarihlenmesi mümkün değildir.

Acımusluk Sokağı Sarnıcı günümüzde şahsa aittir ve mahzenin odaları, meşrubat deposu olarak kullanılmaktadır. Sarnıcın 4 numaralı salonunda 1-1,5 m seviyesinde su vardır. Sarnıcın kuzey duvarı Osmanlı dönemi ve sonrasında çeşitli onarımlardan geçmiştir ([1]:64) (Fotoğraf 2.8, 9)

Fotoğraf 2.7 : Acımusluk Sokağı Sarnıcı'nın kuzey duvarı detayı

Fotoğraf 2.8 : Acımusluk Sokağı Sarnıcı'nın 4 numaralı odasının günümüzde içten görünüşü

Fotoğraf 2.9 : Acımusluk Sokağı Sarnıcı'nın kuzey duvarının dıştan görünüşü

2.2. OSMANLI DÖNEMİ :

2.2.1. Tarihi Belgeler (Harita, Minyatür, Gravür, Eski Fotoğraf ve Kartpostallar, Osmanlı Arşiv Belgeleri)

2.2.1.1. Harita, Minyatür, Gravürlerde Yapının Konumu :

Schedel'in görünümü Konstantinopolis'in basılı ilk haritası sayılır. Genel olarak İstanbul'un konumunu gösteren örnekler yanında belirli bir temaya dayandırılarak çizilmiş haritalar da vardır. Lopez'in 1782 yılı yangınlarını gösteren haritası, Oliver'in jeolojik yapıyı gösteren haritası, von Sceheda ve Stolpe'nin sosyal demografiye göre yapılmış haritası, Bradshaw'ın demiryolu rehberinde yer alan haritası gibi… Vavassore'nin kuşbaşı Constantinople Görünümü yayınladığı yüzyıldan itibaren klasikleşerek 19yy'a kadar İstanbul haritalarına Haritaveren bir tür şablon niteliği kazanmıştır. İnşaat Mühendisi olan Kauffer 1784 yılında İstanbul'a elçi olarak atanan Choiseul – Gouffier'in sekreteri olarak İstanbul'a gelmiş olup, 1786 yılında İstanbul bilimsel ölçekli ilk planına kavuşur. (Yetişkin Kubilay, 2010:24)

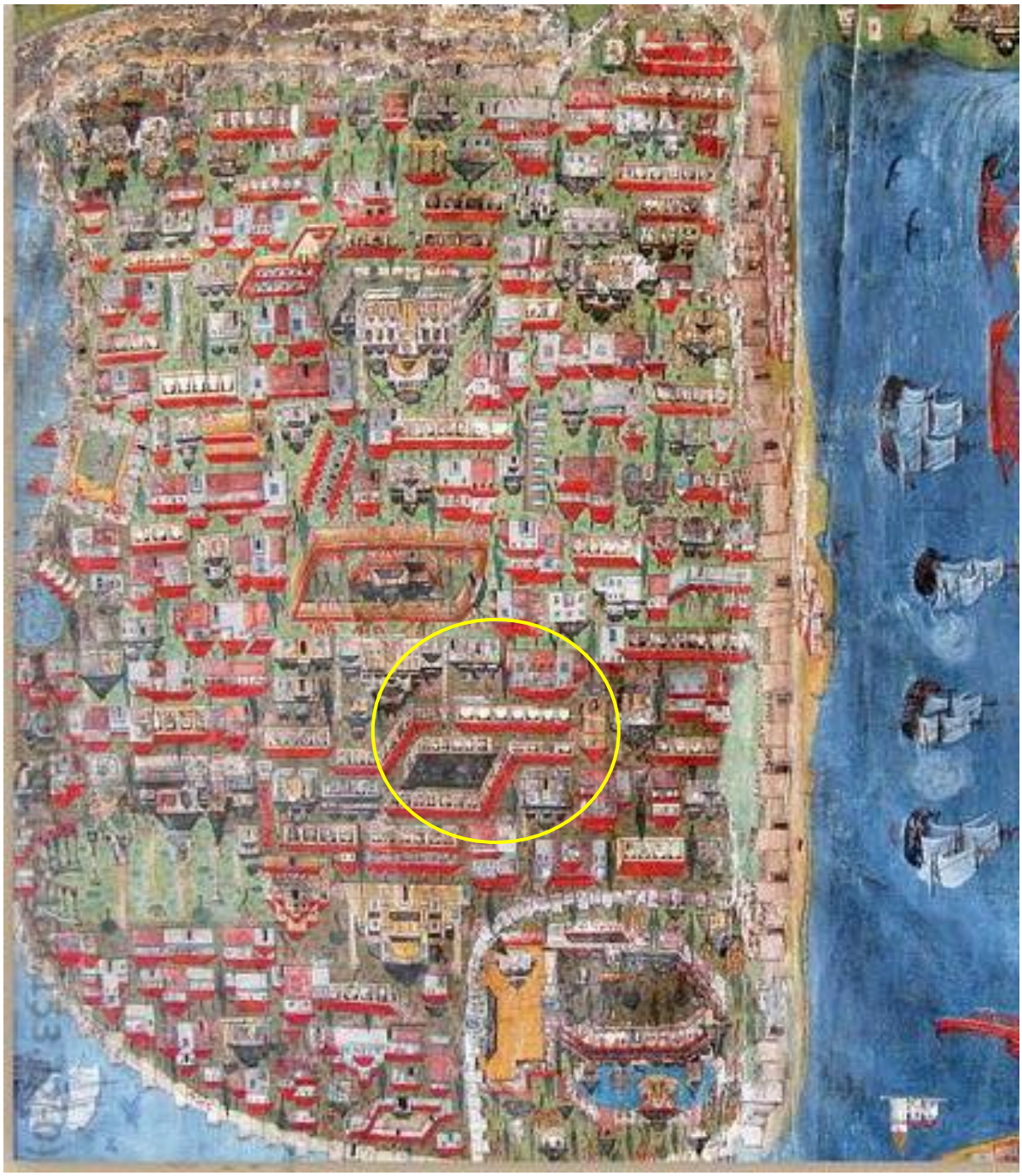

Fotoğraf 2.10 : Matrakçı Nasuh'un Minyatüründe Tez Konusu Alan, url-4

Harita 2.8 : Konstantinopolis'in Osmanlı Konstantiniyyesine dönüşümü sayılan Münster Haritası'nda Tez Konusu Alan, 15yy.[4].

Harita 2.9 : Venedikli ressam Vavassore'nin Kuşbaşı İstanbul Haritası'nda Tez Konusu Alan, 15yy. [4].

Harita 2.10 : Bellin'in Haritası'nda Tez Konusu Alan,17yy. [4].

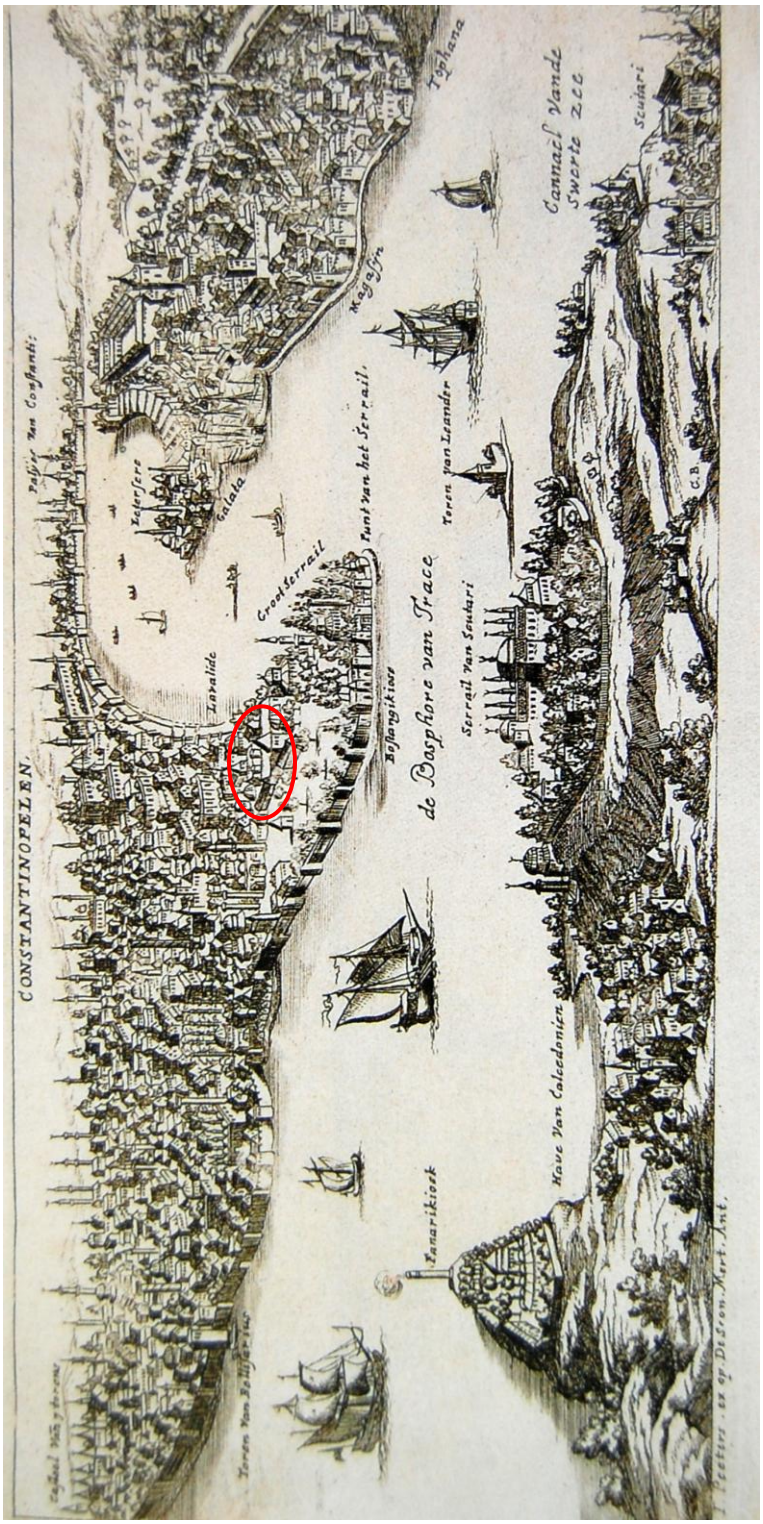

Fotoğraf 2.11 : Grelot'un 17yy İstanbul Görünümü'nde Tez Konusu Alan. [4]

Harita 2.11 : 17yy Tarihli Yolların ve Önemli Yerlerin Gösterildiği Anonim Haritada Tez Konusu Alan**.** .[4].

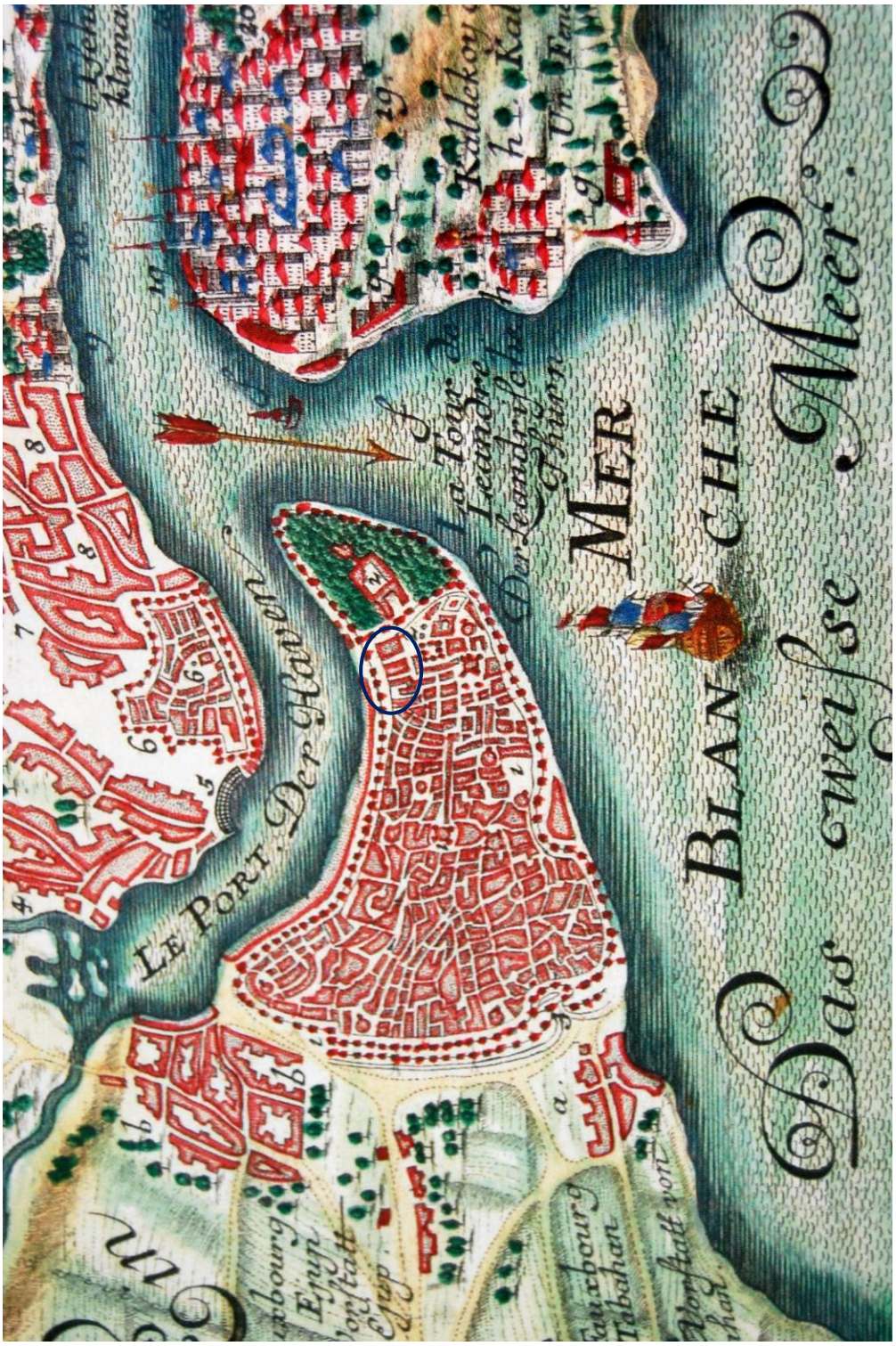

Harita 2.12 : 17yy tarihli Andelfinder ve Seutter Haritası'nda Tez Konusu Alan.[4].

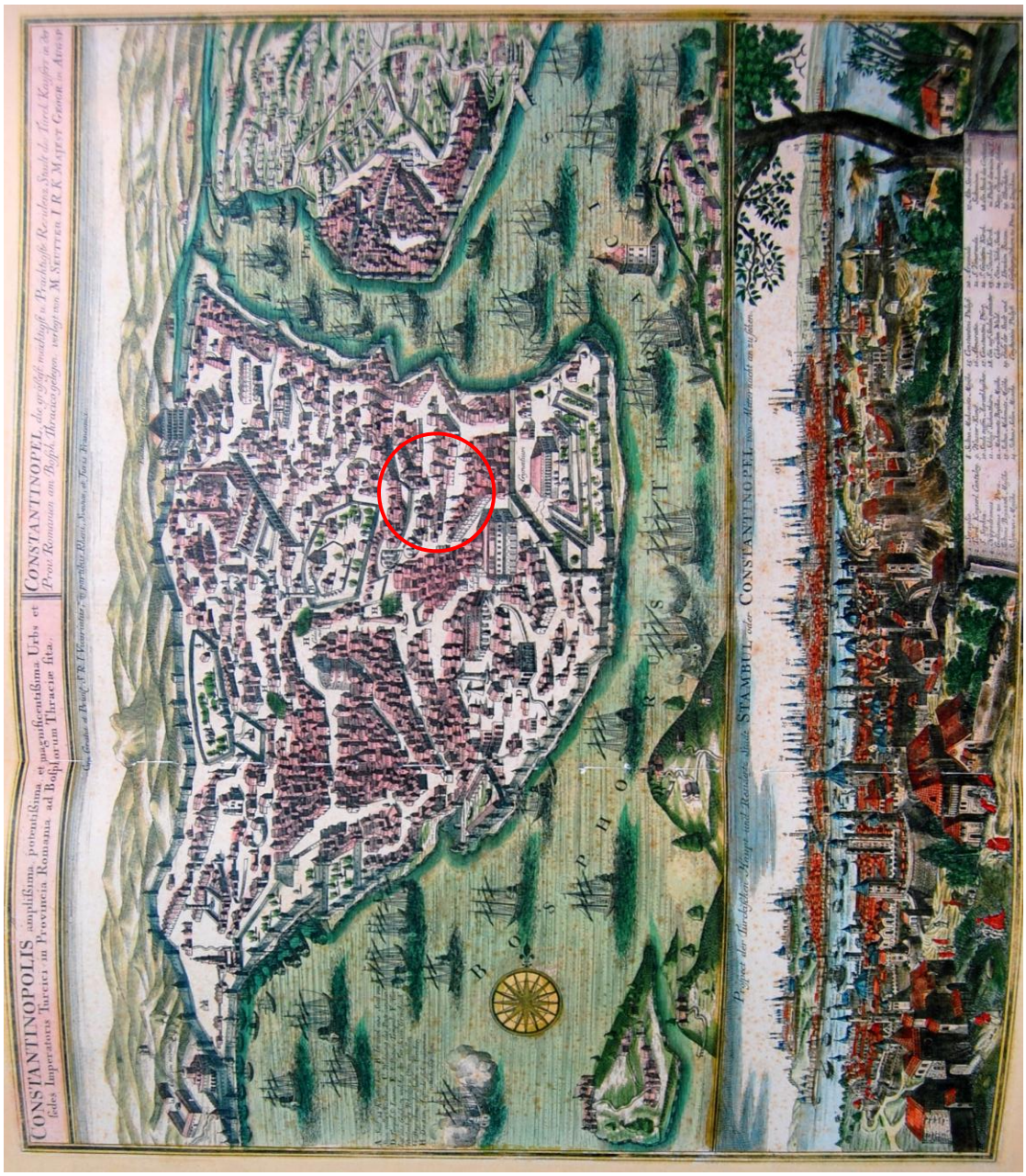

Harita 2.13 : 17yy tarihli Pieter Haritası'nda Tez Konusu Alan.[4].

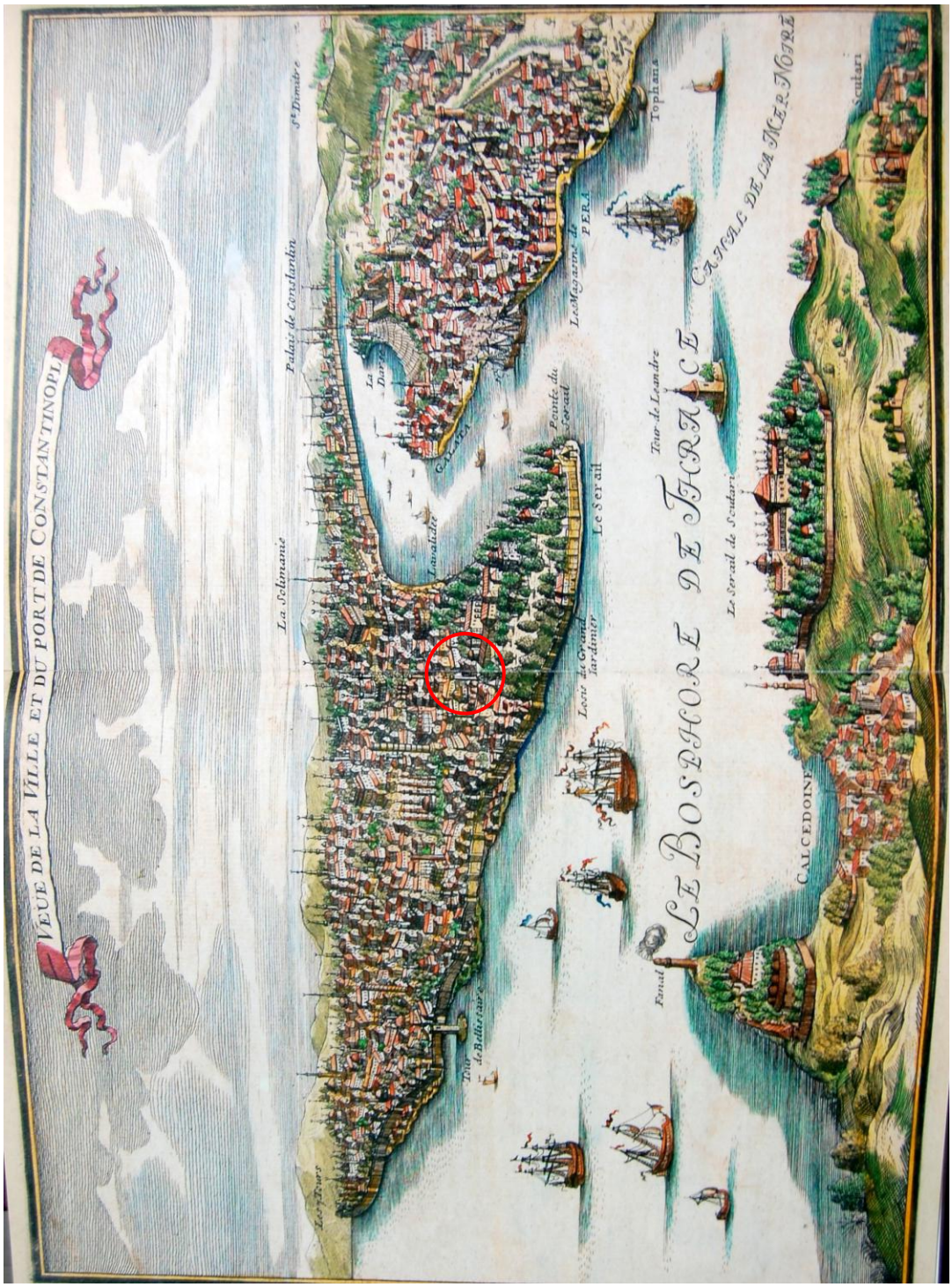

Harita 2.14 : Liebaux'un İstanbul Görünümünde Tez Konusu Alan, 1705. [4].

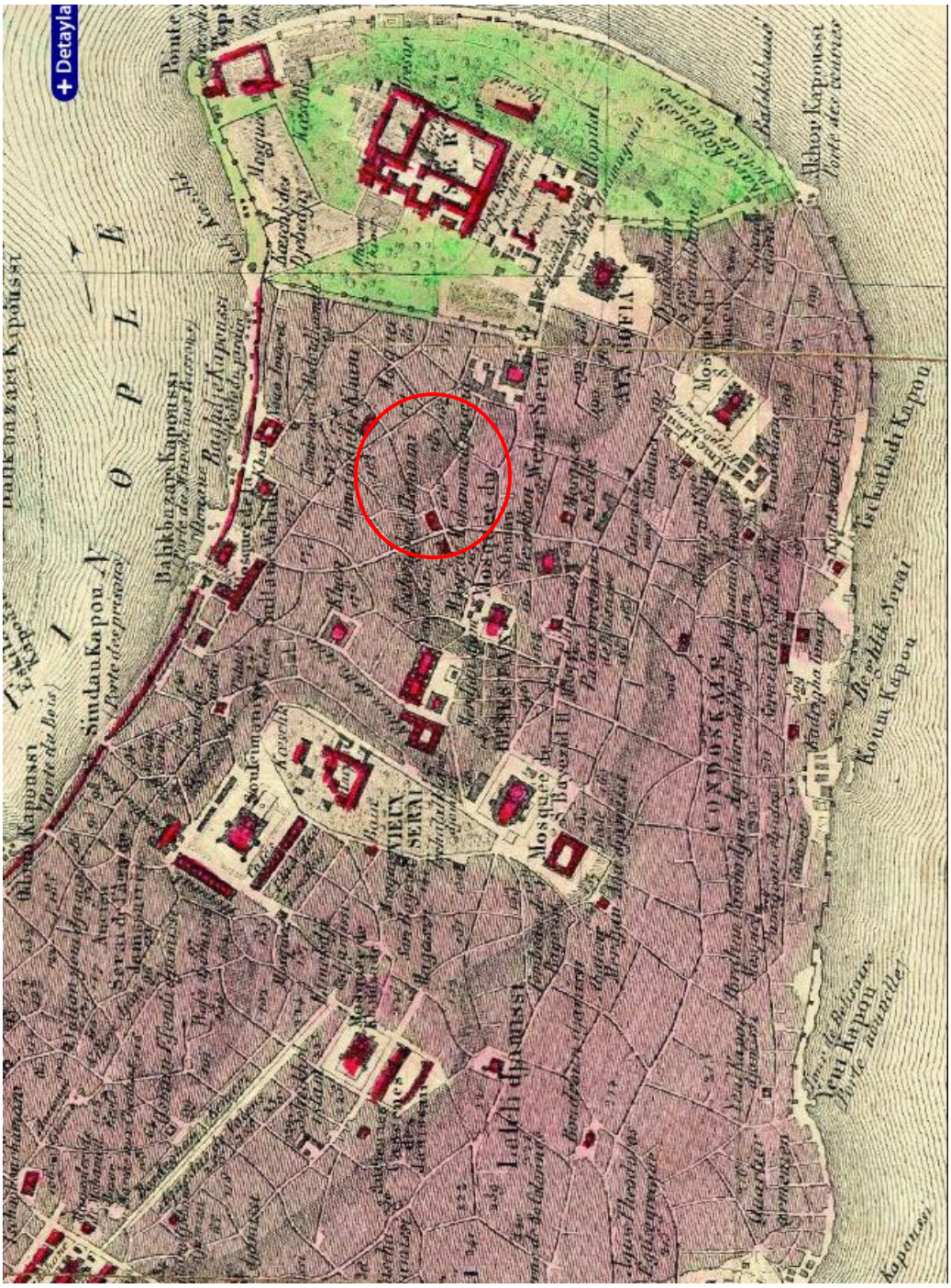

Harita 2.15 : İstanbul'un ilk bilimsel ölçekli haritası olan Kauffer Haritası'nda Tez Konusu Alan, 1786, url-5.

Harita 2.16 : Andrews Haritası'nda Tez Konusu Alan, 18yy.[4].

Harita 2.17 : Mollo Haritası'nda Tez Konusu Alan , 1788.[4].

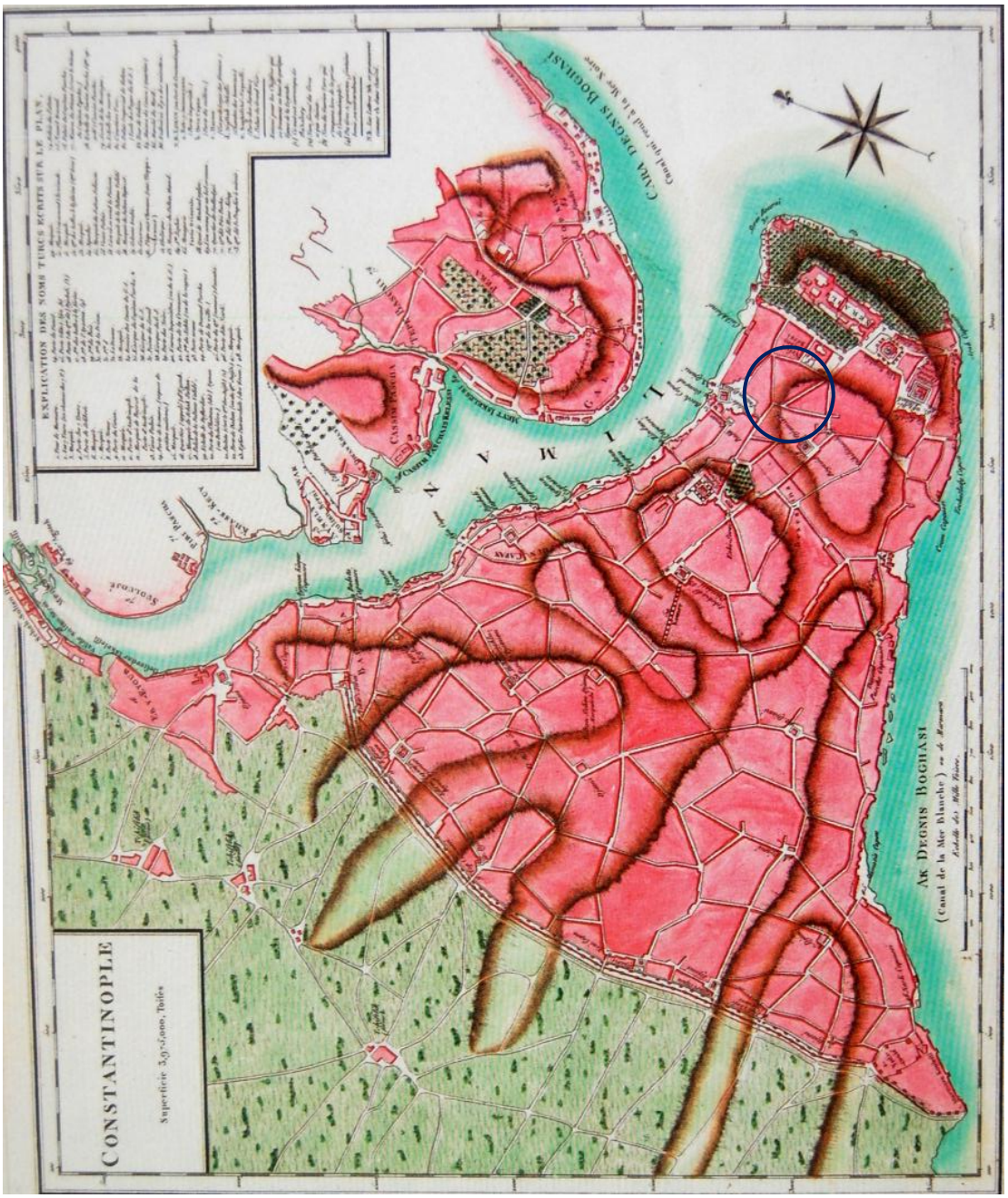

Harita 2.18 : Teknik Ressam Tardieu ile Coğrafyacı Brun'un 1816 tarihli Haritası'nda önemli yapılar ve semtler numaralandırılmıştır.[4].

Harita 2.19 : 1/4.200.000 ölçekli Peterman Haritası'nda Tez Konusu Alan,1828.[4].

Harita 2.20 : Dower Haritası'nda Tez Konusu Alan, 1830.[4].

Harita 2.21 : Moltke Haritası, 1836.[6].

Harita 2.22 : Hellert Kauffer Haritası,1836.[6]

Harita 2.23 : İstanbul ve Yöresi (Dar-ül Hilafet-i Aliyye), Moltke Haritası, 1844.[6]

Harita 2.24 : Heck ve Jatting Haritası'nda Tez Konusu Alan, 1850. [4].

Harita 2.25 : İstanbul'un Demografik Yapısını gösteren 1/15.000 ölçekli Stolpe Haritası'nda Tez Konusu Alan, 1866.[4].

Harita 2.26 : Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda tümgeneralliğe kadar yükselmiş von Scheda 'nın 1/28.800 ölçekli haritasında Tez Konusu Alan, [4].

Harita 2.27 : İlk Demiryolu Haritası Bradshaw Haritası'nda Tez Konusu Alan, [4].

Harita 2.28 : Bradshaw'ın Demiryolu Rehberi'nde Tez Konusu Alan, 1890, [4].

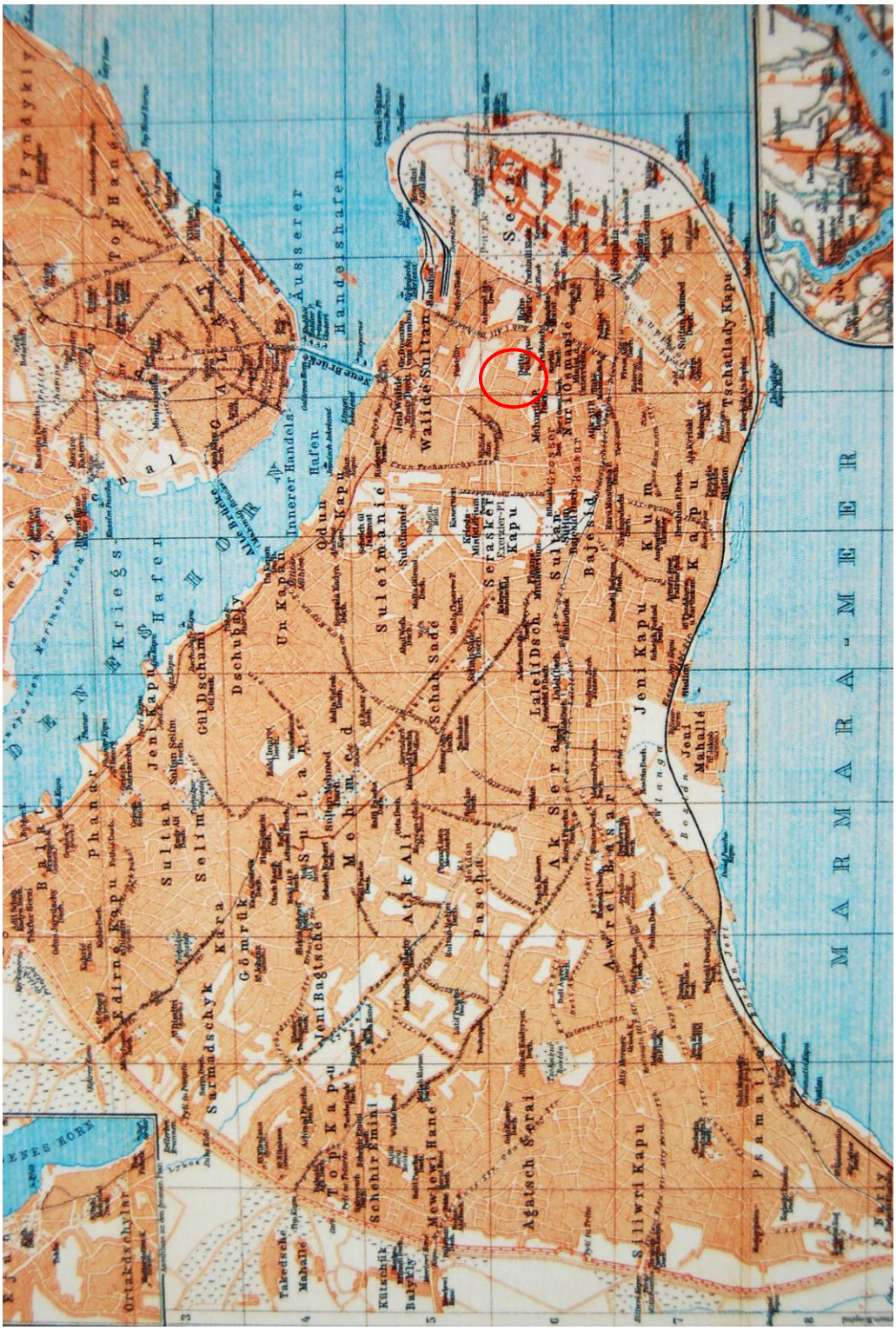

Harita 2.29 : Beadeker Rehberi'nde Tez Konusu Alan, 1914, [4].

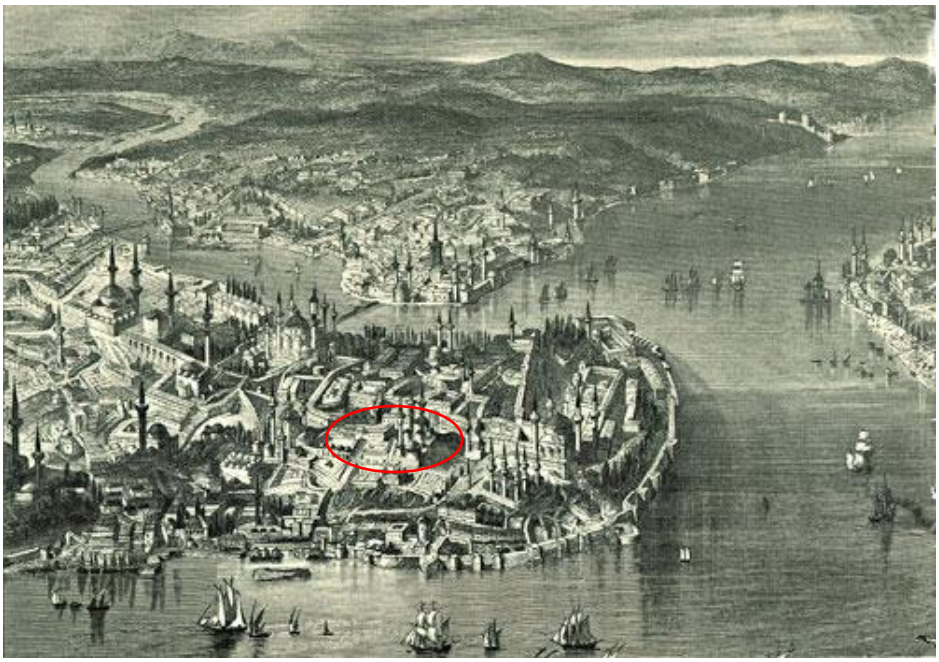

Fotoğraf 2.12 : Rouargue'nin Gravüründe Tez Konusu Alan (Cihan, 2006)

Fotoğraf 2.13 : Gravürde Tez Konusu Alan.[7].

Harita 2.30 : Beyazıt ve Yöresi 1/2000 Ölçekli Büyükşehir Planı, 1870-1880 (Kayra,1990)

Harita 2.31 : Goad Haritası, 1904-1906. [6]

Harita 2.32 : Ottoman Haritası, 1909.[6]

Harita 2.33 : Alman Mavileri, 1913-1914.[8]

Harita 2.34 : Erkan-ı Harbiye Matbaası, İstanbul,1917.[6]

Harita 2.35 : Necip Bey,İstanbul Şehremaneti Harita Müdürlüğü,1918-1924.[6]

Harita 2.36 : Erkan-ı Harbiye Matbaası,İstanbul,1922.[6]

Harita 2.37 : Mamboury Haritası, 1925. [6]

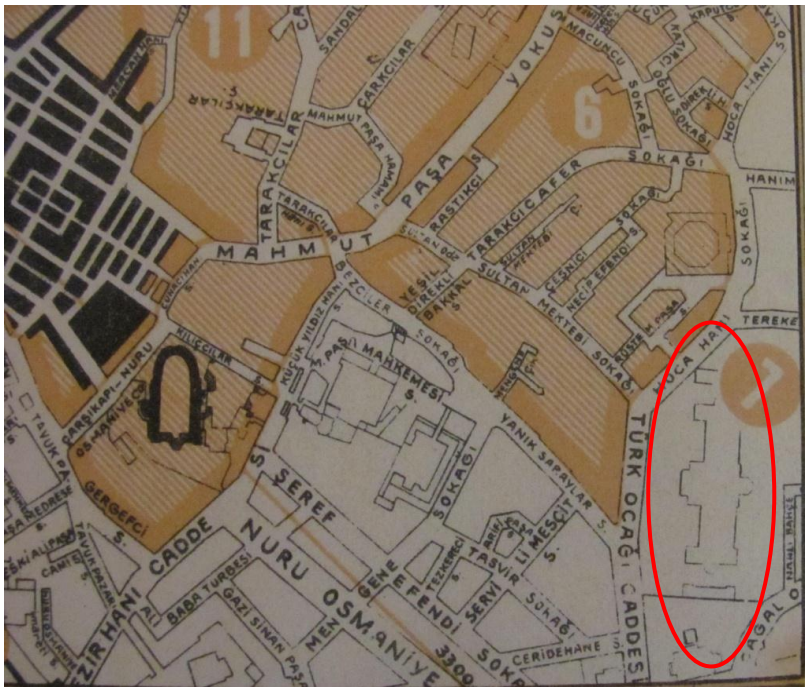

Harita 2.38 : İstanbul Şehir Rehberi, 1934. [6]

Harita 2.39 : Pervitich Haritası, 1940 – 1941.[9].

2.2.1.2. Eski Fotoğraf ve Kartpostallarda Yapı :

Fotoğraf 2.14. Eski Fotoğrafta İstanbul Lisesi.[10]

Fotoğraf 2.15. Eski Fotoğrafta İstanbul Lisesi. [11]

Fotoğraf 2.16. Eski Fotoğrafta İstanbul Lisesi. [12].

Fotoğraf 2.17. Eski Fotoğrafta İstanbul Lisesi.[13]

Fotoğraf 2.18. Eski Fotoğrafta İstanbul Lisesi.[14].

Fotoğraf 2.19. 1939 yılı Fotoğrafta İstanbul Lisesi.[15]

Fotoğraf 2.20. Eski Fotoğrafta İstanbul Lisesi.[13]

Fotoğraf 2.21. Eski Fotoğrafta İstanbul Lisesi.[14]

Fotoğraf 2.22. Eski Fotoğrafta İstanbul Lisesi.[12]

Fotoğraf 2.23. Eski Fotoğrafta İstanbul Lisesi.[14]

Fotoğraf 2.24. Eski Fotoğrafta İstanbul Lisesi.[7]

Fotoğraf 2.25. Eski Fotoğrafta İstanbul Lisesi.[13]

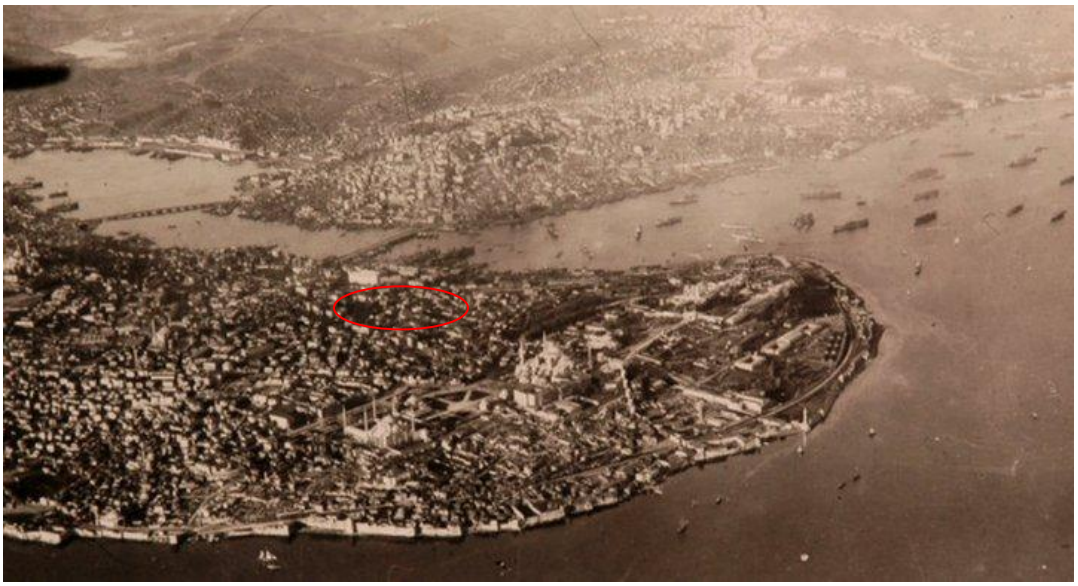

Fotoğraf 2.26. Hava Fotoğrafı, 1920.[10]

Fotoğraf 2.27. Eski Kartpostalda Düyun-u Umumiye Binası.[13]

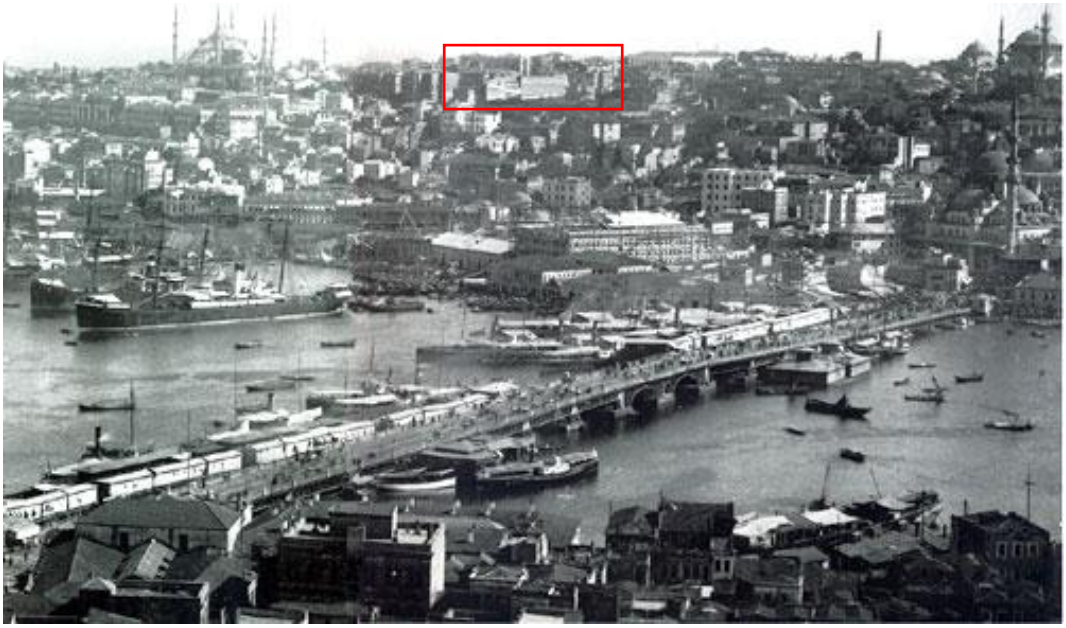

Fotoğraf 2.28. Eski Fotoğrafta İstanbul Lisesi.[10]

Fotoğraf 2.29. Eski Fotoğrafta İstanbul Lisesi. [11]

Fotoğraf 2.30. Eski Fotoğrafta İstanbul Lisesi.url-6

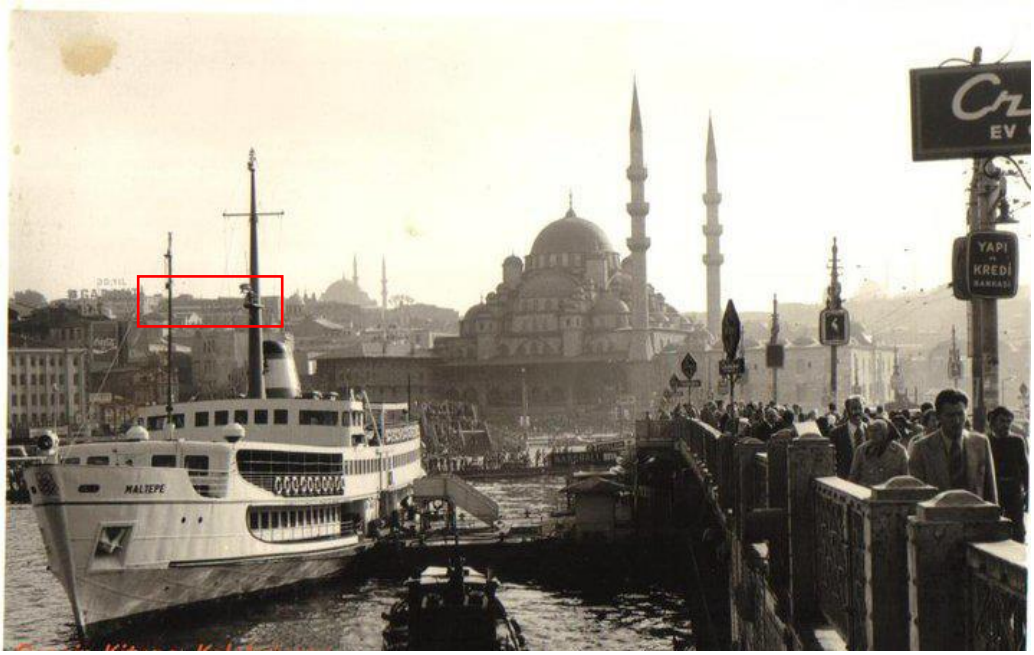

Fotoğraf 2.31. Eski Fotoğrafta İstanbul Lisesi.[13].

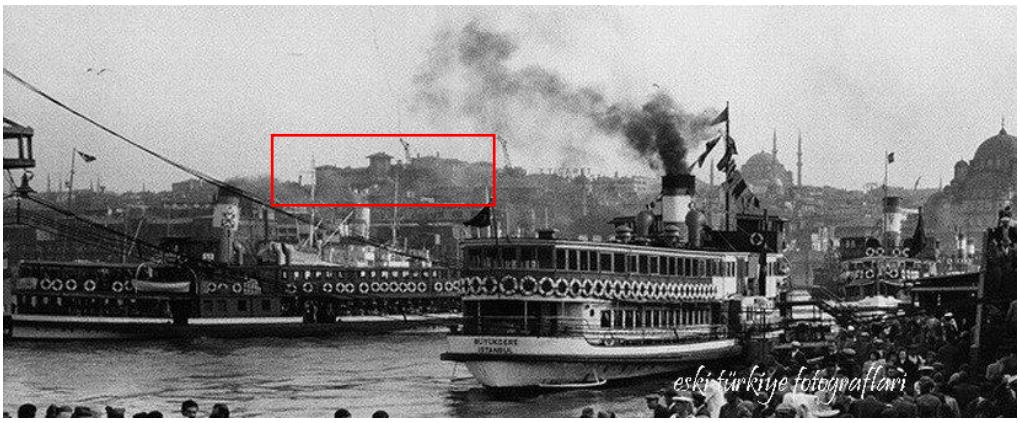

Fotoğraf 2.32. Eski Fotoğrafta İstanbul Lisesi.url-7

Fotoğraf 2.33. Sebah-Joaillier'in 1890 tarihli fotoğrafında Düyun-u Umumiye Binası.[14].

Fotoğraf 2.34. Eski Fotoğrafta Düyun-u Umumiye Binası.url-8

Fotoğraf 2.35. Eski Fotoğrafta İstanbul Lisesi.[15]

Fotoğraf 2.36. Eski Kartpostalda Düyun-u Umumiye Binası.url-9

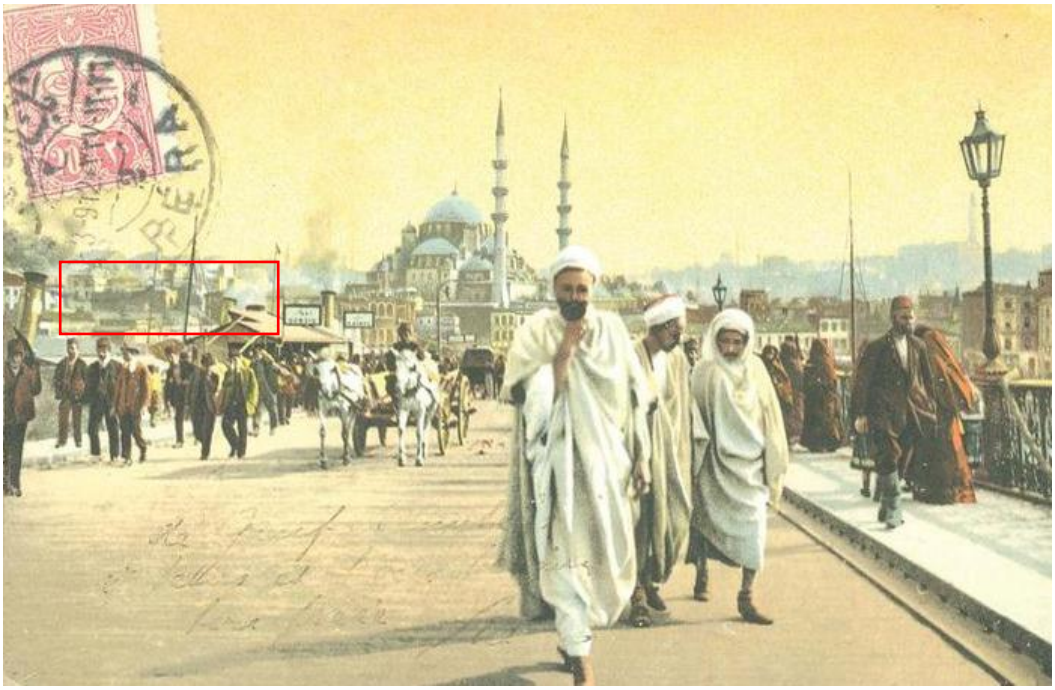

Fotoğraf 2.37. Eski Kartpostalda Düyun-u Umumiye Binası.url-10

Fotoğraf 2.38. Eski Kartpostalda Düyun-u Umumiye Binası.url-11

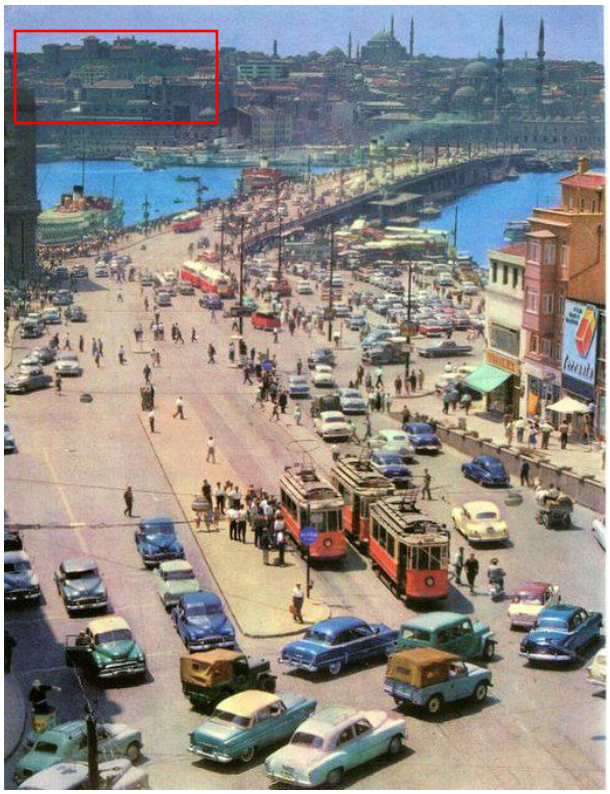

Fotoğraf 2.39. 1960 yılları fotoğrafında İstanbul Lisesi.[15]

2.2.1.3. Osmanlı Arşivi'nde Yapıya Ait Belgeler :

TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'nda yapılan araştırmalarda yapı ile ilgili dört belge tespit edilmiş olup, sözkonusu belgelerin transkripsiyonu Sanat Tarihi Uzmanı Sayın Dr. Zübeyde Cihan Özsayıner tarafından yapılmıştır.

BOA, MF.MKT, 171/17-1

1310.Za.23

Müze-i hümâyûn müdîriyet-i aliyyesine

Cağaloğlu'nda vâki‘ çifte sarayla arsasında inşâsına mübâşeret olunan duyûn-ı umûmiye idâresi binâsının temelleri hafr olunur iken âsâr-ı atîka-i nefîse zuhûr edüp bunların mektûm tutulması ameleye tenbîh olunduğu bu defa Şehremânet-i Celîlesi'nden iş‘âr olunmuş ve li-ecli't-tahkîk mekâtib-i umûmiye ve husûsiye müfettişliğine lede'l-havâle mahal-i mezkûrda âsâr-ı atîka zuhûr etdiğine dâir bir gûne emâre görülemediğinden bir defa da mârrü'z-zikr binânın mi‘mârı ve sanâyi‘-i nefîse-i şâhâne mektebi kalfası bulunan Mösyö Valvori ile sâir îcâb edenlerden husûs-ı mezkûr hakkında tahkîkât-ı lâzıme icrâ ve netîcesinin inbâsı lüzûmunun savb-ı âlîlerine iş‘ârı ifâde kılınmış olmakla îfâ-yı muktezâsına himem-i aliyye-i atûfîleri derkâr buyurulmak bâbında.

Fî 27 Mayıs sene 309

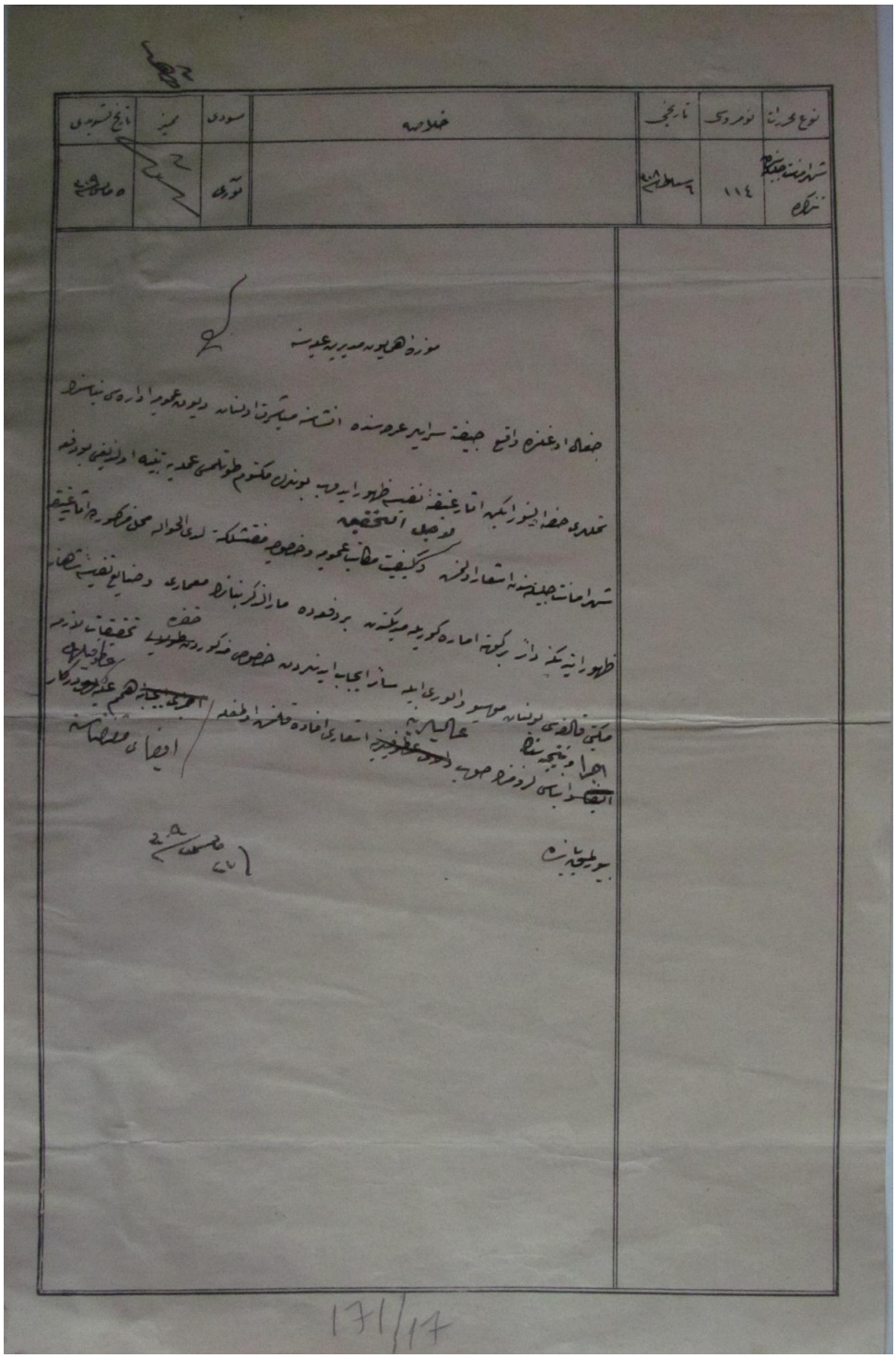

Fotoğraf 2.40 : BOA, MF.MKT, 171/17-1

1310.Za.23.[16]

BOA, MF.MKT, 171/17-2

K. 17 Fî 8 Şubat 308

606

Şehremânetinin işbu tezkiresinde Cağaloğlu'nda kâin Çiftesaraylar arsasında inşâsına mübâşeret olunan duyûn-ı umûmiye idâresi binâsının temelleri hafr olunduğu sırada bazı âsâr-ı atîka-i nefîse zuhûr edüp ketm-i keyfiyet etmeleri içün ameleye icrâ-yı tenbîhât edildiğinin haber alındığı bildirilir. Ber-mûceb-i buyuruldu-i sâmî-i hazret-i nezâret-penâhîleri îcâb eden tahkîkâta mûşikâfâne bir sûretde girişelerek evvel emirde inşâatda müstahdem ameleden bir kaçı akşa üzere iş başından çıkdıkdan sonra arkalarına taraf-ı çâkerîden biri iki kişi sevk edilerek semtlerinde oturdukları kahve ve (…) gibi mahallerde kendileriyle görüşdürülüp bir serrişde almağa hafiyyen çalışılmış ise de bu bâbda hiçbir haber alınamamışdır. Bundan başka bizzat çâkerleri hafiyyen mezkûr arsaya giderek her tarafını gezmiş ve kadîm kemerlerin altlarına kadar girerek tarafı gözden geçirmiş isemde meydanda hiçbir şey müşâhede edilmeyüp yalnız bir kemerin rahtında bir arşın arz ve üç arşın tûlünde bir yerin hafr olunduğu görülmüşdür. Binâen aleyh bununla oradan âsâr-ı atîkadan bir şey çıkarıldığına kolayca hükm edilemeyeceğinden ve sûret-i resmiyede isticvâb ise vazîfe-i çâkerânem hâricinde bulunduğundan emânet-i müşârun ileyhâya verilen mârrü'z-zikr haberin sıhhatini te'yîd edecek bir emâreye destres olunamamışdır. Mahal-i mezkûrdan öyle âsâr-ı atîkadan bir şey çıkmış olsa binânın duyûn-ı umûmiyeye âid olması ve müze-i hümâyûn müdîri atûfetlü Hamdi Beyefendi Hazretleri'nin duyûn-ı umûmiye meclisinde Osmanlı dâyinleri vekîli bulunmuş hasebiyle müşârun ileyhin bir ma'lûmât almaları lâzım geleceği dahi varid-i hâtır olur ise de müşârun ileyh tarafından öyle bir şey istihbâr olunsa îcâb eden mu'âmelenin icrâsına teşebbüs edecekleir variste-i arz ve ityândır. Benaberin tevsî'-i ma'lûmât içün bu bâbda emânet-i müşârun ileyhâdan tafsîlât istenilmesi ve mezkûr binânın mi'mârı Valori'den suâl edilmiş ve Hamdi Beyefendi Hazretleri tarafından dahi icrâ-yı tahkîkât zımnında müşârun ileyhe ma'lûmât verilmesi ve bundan başka bir kere

zâbıta marifetiyle de îfâ-yı tahkîkât etdirilmesi vâbeste-i re’y-i âlî-i hazret-i nezâret-penâhîleridir. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 22 Şevval sene 310

Mekâbit-i âliye ve husûsiye müfettişi Ziyaeddin

Mektûbî Kalemine

Fî 29 Nisan sene 309

Fî27 Mayıs sene 309 Müze-i Hümâyûn Müdîriyeti'ne yazıldı.

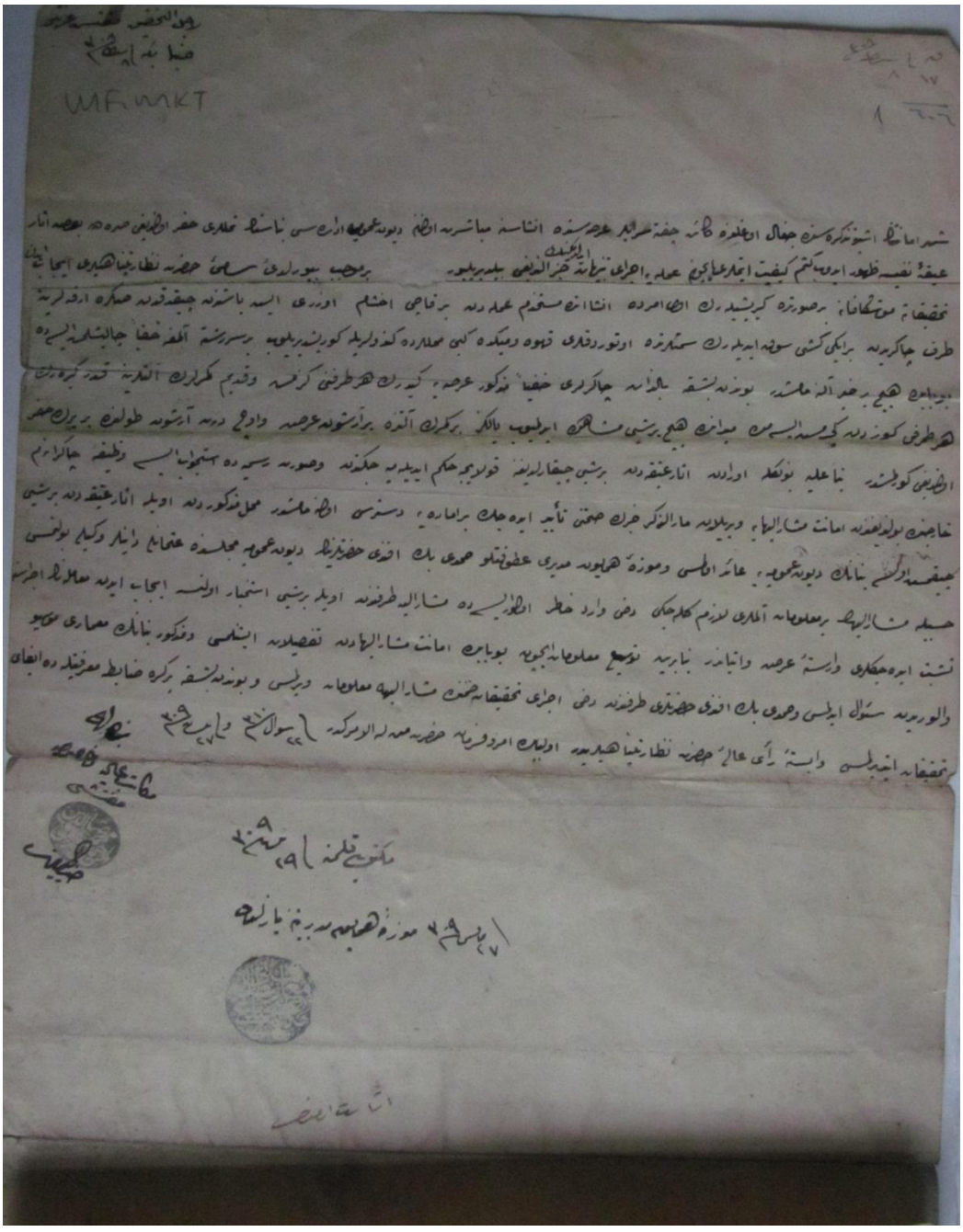

Fotoğraf 2.41 : BOA, MF.MKT, 171/17-2.[16]

BOA, MF.MKT, 171/17-3

Şehremâneti

Mektûbî Kalemi

Aded 114

Ma‘ârif Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletlü Efendim Hazretleri

Cağaloğlu'nda vâki‘ Çiftesaraylar arsasında inşâsına mübâşeret olunan duyûn-ı umûmiye idâresi binâsının temelleri hafr olunduğu sırada bazı âsâr-ı atîka-i nefîse zuhûr edüp amelenin bunu mektûm tutulmaları kendilerine tenbîh olunduğu bazı tarafından haber verilmiş ve bunun tahkîki nezâret-i celîle-i âsafenelerine âid bulunmuş olmakla mu‘âmele-i lâzımenin icrâsı re’y-i âlî-i nezâret-penâhîlerine mütevakkıfdır. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî Selh-i Receb sene 310 ve fî 6 Şubat sene 308

Şehremîni Bende [imza]

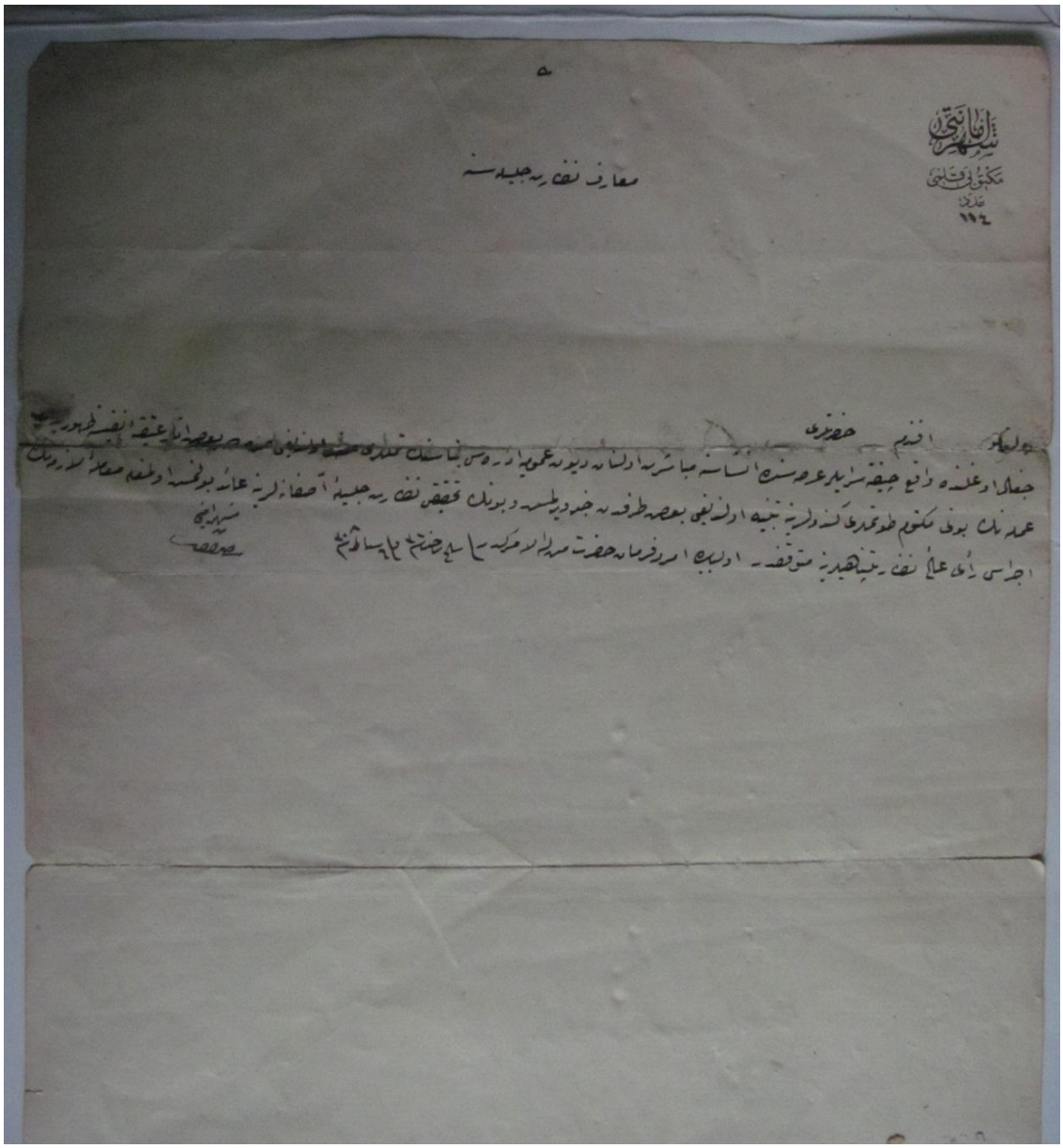

Fotoğraf 2.42 : BOA, MF.MKT, 171/17-3. [16].

BOA, BOA, 134/10024

1310.C.15

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Duyûn-ı Umûmiye-i Osmâniye İderesi'yçün mukaddemâ istihbâr olunan binânın elverişli olmamasıyla beraber şimdiye kadar biçok icâre verilmiş ve ahîren temdîd edilen kontrato müddeti dahi hitâm bulmak üzere bulunmuş olduğuna mebnî hem icâreden turtulmak ve hem de mevki‘ ve haysiyet-i idâre ile mütenâsib bik idârehâne elde edilmek içün duyûn-ı umûmiye-i Osmâniye idâresinin infisâhını müte‘âkib Hazine-i Celîle'ye âid emlâk-ı emîriyeye ric‘at etmek üzer Cağaloğlu'nda Çiftesaray demekle ma‘rûf arsa-i hâliyenin İran Sefârethânesi'ne muttasıl olan parçasının takdîr olunacak bedeli idâre-i mezkûrece merci‘ine bi't-tesviye Hazîne-i Celîle-i Mâliye nâmına mu‘âmele-i ferâğiyesinin icrâsı ve masârıf-ı inşâiyesine el-yevm ikâmet olunan mahal için verile gelen kirânın mikdârına göre sene be-sene devlet hesâbına masraf kayd olunarak idâre-i mezkûrece mukassatan tesviyesi hakkında meclis-i mahsûs-ı vükelâdan kaleme alınan mazbata dele-arz yapılacak binâ içün sarf olunacak meblağ devlet hesâbına masraf kayd etdirilerek idâre-i mezbûrece mukassatan tesviye olunmakla beraber binânın devlet malı olması ve ileride îcâb edip de idâre-i mezkûreye başka bir yer gösterilerek mezkûr binânın devletce kullanılması istenildiği halde duyûn-ı umûmiye idâresinin bir şey demeye hakkı olmaması ve inşaat ve sarfiyâtıta taht-ı nezâret-i devletlerinde me’mûrîn-i Devlet-i Aliyye tarafından bakılması şartıyla iktizâsının îfâsı içün yeniden verilecek kararın arz-ı atabe-i ulyâ kılınması şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhîleri iktizâ-yı âlîsinden olmasıyla ber-mantûk-ı emr ü fermân-ı hümâyûn cenâb-ı mülûkâne icrâ kılınan teblîgât üzerine mâliye nâzırı atûfetlü efendi hazretleri tarafından vâki‘ loan ifâdâta göre yapılacak binânın yalnız resmi ve taksîmâtı idârece tanzîm ve ta‘yîn olunmak üzere kuyûd-ı meşrûhanın idâre-i mezbûrece tamâmen kabûlüne muvâfakat olunduğu anlaşılmış olduğundan ol vechile arsa-i mezbûrenin mübâya‘asıyla inşaatına mübâşeret etdirilmesi zımnında nezâret-i müşârun iyehâya me’zûniyet i‘tâsı husûsunda meclis-i mezbûr karârıyla bi'l-istîzân irede-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî

müte‘allik ve şeref-sudûr buyurulmuş ve mûcebince icrâ-yı îcâbı evvelce mâliye nezâret-i behiyyesine bildirilmiş olmakla ber-mûceb-i emr ü fermân-ı hümâyûn-ı cenâb-ı cihan-bânî îfâ-yı muktezâsına himmet buyurulması siyâkında tezkire.

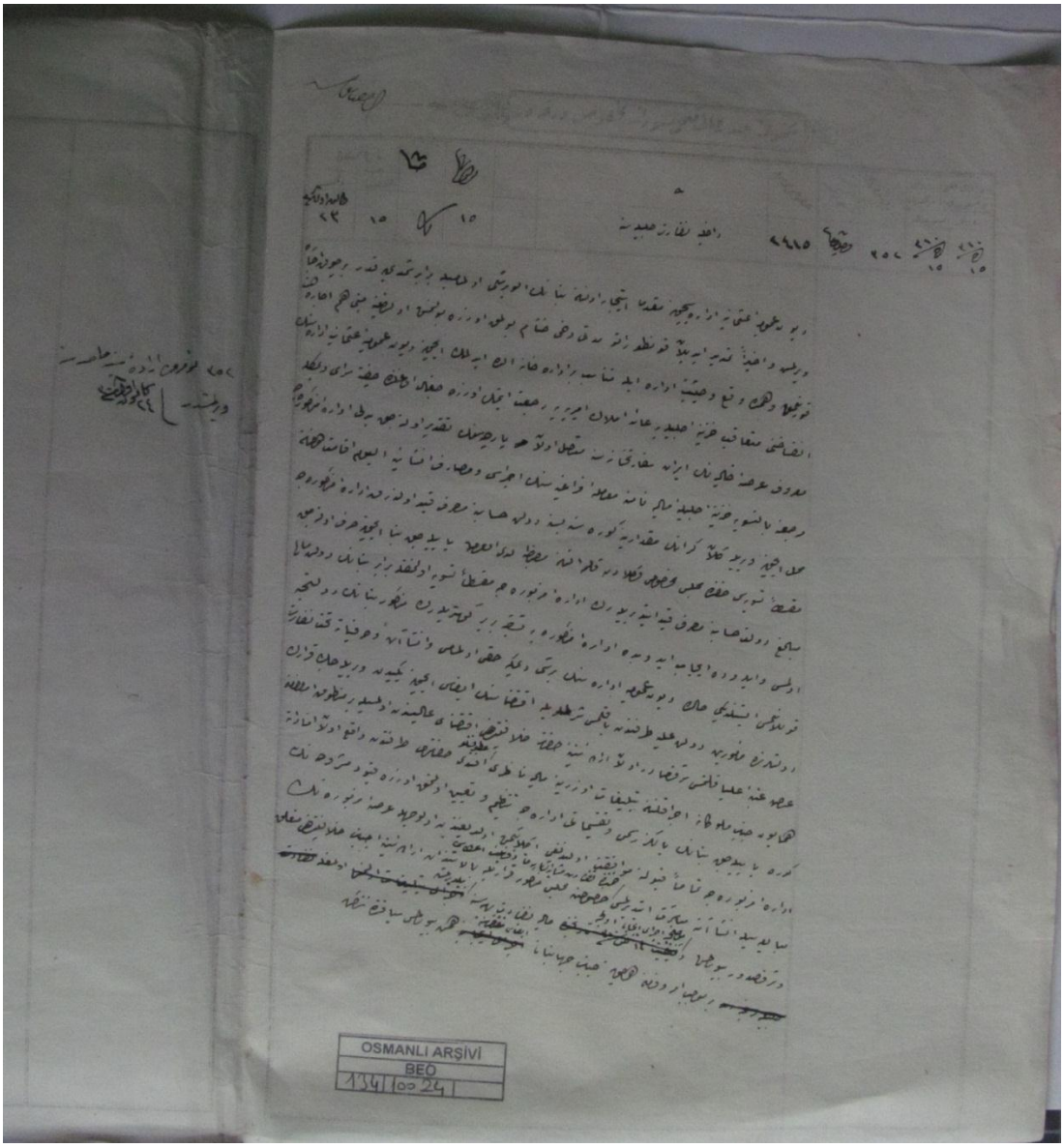

Fotoğraf 2.43 : BOA, BOA, 134/10024
1310.C.15. [16]

2.2.2. ÇİFTE SARAYLAR (ÇİFTE KONAKLAR):

Cağaloğlu semtine adını veren, Cigala adlı İtalyan bir babadan olan Ciğalazade Yusuf Sinan Paşa (Cağaloğlu Yusuf Sinan Paşa), 16.yy'ın son çeyreğinde iki kere Kaptan-ı Derya olmuş ve III. Mehmet Döneminde (1595-1603) sadrazamlık yapmış (1596), bölgeye bir saray ve hamam yaptırmıştır. Semt bir süre "Ciğalazade" olarak anılmış, sonradan ismi "Cağaloğlu"na dönmüştür (Taşkın, 1994: 370-371). Semte yaptırmış olduğu hamam 18.yy'da yıkılmış, yerine I. Mahmut tarafından yeni Cağaloğlu Hamamı yaptırılmıştır. Ciğalazade Yusuf Sinan Paşa'nın sarayının türbeden Nuruosmaniye'ye kadar uzandığı düşünülmektedir (Sakaoğlu, 1994: 370). Yapı, 1660 yılındaki Ayazmakapı yangınında yanmış, arsanın bir bölümüne iki kız torunu için Çifte Saraylar/Çifte Konaklar yapılmıştır. Çifte Saraylar'ın 18. yy'a kadar ayakta kalmasına karşın, 1826 ve 1865'teki Hocapaşa yangınlarında zarar gördüğü ve yıkıldığı bilinmektedir ([2],Ek 1; Ergin, 1995:1192, 1220, 1224, 1225) (Harita 2.40).

Yapıların planı ve görünüşü hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Harita 2.40: 1865 Hocapaşa Yangını'nın Yayıldığı Alan (Banoğlu 2008, 166)

Harita 2.41 : İstanbul'un 1782 tarihinde geçirmiş olduğu üç büyük yangınları konu alan Lopez Haritası'nda Yapının Konumu.[4].

Ayverdi tarafından bulunup geliştirilen ve 1875'lerde yapıldığı düşünülen İstanbul planında binaların bulunmadığı, yalnızca "Çifte Saraylar Arsası" olarak belirtildiği görülmektedir. (Harita 2.42)

Harita 2.42 : Çifte Saraylar Arsası, [17]: pafta B-4

İstanbul Lisesi'nin doğusunda bulunan duvar kalıntısı Osmanlı dönemine tarihlenmiş ve bu duvarın Ciğalazade Yusuf Sinan Paşa'nın sarayının kalıntısı olabileceği düşünülmektedir ([2], Ek 1) (Fotoğraf 2.44, 45)

Ciğalazade Yusuf Sinan Paşa'nın sarayının sahasına İran Elçiliği Binası ve Düyun-u Umumiye binaları inşa edilmiştir ([2], Ek 1).

Fotoğraf 2.44 : İstanbul Lisesi'nin Doğusundaki Duvar Kalıntısı

Fotoğraf 2.45 : İstanbul Lisesi'nin Doğusundaki Duvar Kalıntısı

2.2.3. DÜYUN-U UMUMİYE BİNASI:

Muharrem Kararnamesi'nin 1881'de imzalanmasıyla kuruluş ve örgütlenme çalışmalarına başlayan Düyun-u Umumiye (Kamu borçları yönetimi), ilk olarak Rüsum-ı Sitte İdaresi'nin Cemal Bey Hanı'ndaki bürolarında faaliyet göstermiştir. Buranın yetersiz kalması sonucunda, Türk Ocağı Caddesi üzerindeki yıkılmış Çifte Konaklar (Çifte Saraylar) arsası üzerine yeni bina yaptırmıştır. Mimari Alexandre Vallaury olan bina, 1897'de tamamlanmıştır (Batur, 1994: 111). Atatürk'ün emriyle 1933'te İstanbul Lisesi'ne verilen bina, halen bu işlevi sürdürmektedir. (Fotoğraf 2.46, Çizim 2.7, 8, 9 ve 10)

Fotoğraf 2.46. Düyun-u Umumiye, 1908. (Toprak, 2006)

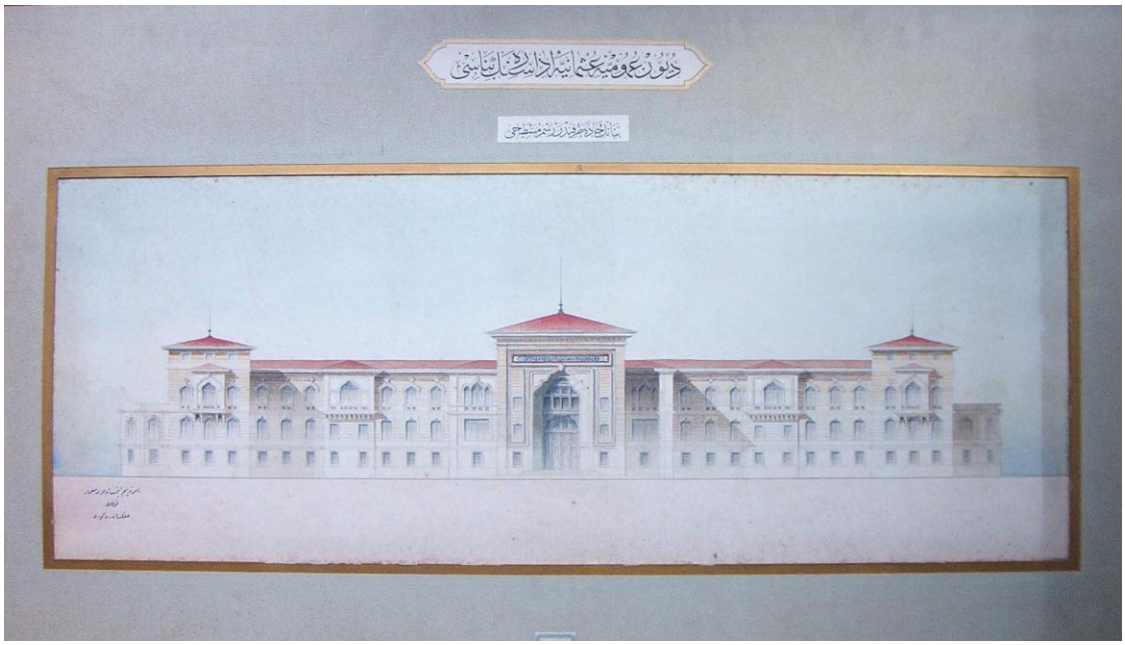

Çizim 2.7 : Düyun-u Umumiye'nin Projesi (Ön Cephe).[18].

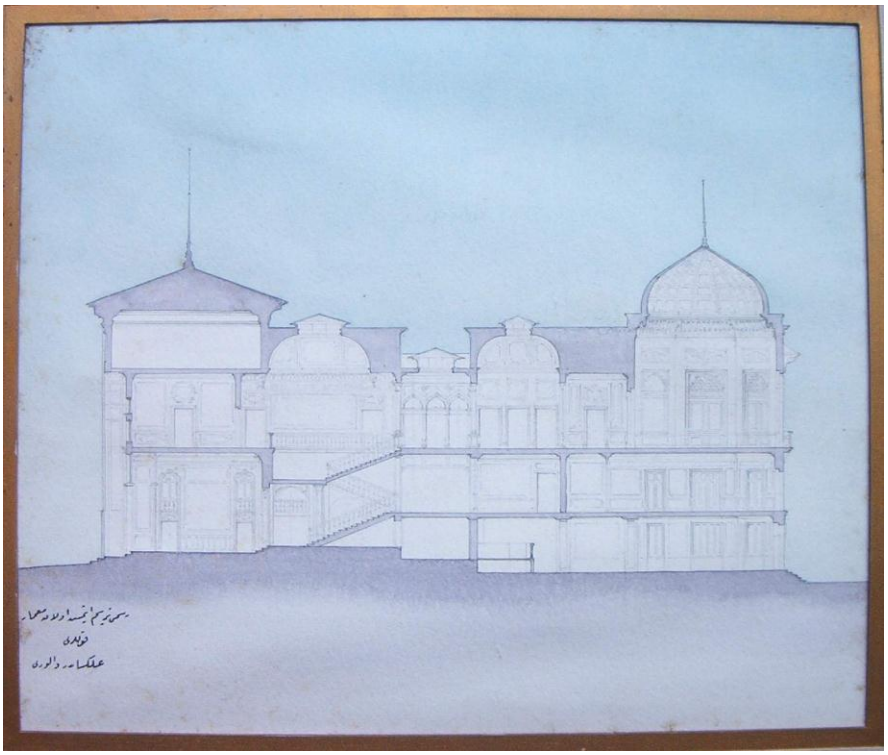

Çizim 2.8 : Düyun-u Umumiye'nin Projesi (Kesit).[18]

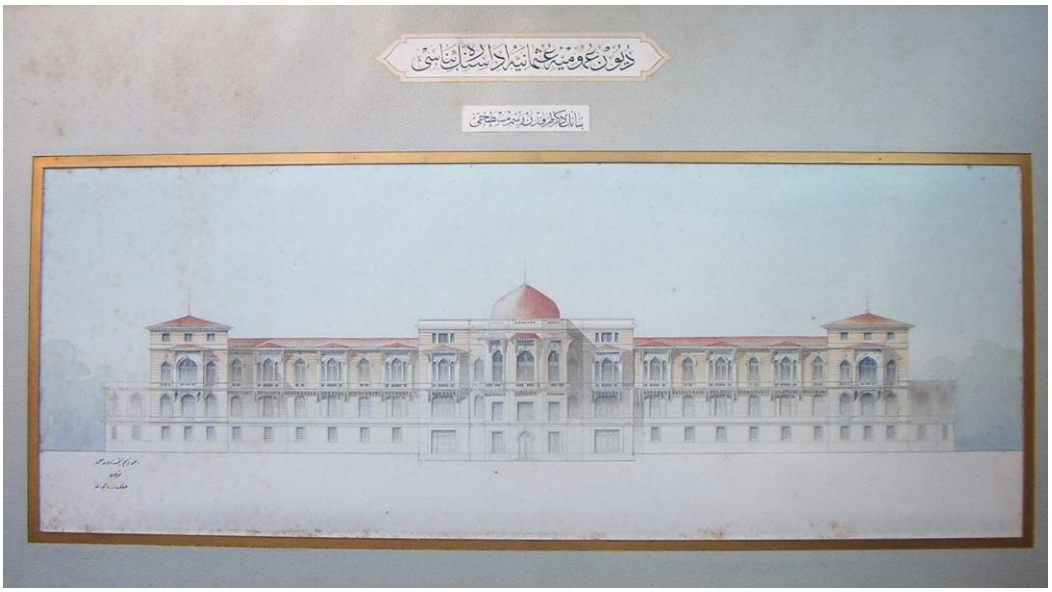

Çizim 2.9 : Düyun-u Umumiye'nin Projesi (Arka Cephe). [18].

Çizim 2.10 : Düyun-u Umumiye'nin Projesi (Yan Cephe) [18]

2.2.4. İRAN ELÇİLİĞİ BİNASI:

Bâbıâli Caddesi ile Türkocağı Caddesi'nin kesiştiği köşede yer alan bina, Çifte Saraylar arsasında yer almaktadır. ([2], Ek 1) (Harita 2.43). Batısında İstanbul Lisesi (Düyun-u Umumiye Binası), kuzeyinde Cağaloğlu yokuşu bulunur. Günümüzde İran İslam Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu olarak işlevini sürdürmektedir. İran'ın İstanbul Elçisi Hacı Mirza Hüseyin Han, 1866'da binanın yapımı için elçilik arsasını satın almış ve İtalyan kökenli Levanten mimarlardan Giorgio Domenico Stampa ile anlaşarak inşaatı ona yaptırmıştır. İstanbul'u 1900'de ziyaret eden Muzafferüddin Şah, elçiliğin kuzeyinde bulunan efkafa ait olan arsanın satın alınıp arazinin genişletilmesi isteyince, II. Abdülhamid (1876-1909) burayı satın alarak elçiliğe vermiştir (Can, 1994:189-190).

Harita 2.43 : İran Elçiliği Binası Konumu [17]: pafta B-4

İran Elçiliği Binası, kuzeye doğru eğimli, bahçe şeklinde düzenlenmiş arsanın doğu kenarında, bir bodrum kat üzerine 3 kat olarak inşa edilmiştir. Metal parmaklıklı giriş kapısının her iki yanında ikişer sütun ve üzerlerinde aslan heykelleri vardır. Yaklaşık 24 x 24 m ölçülerindeki yapının kuzey cephe aksında çokgen bir çıkma vardır. Güney cephesinde bulunan ve mermer basamaklarla ulaşılan ve mermer basamaklarla ulaşılan ana giriş, yuvarlak kemerli üçlü geniş açıklıklarla ve bunların önünde saçak vazifesi gören ve dörder mermer sütuna taşıtılan iki katlı balkonlarla vurgulanmıştır. Giriş mekanından sütunlarla ayrılmış kare planlı merkezi sofa, yapının kalbi durumundadır. Sofanın batısında, yine sütunların gerisinde, üst katlara bağlantıyı sağlayan anıtsal merdiven, kuzeyinde büyük bir salon, doğusunda ve köşelerde diğer salonlar yer alır. Yüksek tavanlı giriş ve birinci kat salonlarında eski İran mimarisinden esinlenilmiş süsleme elemanları kullanılmıştır. Yapının konsolosluk ofisleri olarak kullanılan bodrum katına Bâbıâli Caddesi üzerinden ikinci bir giriş sağlanmıştır. Cephe mimarisi açısından da İstanbul Tanzimat Dönemi kagir yapılarında yaygın olarak izlenen Batılı anlayışta bir düzenleme sergiler (Can, 1994:189-190) (Fotoğraf 2.47) .

Fotoğraf 2.47 : İran İslam Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu.

2.2.5. DİĞER OSMANLI DÖNEMİ YAPILARI

III. Ahmet Dönemi'nde, Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından eski adı Acımusluk Sokağı, bugünkü adı Cemal Nadir Sokağı'nda bir hamam, darülhadis (medrese), mektep ve sebil yaptırılmıştır (Eyice, 1981:212; Haskan, 1995:11; Kumbaracılar, 1938: 31; Url-14:19). Bu yapılar, İstanbul Lisesi'nin kuzeybatısında bulunmaktadır ve 1875'lerde yapılan İstanbul planında yer almaktadırlar (Harita 2.44).

Hüseyin Efendi, Acımusluk Mescidi'nden bahsederken yakınında bir darülhadis (medrese), hamam, mektep ve sebil olduğundan bahsetmektedir (Galitekin, 2001:92, no:66). Ayrıca, İbrahim Paşa Darülhadisi Mescidi'nin dershanesi ve sebiliyle birlikte kitabesindeki tarihin 1720 olduğunu belirtmiştir (Galitekin, 2001:81-82, no:45). Darülhadisin yapım tarihi hakkında kesin veriler elde edilememiştir. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, sadrazam ve damat olduktan sonra İstanbul'da geniş çaplı imar faaliyetlerine girişmiştir. Bu nedenle, buradaki darülhadisin de 1717'den sonra yaptırıldığı düşünülmektedir (Ahunbay, 1994: 547). Mektebin giriş kapısı üzerinde bulunan kitabeden ise mektebin, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından 1725-26 yılında, aynı yerdeki daha eski bir mektebin arsası üzerinde yeniden yaptırılmış olduğu anlaşılmaktadır (Eyice, 1981:213; Haskan, 1995:12). Bu kitabeye göre Eyice, sebilin mekteple birlikte 1725-26 yıllarında yapılmış olduğunu, Kumbaracılar ise sebilin 1718 yılında yaptırıldığını belirtmiştir (Eyice, 1981:213; Kumbaracılar, 1938:31).

Harita 2.44 : Çifte Saraylar Arsası ve çevresindeki Acımusluk Hamamı, İbrahim Paşa Medresesi, İbrahim Paşa Mektebi, [17]: pafta B-4

2.2.5.1. DAMAT İBRAHİM PAŞA HAMAMI:

Damat İbrahim Paşa Hamamı'nın (Acımusluk Hamamı), tek hamam olduğu bilinmektedir. Mermer döşeli zemini, daha sonraki dönemlerde bir avluya dönüştürülmüş ve hamam, 1958'de sandık imalathanesi olarak kullanılmıştır (Haskan, 1995:11-12)

Günümüzde İstanbul Lisesi'nin İlköğretim Okulu bahçesi içinde kalan hamamın üst örtüsü yoktur. Masa tenisi salonu olarak kullanılmaktadır (Fotoğraf 2.48, 49)

Fotoğraf 2.48 : Damat İbrahim Paşa Hamamı

Fotoğraf 2.49 : Damat İbrahim Paşa Hamamı

2.2.5.2. MEKTEP VE SEBİL:

Mektep ve sebil, Büyük Postanenin arkasından geçerek Sultanhamamı'nı Ankara Caddesi'ne bağlayan Aşir Efendi Sokağı kenarında, İstanbul Lisesi tarafından postaneye inen Hoca Kasım Köprü Sokağı köşesinde, Damat İbrahim Paşa Medresesi'nin karşında bulunuyordu (Eyice, 1981:212; Haskan, 1995:11) (Harita 2.45). Günümüzde yerlerinde iş hanı bulunmaktadır. Mektep 1970 yılında kısmen ayakta kalmış olduğu halde yıkılmış, yerine iş hanı yapılmıştır (Eyice, 1981: 216).

Harita 2.45 : Alman Mavileri'nde İbrahim Paşa Medresesi.[8]

Acımusluk mescidi, medresesi ve hamamı ile küçük bir yapı kompleksine ait olan sıbyan mektebinin kemerli kapısı üzerinde kitabe bulunuyordu. Mektebin altında bir bodrum katı vardı. Aşir Efendi Caddesi'ne açılan küçük bir kapıdan sebile geçiliyordu. Benzer yapılarda olduğu gibi, daha önceleri içeride bir hizmetli odası ile tuvalet olan tonozlu bodrum katının, caddeye bakan tarafında kemerli iki dükkan bulunuyordu. Kapının iç tarafında küçük bir avlu, mektebin girişinde ise ikisi duvara bitişik, dört adet mermer sütunu olan, çapraz tonozlarla örtülmüş bir revak vardı (Fotoğraf 2.53). Revaklı bölümden mermer çerçeveli bir kapıyla esas mekana girilmekteydi. Sıbyan mektebinin esas mekanı tek bir büyük salondan oluşmaktaydı. İki tarafında altlı sütlü her cephede açılmış sekizer pencereden ışık alıyordu. Ankara Caddesi tarafındaki yan duvarda ise ortada bir ocak yer almaktaydı. Bu nedenle burada altlı üstlü dört pencere vardı. Pencerelerin alt sırada olanları taş çerçeveli ve lokma demir parmaklı, üst sıradakiler ise sivri kemerliydi. Mekanın üstünü, tuğla örgülü büyük bir aynalı tonoz örtüyordu. Esas mekanın içinde, revağa bitişik olan duvar boyunca sonradan yapıldığı anlaşılan ahşap bir Şirvan vardı. Alttaki bodrum kartında olan tuvalete ve hizmetli odasına, revaktaki bir merdivenden iniliyordu (Eyice, 1981: 220) (Çizim 2.11, Fotoğraf 2.50, 51)

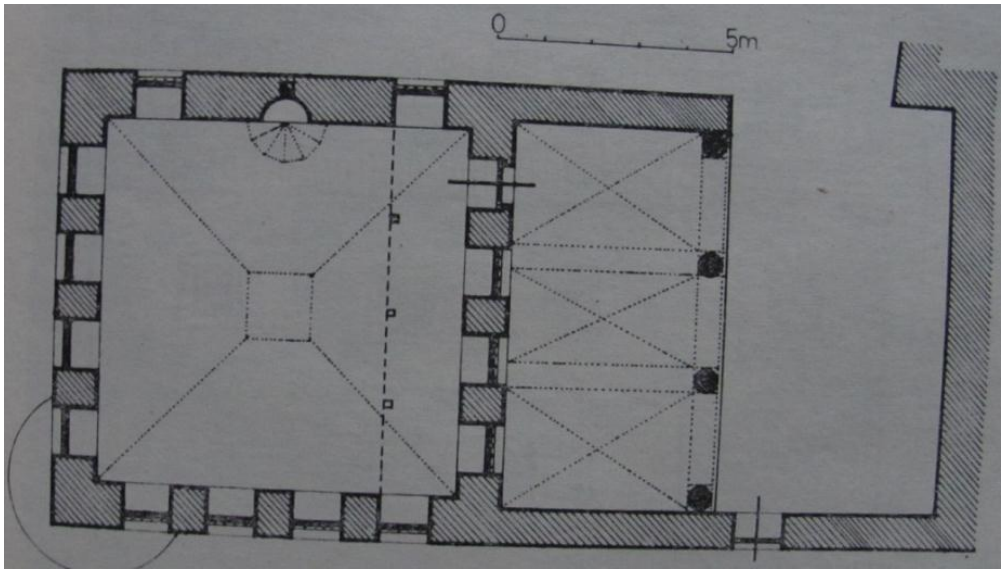

Çizim 2.11 : Nevşehirli İbrahim Paşa Mektebinin Takribi Krokisi (Eyice 1981, 231)

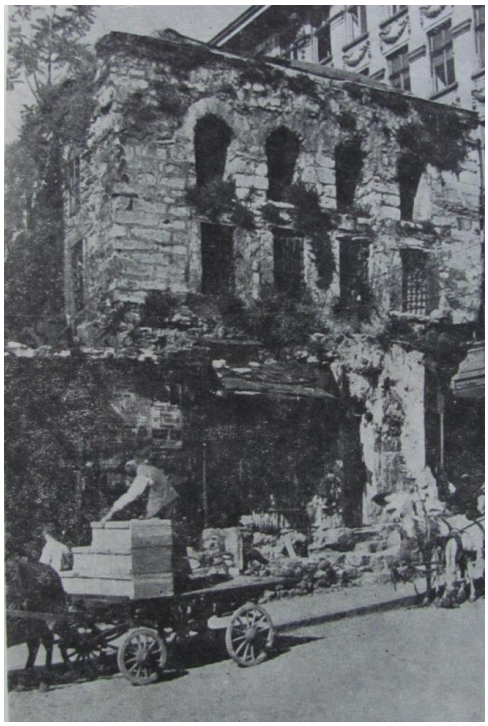

Fotoğraf 2.50: Nevşehirli İbrahim Paşa Mektebi'nin Cephesi (Eyice 1981, 233)

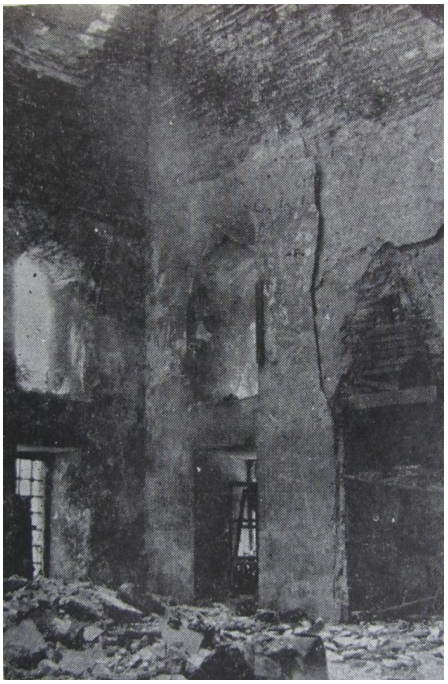

Fotoğraf 2.51 : Nevşehirli İbrahim Paşa Mektebi'nin Esas Mekanı, Ocak Yeri (Eyice 1981, 235)

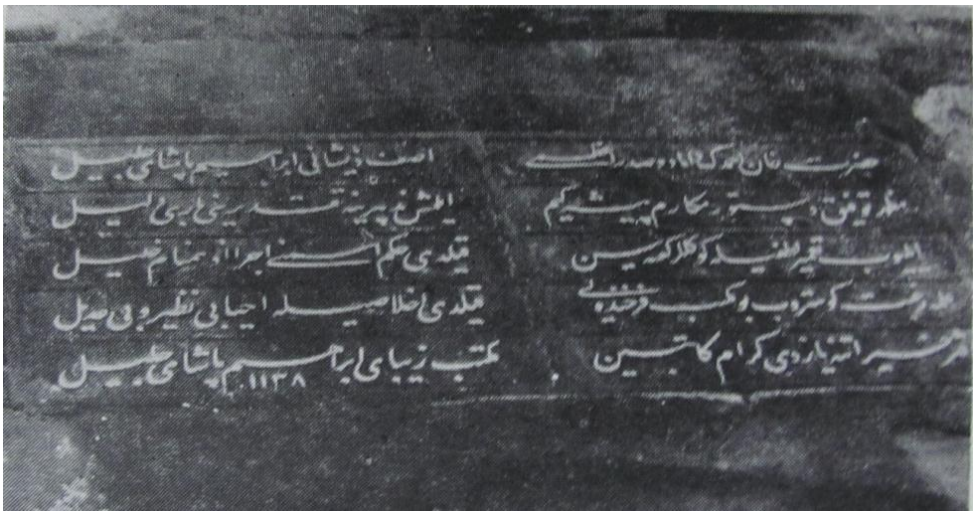

Fotoğraf 2.52 : Nevşehirli İbrahim Paşa Mektebi'nin Kitabesi (Eyice, 1981:236)

Mektebin giriş kapısı üzerinde yer alan kitabe aşağıdaki şekilde çevrilmiştir (Eyice 1981, 213) (Fotoğraf 2.52).

Hazret-i Hân Ahmed'indâmâd u sadr-ı a'zamı

Âsaf-ı zîşânıİbrâhîm Paşa-yıcelîl

Mazhar-ı Tevfik destûr-ı mekârım-pîşe kim

Eylemiş tedbîrine takdirini Bârî delil

Eyleyüpta'mîrlutfiyle gönüller Kâbesin

Kıldı hükm-i ismini icrâ o hem-nâm-ı Halil

İlme rağbet göster-üp bu mekteb-i ferhundeyi

Kıldı ihlâsiyleihyâbînazîr ü bî adil

Defter-i hayrâtına yazdı kirâmenkâtibîn

Mekteb-i zîbâ-yıİbrâhîm Paşa-yı celil

1138 (=1725/26)

Sıbyan mektebinin köşesinde bulunan sebil, mektebin bodrum katının burada bir pah biçiminde kesilmesiyle elde edilen kemerli bir yüzün dış tarafına eklenmişti. Sebilin yarım daire biçimdeydi. Osmanlı döneminin bir geleneği olan mektebin bir sebil veya çeşme ile birleştirilmesi prensibi, burada da görülmektedir (Eyice, 1981:220-221) (Fotoğraf 2.53).

Sebilin, 1938 yılında basılan *İstanbul Sebilleri* kitabında yalnızca temeli ve alt kısmının kalmış olduğu görülmektedir (Kumbaracılar, 1938:res.38). Eyice, Büyük Postane yapıldığı sırada arkasındaki Aşir Efendi Caddesi düzelttirilirken sebilin caddeye taşması nedeniyle, belediye tarafından yıktırılmış olabileceğini düşünmektedir (Eyice, 1981: 215).

Fotoğraf 2.53 : (Nevşehirli) İbrahim Paşa Sebili, 1938 yılında çekilmiş Fotoğrafı (Kumbaracılar 1938, res.38)

2.2.5.3. DARÜLHADİS (MEDRESE)

Damat İbrahim Paşa Darülhadisi (Acı Musluk Medresesi, İbrahim paşa Medresesi, İbrahim Paşa Darülhadisi), Cemal Nadir Sokağı'nda (Acımusluk Sokağı), İbrahim Paşa Hamamı (Acımusluk Hamamı) karşında yer almaktadır (Harita 2.46).

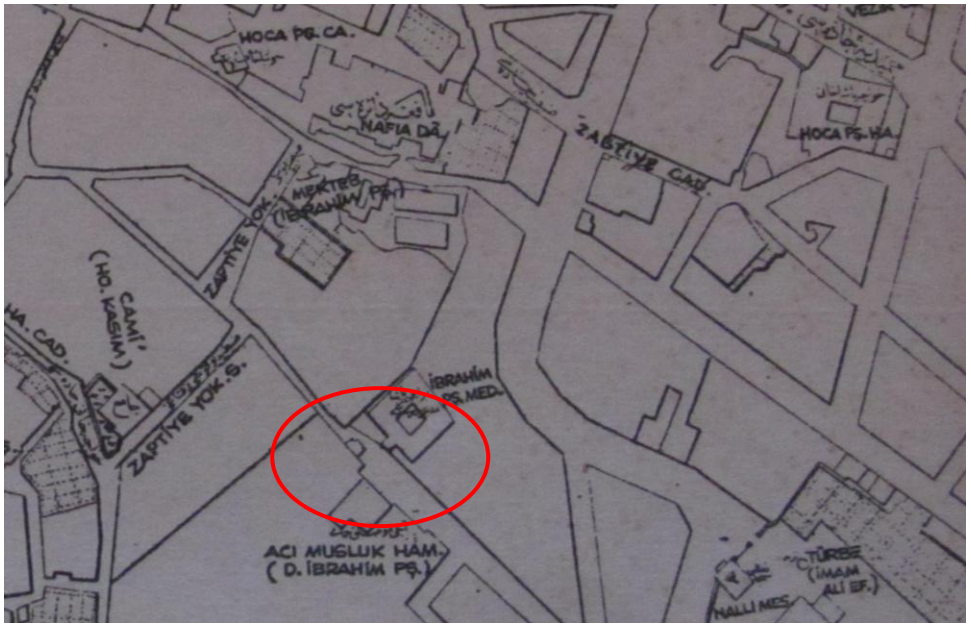

Harita 2.46 : Damat İbrahim Paşa Darülhadisi ve çevresi, Ayverdi Haritası.[17]

Nevşehirli İbrahim Paşa, Damat ve sadrazam olduktan sonra İstanbul'da geniş çaplı imar faaliyeti başlatmış ve bu faaliyetler mimarbaşı Kayserili Mehmet Ağa tarafından yürütülmüştür. Bu nedenle yapının 1717'den sonra inşa edildiği ve mimarının Mimarbaşı Kayserili Mehmet Ağa olduğu düşünülmektedir. Taşbaskı 19.yy haritalarında hamam, medrese, sebil ve mektep belirtiliştir fakat mescit görülmemektedir (Ahunbay 1994, 547; Kütükoğlu 2000, 63).

Yapının güneş almayan birer kişilik 12 hücresi ve bir dershanesi ile çamaşırhane, gusülhane, abdesthane ve şadırvanı bulunmaktaydı. 1914'te var olduğu bilinen çamaşırhane ve gusülhane, günümüze gelmemiştir. Medrese odaları, dikdörtgen planlı bir avlu etrafında "U" şeklinde sıralanmıştı. Dershane, güneybatıdaki odaların ucuna

yerleştirilmiş, üstü pandantifli bir kubbeyle örtülmüştür. Hücre kolları önünde kubbeli olan revak örtüsü, dershane çevresinde dar uzun aynalı tonozlarla örtülmüştür. Dershanenin kapısından geriye yalnızca iç taraftaki kemeri kalmıştır. Kapı açıklığı genişletilmiş, kuzeydoğu duvarının bir bölümü kaldırılmıştır. Uzun ekseni kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda olan avlu revaklarla çevrelenmiştir. Kuzeydoğudaki tuvaletlere üç kenarda dizilen hücreler arasındaki geçitten ulaşılmaktadır. Sütunların kaideleri yükseltilen döşeme içine gömülmüştür. Sütun başlıklarında 18.yy sanatına özgü olan baklavalı tipin üç çeşidi uygulanmıştır. Medresenin 1869'da işler durumda olduğu, 1914 yılında on iki odasından üçünün harap durumda olduğu bilinmektedir (Ahunbay, 1994:547; Kütükoğlu, 2000:63). Medresenin 20.yy'a kadar 1841, 1866-67, 1886, 1893, 1895, 1911'te onarımlar geçirdiği yazılı kaynaklardan bilinmektedir (Kütükoğlu, 2000:64). Cumhuriyet döneminde özel mülkiyete geçen yapının ara duvarları ve revak sütunlarının bir kaçı kaldırılmıştır, betonarme taşıyıcılar eklenmiştir. Kapı ve pencere söveleri, ocak yaşmakları gibi özgün öğeleri günümüze gelmemiş, güneydoğu revakları arasına örülen bir duvarla ikiye ayrılarak iki ayrı dükkan olarak kullanılmaya başlanmıştır (Ahunbay, 1994:547) (Fotoğraf 2.54, 55, 56)

Fotoğraf 2.54 : Damat İbrahim Paşa Darülhadisi, İçten Görünüş-Bölünüp Dükkanlara Çevrilmeden Önceki Durumu (Kütükoğlu 2000, 63)

Fotoğraf 2.55 : Damat İbrahim Paşa Darülhadisi, İçten Görünüş-Bölünüp Dükkanlara Çevrildikten Sonraki Durumu

Fotoğraf 2.56 : Damat İbrahim Paşa Medresesi

2.2.5.4. ACIMUSLUK MESCİDİ:

(İbrahim Paşa Darülhadisi Mescidi)

Hüseyin Efendi, İbrahim Paşa Darülhadisi Mescidi'nin Darülhadis dershanesi ve sebili olduğu belirtilmiş, tarihinin de 1720 olduğunu, Acı Musluk Mescidi olarak da anıldığını söylemiştir (Galitekin, 2001:81,82, no:45, 66). Ahunbay, taşbaskı 19. yy haritalarında hamam, medrese, sebil ve mektebin gösterildiğini fakat mescidin görülmediğini belirtmiştir (Ahunbay 1994, 547; Kütükoğlu 2000, 63). Günümüze gelmeyen binanın, Alman Arkeoloji Estitüsü Fotoğraf Arşivi'nde bulunan tarih belirtilmemiş bir adet fotoğrafı bulunmaktadır (Fotoğraf 2.57)

Fotoğraf 2.57 : Acımusluk Mescidi.[10]

BÖLÜM. III. BİZANS SU SİSTEMİ ve SARNIÇLAR

3.1. SU SİSTEMİ VE SU YAPILARI :

Kayalar üzerine kurulmuş olan Konstantinopolis'in üç tarafı denizlerle çevrilidir. Kentin konumunun politik, stratejik ve ticari açıdan avantajları varken, kentte akarsu ya da büyük bir su kaynağı olamaması su temini için sorun teşkil eder (Müller-Wiener, 2007:271; Crow, 2008:9). Üç tarafı denizlerle çevrili bugünkü Sarayburnu'ndan dik yamaçların denize inmesi nedeniyle, yağmur sularının toplanmasının da zor olduğu; bu nedenle, Byzantium için suyolu sistemlerinin gerekli olduğu düşünülmektedir (Tezcan,1990:187). Kente su ulaştırmak için suyolları, suyu vadilerden geçirmek için su kemerleri ve muhafaza etmek için sarnıçlar yapılmıştır (Müller-Wiener, 2007:271).

Konstantinopolis'e su temin edilen üç belirgin su kaynağı vardır (Harita 3.1). İlki, kentin kuzeybatısında, 20 km uzaklıktaki dağlık bölge olan Belgrad Ormanı; ikincisi şehir surlarının batısında, kentin 15 km kuzeybatısındaki Halkalı (*Melantias*); üçüncüsü ise Istranca Dağları'nın tepelerinde bulunan su havzasıdır (Mango, 1995:10; Crow, 2008:14). Belgrad Ormanı ve Halkalı'daki su kaynakları kente yakındır ve Haliç'e dökülürler (Mango, 1995:10; Crow, 2008:14). Halkalı kaynağının kapasitesi sınırlıdır ve kaynağının bulunduğu bölgenin yüksek olması nedeniyle buradaki su, Valens Su Kemeri'yle (Bozdoğan Sukemeri) kentin yüksek bölgelerine ulaşmıştır. Belgrad Ormanı'ndan gelen su hattı, kentin alçakta kalan bölgelerine su sağlamıştır. Istranca Dağları'ndaki su kaynağından Konstantinopolis kurulmadan önce, Byzantium kentinin akropolüne su sağlandığı düşünülmektedir (Crow, 2008:14,15).

Harita 3.1 : Konstantinopolis'in Suyollarını Gösteren Harita (Crow, 2008)

İlk su yolunun, Konstantinopolis kurulmadan önce, Byzantium'a Roma İmparatoru Hadrianus (117-138) tarafından yaptırılmıştır (Müller-Wiener, 2007: 271; Mango, 1995:10; Çeçen, 1996:20; Crow, 2008:13). Hadrian suyolundan *Chronicon Paschale* ve Johannes Malalas gibi birincil kaynaklarda bahsedilmektedir (Chronicon Paschale:618,619;Malalas, 1986:436). İmparator Hadrian'ın Nicaea'ya (İznik) 123 yılında bir su kemeri yaptırdığı bilinmektedir. Buna göre, Byzantion'un suyolunun da imparator tarafından bu döneme denk gelen Bitinya ve Trakya gezileri sırasında yaptırılmış olabileceği düşünülmektedir (Crow, 2008:13). *Chronicon Paschale* ve Malalas'ın yazılarından yola çıkılarak, buradan gelen suyun 6.yy'dan itibaren Yerebatan Sarnıcı'ndan kentin yüksekliğinin daha az olan bölgesine, Büyük Saray, Zeuxippos ve Achilles hamamlarına dağıtıldığı düşünülmektedir (Crow, 2008:13; Mango, 1995:10).

Hadrian suyolunun bir parçası olan Hadrian Su Kemeri'nin, I. ve II. Tepeler arasında olduğu belirtilmiştir (Crow, 2008:10). Bu suyolu, 439-441 yıllarında İmparator II. Theodosius (408-450) tarafından imparatorluk sarayının su gereksinimi için tahsis edilmiş; İmparator İustinianus döneminde, 528'de onarılmış ve Ortaçağ'da da kullanılmıştır (Müller-Wiener, 2007:271) (Harita 3.2).

Antik kaynaklarda bahsedilen ikinci suyolu, 4. yy'da Konstantinopolis'in başkent olması ve buna bağlı olarak nüfusun artmasıyla, 4.yy'ın üçüncü çeyreğinde İmparator Valentinianus (364-378) tarafından yaptırılmıştır (Müller-Wiener, 2007:273; Mango, 1995:13; Crow, 2008:13)(Harita 3. 3,4). Suyolunun yapımına 368 yılında başlandığı, 373 yılında Theodosius Forumu'nda (Forum Tauri) bulunan Nymphaeum Maximum'a (372-373) suyun ulaştırılmasıyla yapımının bitirildiği belirtmiştir (Müller-Wiener, 2007:271,273). Kentin kuzeybatısındaki Belgrad Ormanları'ndan başlayan suyoluna ait olan ve Havariyun Kilisesi ile Capitol arasında yer alan Valens Su Kemeri'nin (bugünkü adıyla Bozdoğan Kemeri) uzunluğu 971 m, maksimum yüksekliği ortalama 28-29 m, denizden yüksekliği 63,5 m'dir ve 1/1.000 oranında eğimi vardır (Forchheimer& Strzygowski, 1893:18-20;Müller-Wiener, 2007:273) (Harita 3.3). İmparator I. İustinianus döneminde (527-565), su yolunun bir kısmının onarımının yapılmadığı ve kentte su sıkıntısı çekildiği bilinmektedir (Prokopios, 2008:112). Su kemerinin İmparator II. İustinos döneminde (565-578), deprem nedeniyle zarar gördüğü ve 576'da onarıldığı; Avar kuşatmasının ardından yıkılan suyolunun İmparator V.Konstantinos (741-775) tarafından restore ettirildiği; 1019'da İmparator II. Basileos (976-1025) tarafından yeniden onarımdan geçirildiği bilinmektedir (Müller-Wiener, 2007:273).

Hadrian ve Valens su kemerlerinin aynı su kemeri olduğu, İmparator Valentinianus'un (364-378) Hadrian Su Kemeri'ni onardığı ya da yeniden yaptırdığı düşünülmektedir (Mango,1995:10,12;Çeçen,1996:51,52). Buna karşın, *Chronicon Paschale*, Georgius Cedrenus gibi Bizans kaynaklarında, Valens Su Kemeri ve Hadrian Su Kemeri'nin birbirinden ayrı su kemerleri olarak bahsedilmesi nedeniyle, Valens Su Kemeri'nin Hadrian yaptırdığı su kemerinin öncülü olamayacağı da ileri sürülmektedir *(*Chronicon Paschale:618,619;Crow, 2008:13,14). (Fotoğraf 3.1, 2).

Harita 3.2 : Konstantinopolis'in Suyollarını Gösteren Harita (Crow, 2008): Kesik çizgi ile gösterilen kanallar, Kırkçeşme kanallarıdır. (Belgrad Ormanları'ndan gelen su yolu).Düz, siyah çizgiyle gösterilen kanallar Valens Su Kemeri'ne bağlı olan su kanallarıdır.

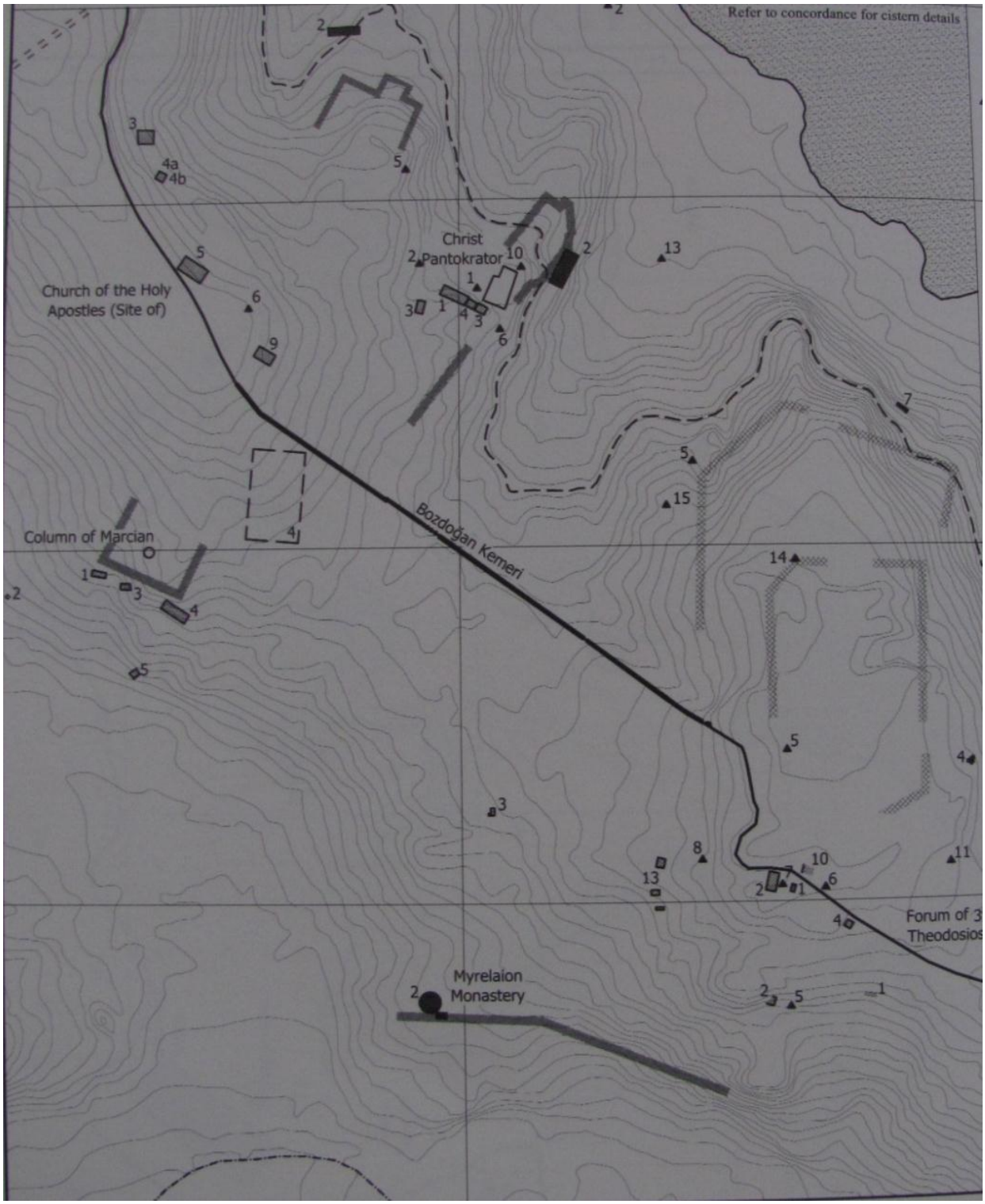

Harita 3.3 : Valens Sukemeri'nin (Bozdoğan Sukemeri) Forum Tauri'ye Ulaştığı Güzergahı Gösteren Plan(Siyah, düz çizgiyle gösterilmiştir) (Crow, 2008)

Fotoğraf 3.1 : Valens Sukemeri'nin Tarihi Araştırmalara Göre Canlandırması, url-12

Fotoğraf 3.2 : Valens Sukemeri'nin Günümüzdeki Kalıntıları, url-13

Codex Theodosianus metinlerinde İmparator I.Theodosius tarafından *Aquaductus Theodosiacus* olarak adlandırılan bir suyolunun inşa ettirildiği ve suyun, kentin kuzeybatısındaki Belgrad Ormanları'ndan Konstantinopolis'e ulaşılmasının sağlandığı bilinmektedir (Müller-Wiener,2007:271).

Belgrad Ormanı bölgesinde yer alan Mağlova Kemeri, İmparator I. İustinianus döneminde (527-565) yapılsa da bugünkü haline, Osmanlı döneminde Mimar Sinan tarafından getirilmiştir ve Osmanlı döneminde yerleşim alanı olan bu bölgede bugün bulunan en erken suyolu kalıntısı, 8.yy'a tarihlenmiştir (Mango,1995:13).

Mango (1995:13), Istranca Dağları'nda bulunun kentin üçüncü su kaynağının kalıntılarının, bölgedeki yerel antik kaynaklarına dayanarak, 6.yy'da Bizye'den (Vize) 1,5 saatlik uzaklıktaki bir bölgeden başlayan suyoluyla Konstantinopolis'e geldiğini belirtmiştir. Müller-Weiner de antik kaynakların 100 km uzunlukta olan bu suyolundan bahsettiğini söylemiştir (Müller-Wiener, 2007:271). Günümüzde bu su yoluna ait su kemeri kalıntıları, Bulgaristan ve Türkiye sınırları içinde görülebilmektedir.

Fotoğraf 3.3 : William Henry Barlett'e ait Gravürde Su Kemeri
(Tabakoğlu, 2006:223)

Su kaynaklarından suyollarıyla kente ulaşan su ve yağmur suları, yaz aylarında kentin su sıkıntısını hafifletmek için sarnıçlarda depolanmaktadır (Prokopios, 1994:34). Bu suyollarına 5. yüzyıldan itibaren farklı biçimlerde sarnıçlar bağlanmıştır (Müller-Wiener, 2007:271). Ayrıca sarnıç olarak inşa edilmemiş ama gene de bu amaçla yararlanılan yapılar da vardır. Su şebekesinin büyük bölümünün 7.-8. yüzyıldaki kuşatmalarda zarar görmesinin ardından, Konstantinos V.Kopronvmos (741-775) 758 yılından itibaren şebekenin yeniden onarılmasını sağladı. Ortaçağ'da suyolu şebekesiyle ilgili konulara, örneğin kısaca III.Romanos'un (1028-1034) onarımlarına, kirlenmiş boruları temizleten ve Petra'da bir rezervuar yaptıran Manuel I. Komnenos'un (1143-1180) çalışmalarına, Andronikos I. Komnenos (1183-1185) tarafından yapılan ve yeraltından Blakhernai Bölgesi'ne giden suyoluna değinilir. 13. yüzyılda suyolları oldukça harap durumdadır ve Osmanlı döneminde yine kullanılır hale getirilir. Halkalı şebekesindeki onarımları II. Mehmed gerçekleştirir; daha sonraki dönemlerde şebeke genişletilir ve başka şebekeler inşa edilir (Müller-Wiener, 2007:271,272). Belgrad Ormanları civarından gelen su şebekesi ise Osmanlı İmparatoru Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) tarafından görevlendirilen Mimar Sinan tarafından onarılır. Bu dönemden itibaren bu Belgrad Ormanları'ndan şehre su getiren suyolu, Kırkçeşme Su Şebekesi olarak adlandırılır (Çeçen, 1994:1) (Fotoğraf 3.4., Harita 3.4 ve 5).

Fotoğraf 3.4 : Nakkaş Osmanı'ın *Tarih-i Sultan Süleyman'*da yer alan minyatüründe Kırkçeşme Su Şebekesi olarak adlandırılır (Çeçen, 1994:3).

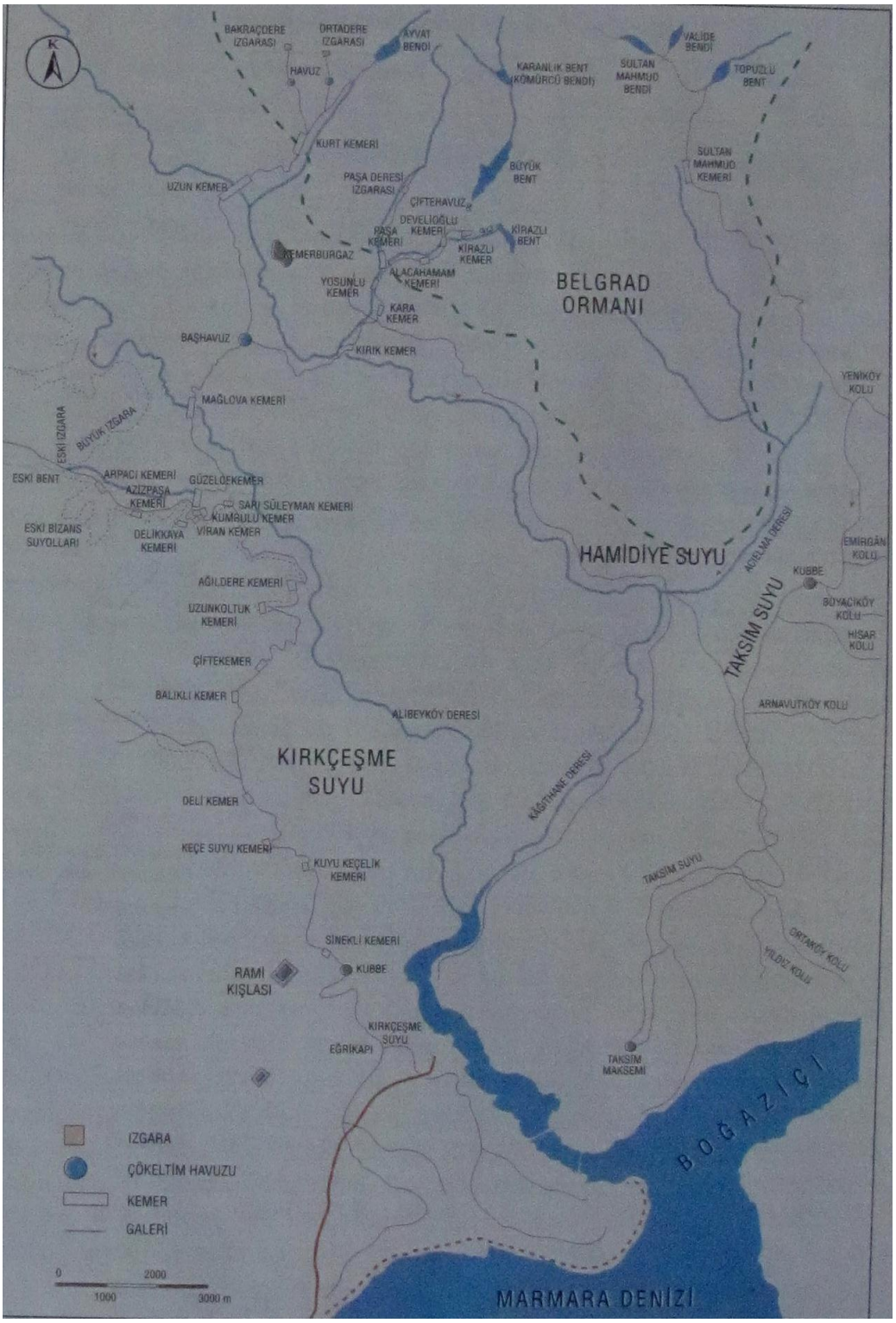

Harita 3.4 : Kırkçeşme, Taksim ve Hamidiye Suları İsale Hattı (Çeçen, 1994:2)

Harita 3.5 : Su bentleri, Şehremaneti Hendesehanesi, 1878. (Kayra, 1990)

Harita 3.6 : Süleymaniye ve Beyazıt Yöresi Suyolu Haritası, Kapıkuleli Mühendis Seyyid Hasan, 1815 (Kayra, 1990)

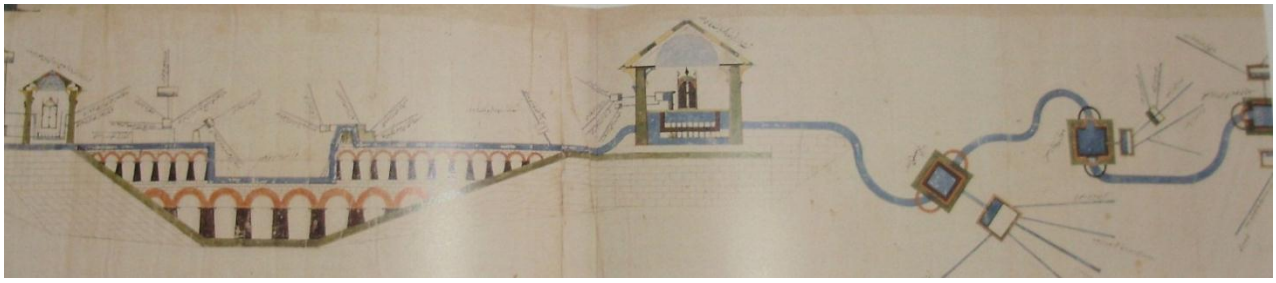

Harita 3.7 : Su yolu haritalarına örnek, Süleymaniye Cami suyolu haritası, 1760-1770 (Kayra, 1990)

3.2. SARNIÇLAR :

Sarnıç kelimesi "küçük havuz" anlamındaki Arapça bir kelime olan "sahrınc" dan gelmektedir. Bizans Dönemi'nin su ihtiyacını karşılamak amacıyla yapılmış olan su toplama ve biriktirme yapılarıdır (Kaleli,2004: 8). Bunların bazıları açık, duvarlarla çevrilmiş, bazıları da farklı büyüklükte üstü kapalı sarnıçlardır (Müller-Wiener, 2007:271). Yağmurla biriken veya su kemerleriyle kente getirilen su, açık ve kapalı sarnıçlarda depolanmıştır (Kuban, 2004:94). Forchheimer ve Strzygowski (1893:11), Belgrad Ormanı'ndan bentlerde toplanan suyun, bir boru hattı ile buradan, Haliç'e akan iki derenin bulunduğu vadiler üzerinden su kemerleriyle şehir surlarından Eğrikapı'ya kadar geldiğini, buradan kente dağıtılmak üzere üç büyük semtteki (Atpazarı, Yenibahçe ve Ayasofya) sarnıçlara ulaştığını belirtmiştir. Sarnıçlara gelen sular kanallar vasıtası ile çeşme ve yapılara aktarılmıştır (Kaleli, 2004: 9).

Açık ve kapalı sarnıçlar, suyollarına 5.yy'dan itibaren bağlanmıştır (Müller-Wiener, 2007:271). İmparator Valentinianus'un yaptırdığı suyolunun 373'te bitirilmesinden 30 yıl sonra, 406-459 yılları arasında 5 adet açık ve kapalı sarnıç yaptırıldığı, 5.yy'ın ilk yarısında yapılan kent envanteri olan *Notitia Urbis Constantinopolitanae* metinleri tarafından bilinmektedir. Bu durumdan yola çıkılarak, kentin nüfusunun ve kente saldırıların arttığının anlaşılabileceğini ileri sürülmüş ve bu sarnıçlara suyun, İmparator Valentinianus'un suyolu ve Vize'den gelen suyolundan ulaştığı düşünülmektedir (Crow, 2008:15).

Konstantinopolis, tarih boyunca batıdan gelerek surlara kadar dayanan akınların tehdidi altında bulunduğundan, kentte sarnıçların önemi büyük olmuştur (Eyice, 1994(b):469). Şehrin coğrafi konumu ve stratejik özellikleri dolayısıyla pek çok kez kuşatılmıştır. Bu kuşatmalar sırasında suyun yokluğu hissedilmiştir. Şehrin içinde su kaynağı

olmadığından, kuşatmalar sırasında surun dışındaki kanalların tahrip edilmesiyle, açık ve kapalı sarnıçlarda biriken su, şehir için önemli olmuştur (Tezcan, 1990:188).

Kaleli, 2004 yılında yaptığı çalışmada, Sultanahmet Bölgesi'ndeki 29 sarnıcı incelemiş olup, bunların 12 tanesinin yok olduğundan bahsetmektedir. İstanbul Lisesi altındaki sarnıcından bahsetmektedir.

3.2.1. Açık Sarnıçlar

Günümüzde kalıntıları bulunan açık sarnıçlar, tuğla hatıllı duvarlarla çevrilidir, sahip oldukları alan ve duvar yüksekliğine bağlı olarak değişen kapasiteye sahiptir (Müller-Wiener, 2007:271). Halk arasında "Çukurbostan" olarak da anılmaktadırlar. Suyun dışarıya sızmasına mani olmak için horasan harcı ile sıvanmışlardır (Çizim 3.1, 2 ve Fotoğraf 3.5, 6)

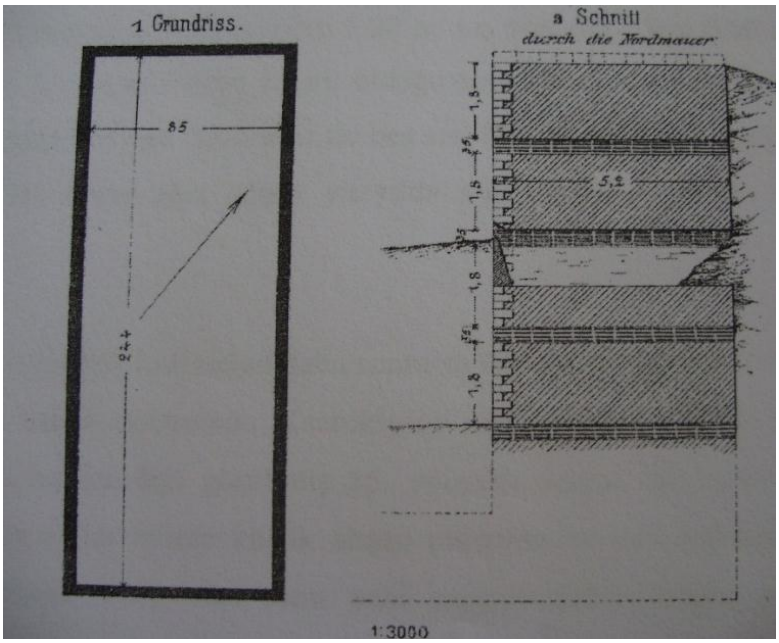

Çizim 3.1 : Aspar Sarnıcı Planı (Strzgowski&Forcheimer, 1893)

Fotoğraf 3.5 : Sultan Selim Çukurbostanı olarak anılan Aspar Sarnıcı, url-14**.**

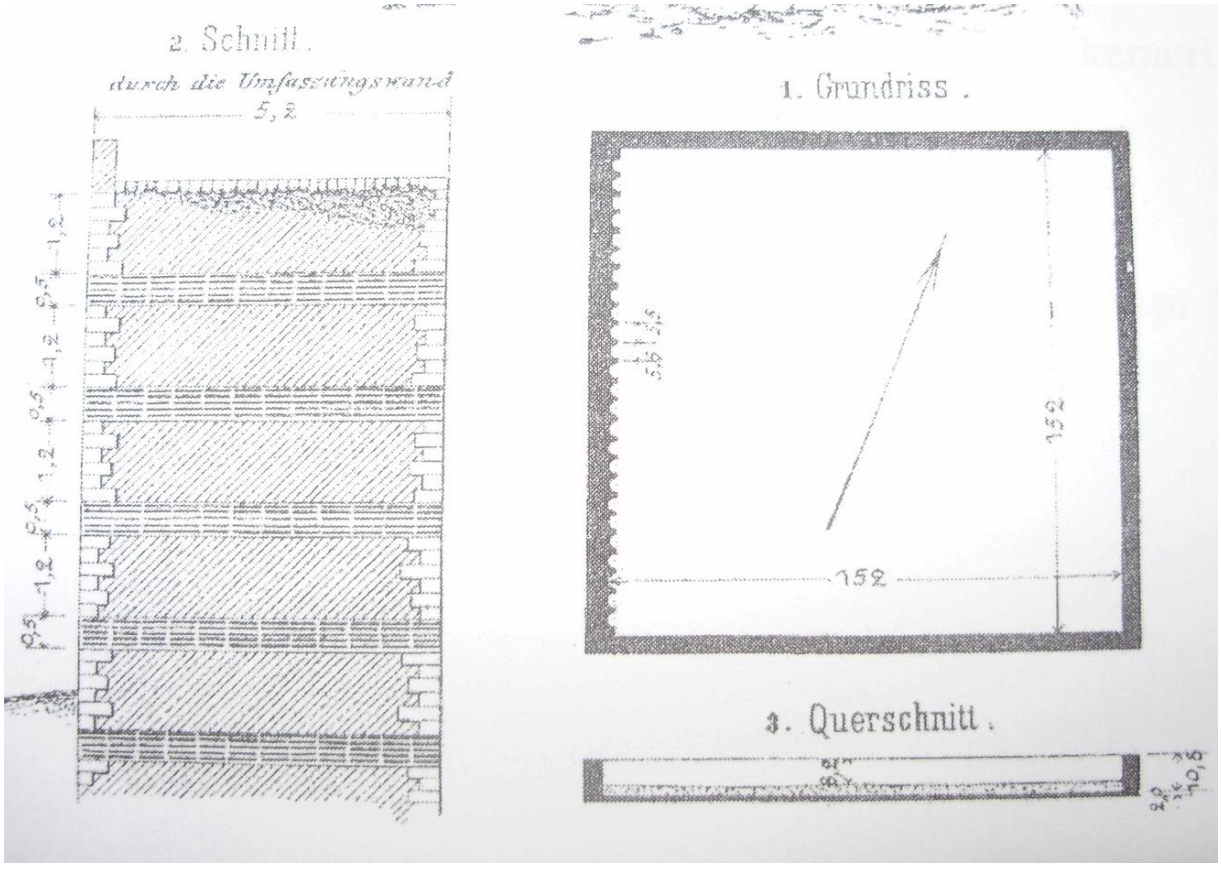

Çizim 3.2 : Aspar Sarnıcı Planı (Strzgowski&Forcheimer, 1893)

Fotoğraf 3.6 : Günümüzde Karagümrük Spor Stadyumu Olarak Kullanılan Aestios Sarnıcı, url- 15

Aestios, Aspar ve Mokios sarnıçları sur içinde, Fildamı Sarnıcı sur dışında olmak üzere dört adet açık sarnıç vardır (Çizim 3.3, Fotoğraf 3.7). Bu sarnıçlar, Geç Roma Dönemi'nde inşa edilerek, Istranca Dağları'ndan getirilen suyun toplatıldığı "başhavuzlar"dır. Eyice, bu açık hava su haznelerinin tam olarak sarnıç sayılamayacağını düşünmektedir (Eyice, 1994(b):469). Tezcan, açık sarnıçların suyun içindekilerin çökmesini sağlayan biriktirme havuzları olduğunu belirtmiştir (Tezcan, 1990:188). Müller-Wiener ise, bu sarnıçlara hem yağmur sularının biriktirildiğini, hem de suyolları ile getirilen suyun buralarda depolandığını söylemiştir (Müller-Wiener, 2007:278). Açık sarnıçlar, suyun duvarlara tazyikini azaltmak ve dolayısıyla yıkılmalarını önlemek amacıyla şehrin yüksek noktalarındaki çukur bölgelerine gömülmüşlerdir (Url-16:17).

Çizim 3.3 : Fildamı Sarnıcı Planı ve Kesiti, (Eyice, 1994(c))

Fotoğraf 3.7 : Günümüzde Fildamı Sarnıcı ,url-17

Duvar kalınlıkları 4 – 6 m genişliğinde olup, iç yüksekliği 10 -15 m arasında değişmektedir. Dikdörtgen ve kare planlı olarak yapılmış olup köşeleri suyun basıncını karşılamak amaçlı pahlanmıştır. Duvarlar, kesme taş arasına birkaç sıra tuğla örülerek yapılmıştır. İşlevsel olmadıklarından ve bakım onarım maliyetlerinin yüksekliğinden dolayı işlevlerini yitirmişler, daha sonları bostan olarak kullanılmıştır (Kaleli,2004: 12).

3.2.2. Kapalı Sarnıçlar

Kapalı sarnıçlar, kare ya da dikdörtgen planlıdır. Kamu ya da özel binaların alt yapıları olarak yapılmışlarsa, üstte taşıdıkları binanın ana hatlarına sahiptirler (Tezcan, 1990:193). Su depolamak için yapılmalarının dışında, binaların sağlam bir temele sahip olmasını, arazinin düzeltilmesini, terasların oluşmasını ve binaların yükseltmesini sağlamışlardır. Ayrıca yapıların alt yapısı olarak yer kazanmayı, suyu daha temiz tutmayı sağlamış ve sığınak ihtiyacını karşılamışlardır (Tezcan, 1990:188,189; Müller-Wiener, 2007:271). Kapalı sarnıçlar, genellikle ait oldukları veya altında bulundukları yapının su ihtiyacını karşılamıştır. Fakat Bizans surları daralıp, sıkıntılı duruma düştükçe, bu sarnıçların yeterli olmadıkları görülerek, bazı kiliseler de dahil binaların bodrumları, bütün menfezler tıkanıp, su sarnıcı haline getirilmiştir (Eyice, 1994(b):469).

Genelde tuğla yapılardır ve içlerinde, yapının boyutlarına göre 2 - 4 m aralıklı olacak şekilde sütun destekleri bulunur (Crow, 2008:137). Tabanları tuğla döşelidir. İçine inmeyi kolaylaştırmak için, bir duvara bitişik olarak taş merdiven vardır. Sarnıcın köşeleri, sızıntıları önlemek amacıyla yarım yuvarlak yapılmıştır (Eyice, 1994(b):470). Destek dizileri değişimli olarak tamamen sütun, sütun ve paye ya da tamamen paye olabilirler (Tezcan, 1990: 193). Destek dizileri arasında gergi olarak ahşap kalaslar kullanılmıştır (Crow, 2008:137). Destek dizileri birbirlerine kemerlerle bağlanmıştır ve

bunlar sarnıcın üstünü örten tuğla tonozları taşırlar (Eyice, 1994(b):470). Çoğunlukla çapraz tonoz ya da kubbemsi tonozla örtülürler ve suyu havalandırmak için alt yapı olanlarda havalandırma delikleri, toprak üstünde yer alanlarda pencereler bulunmaktadır (Tezcan, 1990:193; Crow, 2008:137). Yerebatan Sarayı ve Binbirdirek Sarnıcı kapalı sarnıçların en bilinenidir. (Fotoğraf 3.8, 9, 10, 11 ve Çizim 3.4, 5)

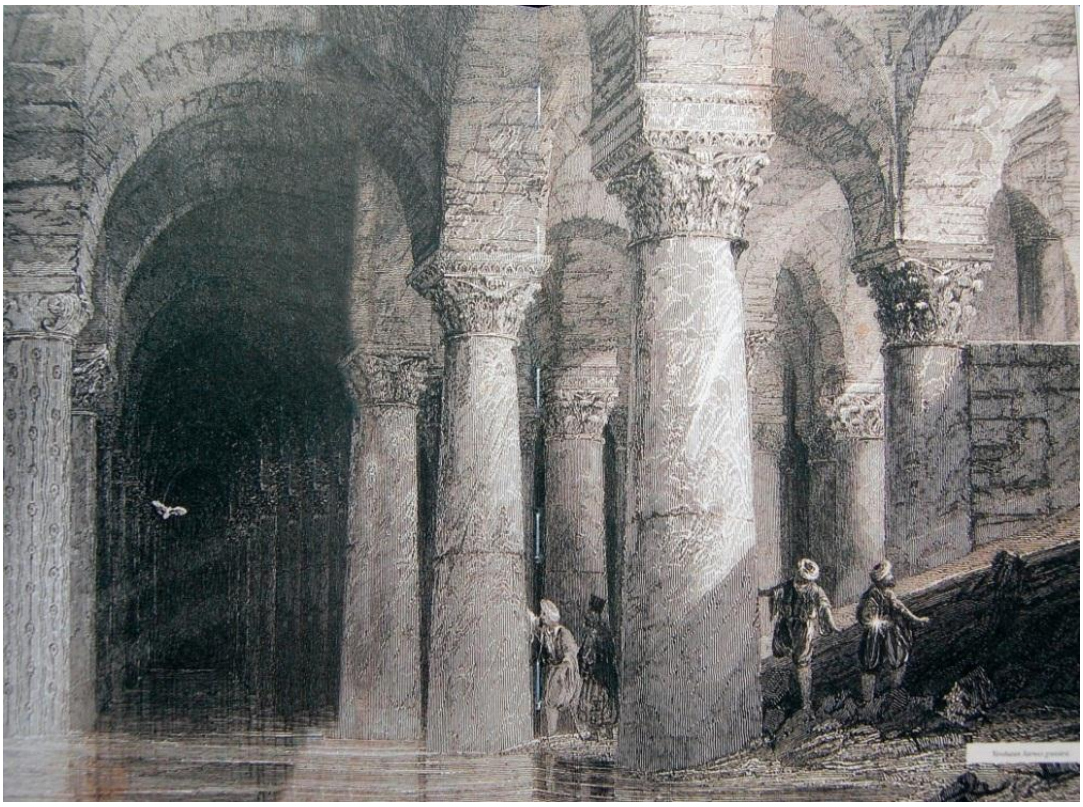

Fotoğraf 3.8 : Yerebatan Sarnıcı Gravürü (Altun, 2009)

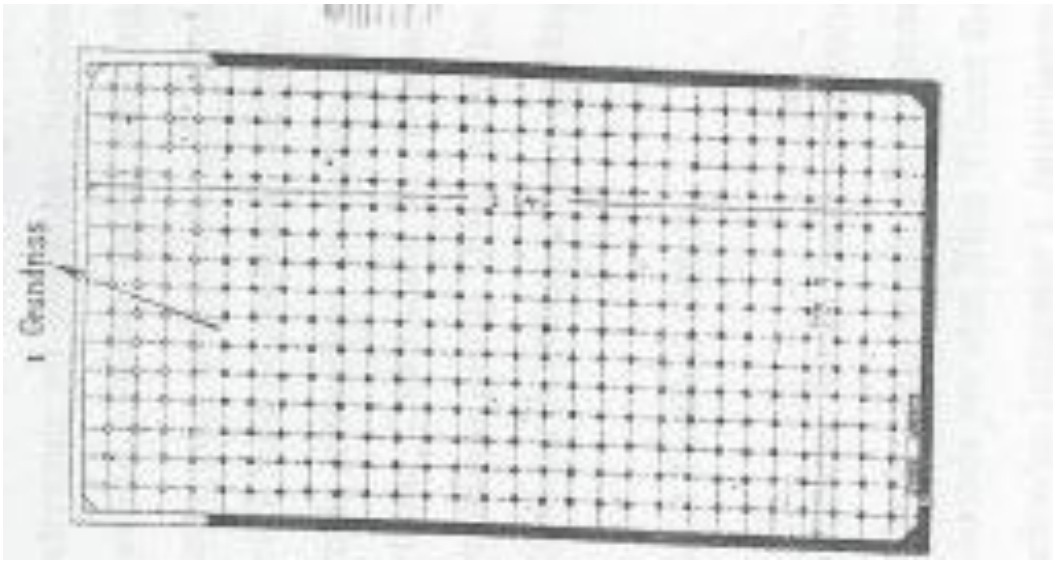

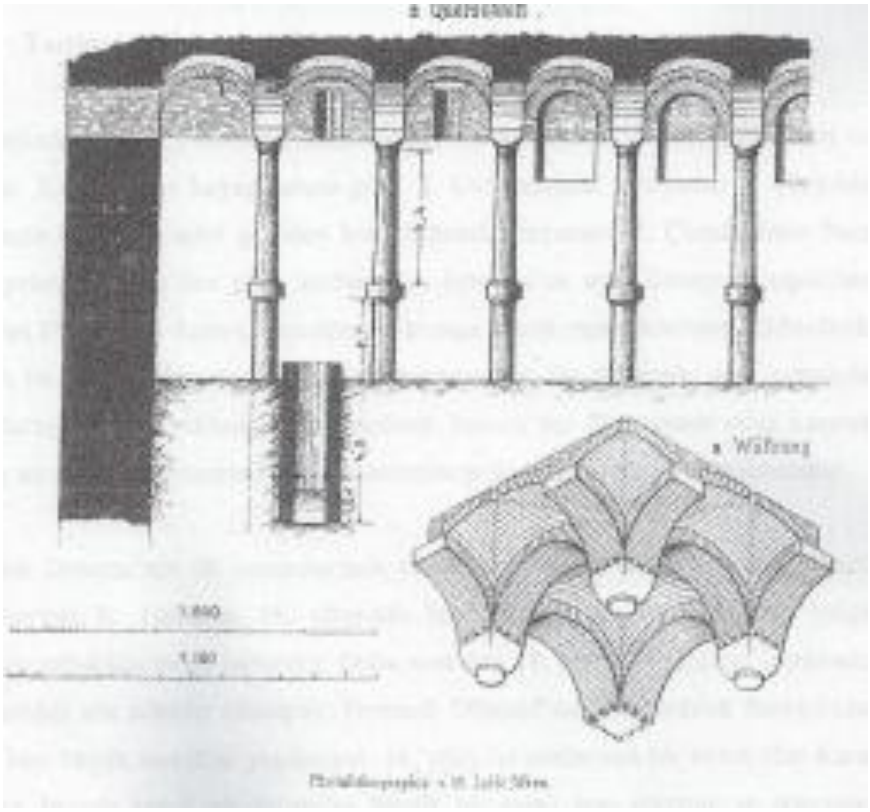

Çizim 3.4 : Yerebatan Sarnıcı'nın Planı ve Kesiti
(Forchheimer&Strzygowski, 1893)

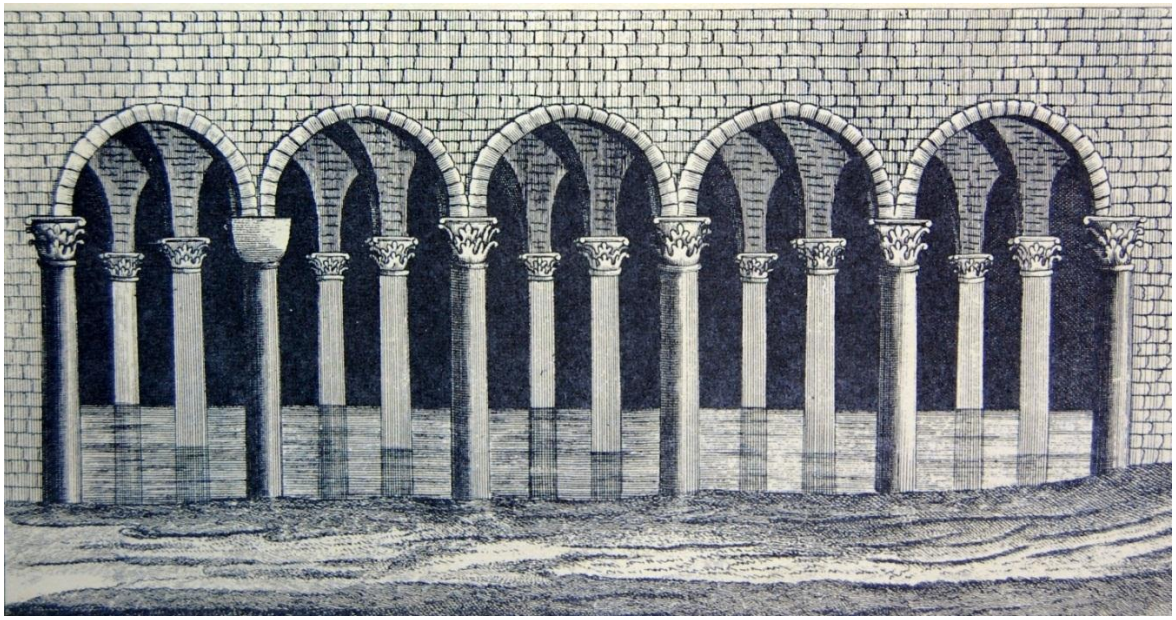

Fotoğraf 3.9 : Yerebatan Sarnıcı Gravürü (Carbognano, 1993)

Fotoğraf 3.10 : Yerebatan Sarnıcı'nın İçten Görünüşü

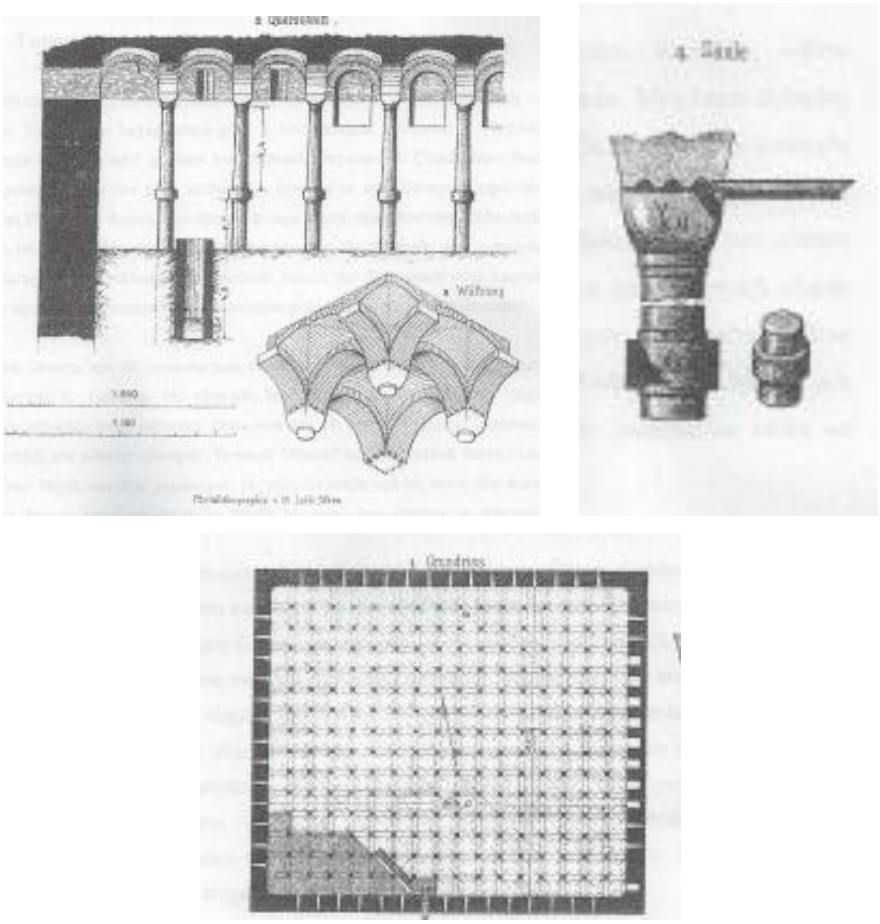

Çizim 3.5 : Binbirdirek Sarnıcı'nın Planı, Kesiti, Sütun Başlığı ve Gövdesi Çizimi, Kemer ve Tonoz Çizimi (Forchheimer&Strzygowski, 1893)

Fotoğraf 3.11 : Binbirdirek Sarnıcı, url-18.

Kapalı sarnıçlar, tonoz başlangıcına kadar pembe renkli su geçirmez (hidrolik), horasan harcı ile sıvalıdır (Eyice, 1994(b):470; Tezcan, 1990:193). Tezcan, P. D. Kuppas'ın Bizans sarnıçlarının inşa teknikleri ve kullanılan malzeme ile ilgili hazırladığı rapordan bir bölümü aktarmıştır: (Tezcan,1990:193,194):

> *"Bizanslılar bir sarnıç inşa etmeye karar verdiklerinde toprağı, sağlam zemin bulana kadar kazarlardı. Bundan sonra zemine kuru tilân ihtiva eden lâcivert taştan serdikten sonra bunu balyozlarla iyice yerleşene kadar bastırırlardı. Bütün taş araları dolduğunda taşın üstüne yedi parmak kalınlığında meşe ağacından kereste yerleştirirler, ara kısımları yine bu mavi taştan yapılmış tilânlı harçla kapatırlardı. Daha sonra bu kalasların üzerine takriben 0.75 m. lik mesafe ile ve kare teşkil edecek şekilde dik olarak yine meşe yerleştirirler. Kare kısımları da yine tilânlı harçla doldururlardı. İşte bu sun'i ve gayet sağlam zemin üstünde aynı taş ve kumlu harç ile duvar yükselirdi. Sarnıç işinde yapılan işin mükemmelliği, bunun duvarlarında rutubet izninin görülmemesi ile elde edilirdi. Bizanslıların bu iş için kullandıkları harç asbest (kireç), zeytinyağı ve pamuktan mamüldü. Bunun hazırlanmasına gelince, titan oksitli toz yere seriliyor, onun üzerine pamuk konuyor ve bu iş 0.75 -1 m'lik bir tepecik teşekkül edene kadar alternatif olarak devam ediyordu. Bu iki maddenin zamanla iyice kaynaşması amacı ile böylece bir müddet bekletiliyordu. Günü geldiğinde üstten açılan bir delikten bu harca yedire yedire zeytinyağı ilâve ediliyordu. Bu iş, zeytinyağının her tarafa aynı ölçüde yayılmasına kadar tekrarlanıyordu. Zeytinyağı miktarı harcın emişine nisbetle tayin ediliyordu. Bazı hallerde renklendirmek amacı ile buna kurşun oksidi de ilâve ediliyordu. Tek vücut haline gelmiş ve yumuşamış olan bu harç ustanın sarnıç duvarlarına derin yarıklar halinde çizdiği kısımlara birkaç el sıvanırdı. İş bittiğinde bunun üstünden kaynama taşı geçiriliyordu.*

Sarnıçların dış duvarlarının inşasına gelince bunlar iki taş bir tuğla sırası şeklinde örülüyor, bunların yanına bir duvar daha yapılarak iki duvar arası büyük taş ve molozla dolduruluyordu. Sarnıç inşasında kullanılan malzemeye gelince; taş, tuğla, tilânlı taş, kum, tuğla ve kiremit tozu, mermer, granit, meşe veya kestane ağacı, zeytinyağı, pamuk ve ketendi. Mermer, yalnız destek mahiyetinde sütunlarda veya zeminde kullanılıyordu.

Sarnıç sıvası; kiremit tozu, Bizanslılar tarafından eski kiremit ve tuğla parçalarının hususi bir şekilde yakılıp, kalın kum halinde parçalanması ve buna kum, kireç ve kil ilâvesiyle meydana getiriliyordu. Buna «Keramoton» adı veriliyordu. Malzeme nisbetleri şöyle idi. Kalın kum % 19, kiremit tozu % 38, kireç % 38, kıl veya keten % 5. Bu iş için kullanılan kıl kısa olup, öküz ve mandadan elde ediliyordu."

Destek dizilerinde sütun bulunan sarnıçların sütun başlıkları, sütun gövdeleri ve sütun kaideleri, Prokonnesos (bugünkü Marmara Adası-Saraylar Beldesi) mermer ocaklarında 4.-6.yy'lar arasında üretilen, işlenmemiş ya da yarı işlenmiş taşıyıcı elemanlardır. Prokonnesos'taki on beş mermer ocağı, 6.yy'ın ortasına kadar sütun başlığı, gövdesi ve kaidesi üretimi yapmıştır (Asgari,1978:469). Sarnıçlarda devşirme olarak kullanıldıkları düşünülen taşıyıcı elemanların, yarı-işlenmiş halde bulunanlarının ise mermer ocaklarında bulunan stok malzeme olduğu düşünülmektedir (Crow, 2008:138). Konstantinopolis'teki sütun başlıklarının Prokonnesos'tan geldiği düşünülmektedir (Betsch,1977:119; Asgari,1978:469).

Küçük sarnıçların 2-4 sıra sütunu vardır ve büyük çoğunluğu, 5. ve 6.yy'a tarihlidir (Mango, 1995:16,17). Büyük kapalı sarnıçlar ve açık sarnıçlar, Ortaçağ'da kent nüfusunun azalması nedeniyle işlevlerini yitirmişlerdir. Bu nedenle, Komnenos ve Palailogoslar döneminde su ihtiyacını karşılamak için bu dönemlerde inşa ettirilen yapıların altına daha küçük boyutlu sarnıçlar yapılmıştır (Müller-Wiener,2007:272).

Tezcan, sarnıçları desteksiz sarnıçlar, tek destek dizili sarnıçlar, iki destek dizili sarnıçlar, üç destek dizili sarnıçlar ve çok destek dizili sarnıçlar olmak üzere sınıflandırmıştır (Tezcan, 1990:196-197). Bu sınıflandırmaya göre Topkapı Sarayı çevresindeki, Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusunda, Kubbealtı önünde 1937-1938 hafriyatında ortaya çıkan sarnıç (1 numaralı), sarayın ikinci avlusunda, Babüssaade (Akaağalar) kapısı tarafından mutfaklara giden ilk kapı önündeki, içi boş mekan (2 numaralı), Devlet Matbaası'nın altındaki birbirleriyle bağlantılı, iki desteksiz mekan (3 numaralı), İstanbul Arkeoloji Müzeleri için ek inşaatında hafriyatla ortaya çıkan, birbirleriyle bağlantılı dört mekan (4 numaralı), Aya İrini yakınındaki dikdörtgen mekan (5 numaralı), askeri bölgede cephanelik olarak kullanılan alt yapı (6 numaralı), desteksiz sarnıçlara örnektir (Çizim 3.6)

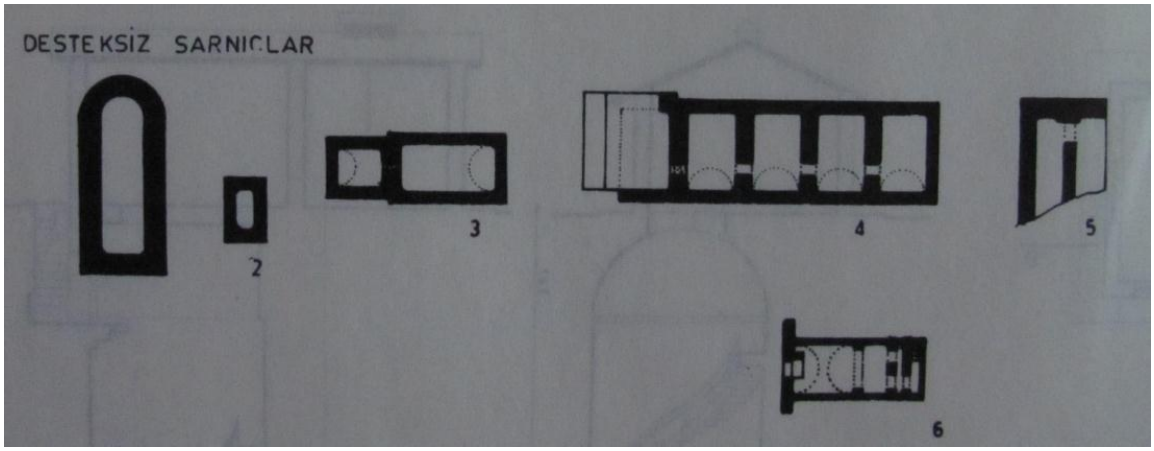

Çizim 3.6 : Desteksiz Sarnıçlar (Tezcan, 1990:lev.7)

Tek destekli sarnıçlara örnek olarak, Topkapı Sarayı'nın Hırka-i Saadet Dairesi önündeki sarnıç (8 numaralı), Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusunda, Babüs Selâm'dan Babüssade'ye giden yol üzerindeki sarnıç (9 numaralı), askeri bölge yer alan sarnıç (11 numaralı) verilmiştir (Çizim 3.7) .

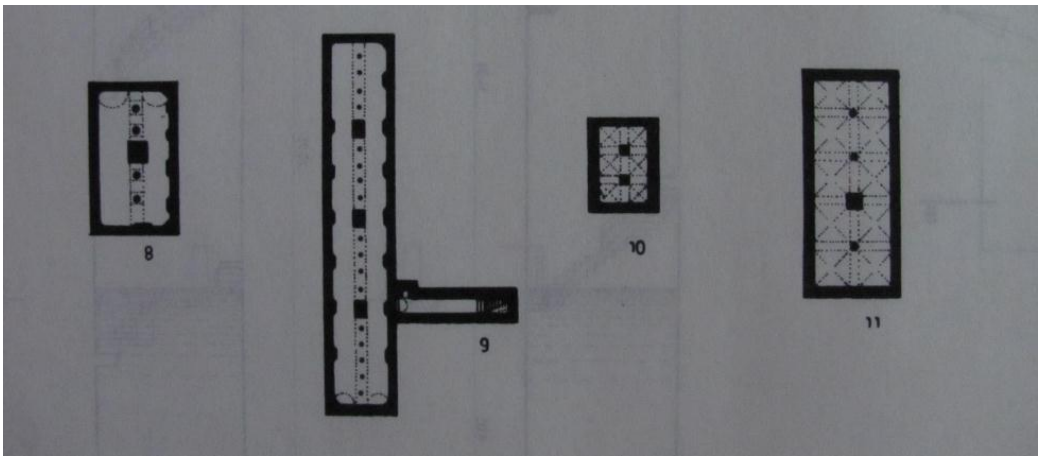

Çizim 3.7 : Tek Destekli Sarnıçlar (Tezcan, 1990:lev.7)

İki destekli sarnıçlara, Hagia Georgios Manastırı'nın avlusundaki sarnıç (13 numaralı), Topkapı Saray'ındaki Depolar komutanlık binası altındaki sarnıç (14 numaralı) örnek olarak gösterilmiştir (Çizim 3.8).

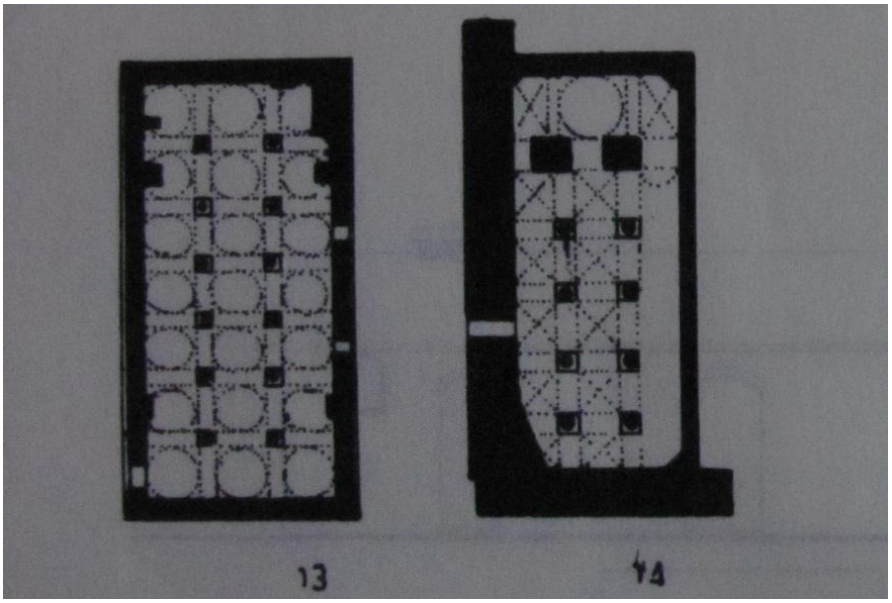

Çizim 3.8 : İki Destekli Sarnıçlar (Tezcan, 1990:lev.7)

Üç destekli sarnıçlara, Gülhane Parkı içindeki Gülhane Sarnıcı (19 numaralı) ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri ek inşaatı temel hafriyatında ortaya çıkan Büyük Sarnıç (20 numaralı) örnek verilmiştir. (Çizim 3.9).

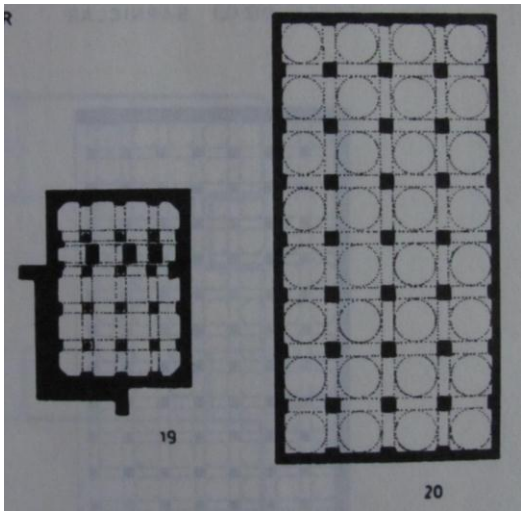

Çizim 3.9 : Üç Destekli Sarnıçlar (Tezcan, 1990:lev.8)

Çok destekli sarnıçlara ise, Gülhane Askeri Hastanesi avlusundaki sarnıç (26 numaralı), Yerebatan Sarnıcı ve Binbirdirek Sarnıcı örnek verilebilir. (Çizim 3.10)

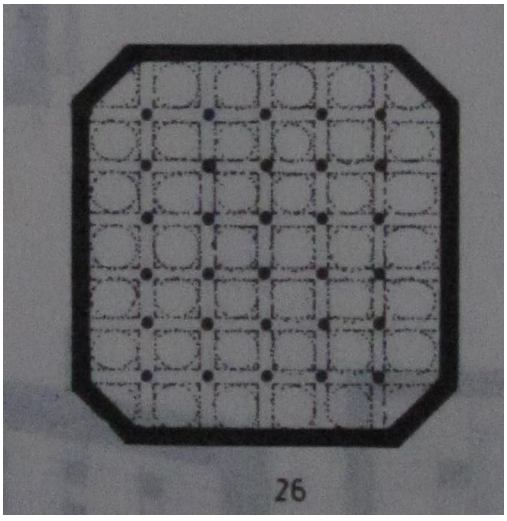

Çizim 3.10 : Gülhane Askeri Hastanesi avlusundaki sarnıç (Tezcan, 1990:lev.9)

Konsantinapolis'in kapalı sarnıçlarının sayısı tam olarak bilinmemektedir. Kimisi günümüze ulaşmamıştır. Günümüze ulaşanlardan Binbirdirek Sarnıcı (5.-6.yy) ve Yerebatan Sarnıcı (6.yy'ın ikinci yarısı) büyük boyutlu sarnıçlardır ve sadece altında bulundukları yapıya değil, bulundukları bölgeye de su dağıtımı yapmaktadır (Tezcan, 1990:188). Acımusluk Sarnıcı, Atımermer Çukur Bostanı ile Hekimoğlu Ali Paşa Cami arasındaki arazide bulunan sarnıç gibi daha küçük boyutlu ve altında bulundukları binaya su sağladıkları düşünülen sarnıçlar da bulunmaktadır.

2005 yılında başlayıp, 2009'da ASPEG (Anadolu Speleoloji Grubu) ile birlikte arkeolog, mağaracı, mimar ve sualtı fotoğrafçılarından oluşan ekip, akropol bölgesinde yer alan Ayasofya ve Topkapı Sarayı'nın altındaki sarnıç, kuyu ve su yollarını bulmak, bu bölgeye gelen ilk kolonilerden günümüze, yarımadadaki uygarlık izlerine ait verilere ulaşmak için araştırma yapmıştır. Ortaçağ kaynaklarına göre bugün Topkapı Sarayı'nın olduğu yerde, ilk kolonistlerden kalma ve MS 2.yy'da Roma İmparatoru Septimus Severus tarafından yenilenmiş Apollon, Artemis ve Aphrodite tapınaklarının olduğu tahmin edilmektedir. Ayasofya çevresindeyse bir terastoon (dört yanı revaklarla çevrili alan) ve Helios tapınağı olduğu düşünülmektedir. Dor kökenli kolonistler yarımadaya ayak bastıklarında stratejik açıdan son derece elverişli bu bölgede tatlı su kaynağı olmadığı için, buldukları ilk çözüm kuyular açmaktı. (Uzaklardan su taşıyan kemer ve su yollarının yapılması yaklaşık bin yıl sonradır). Ayasofya'nın içinde ve bahçesinde yapılan araştırma ve dalışlarda bulunan dokuz ve Topkapı Sarayı alanı içinde keşfedilen on beş kuyudan bazısının bölgedeki en eski su kaynakları olduğu düşünülmektedir. (Fotoğraf 3. 12)

Tezcan, Topkapı Sarayı'nı çevreleyen Sur-i Sultani içinde kalan alanda, bazıları neredeyse Yerebatan Sarnıcı büyüklüğünde toplam 43 sarnıç belirlemişti. Cemil Topuzlu hatıratında Gülhane'yi halka açık bir park haline getirirken "sarayın etrafındaki set duvarları" yani sarnıçları yıktırdığını söyler. Çünkü bu setleri oluşturmak için sarnıçlardan yararlanılmıştı. Eyice, Sarnıçlar açısından en yoğun bölge Topkapı

Sarayı'ndan Sarayburnu'na doğru olan ve bugünkü askeri bölge tarafındaki Manganlar bölgesiydi demektedir. (Aygün, 2010)

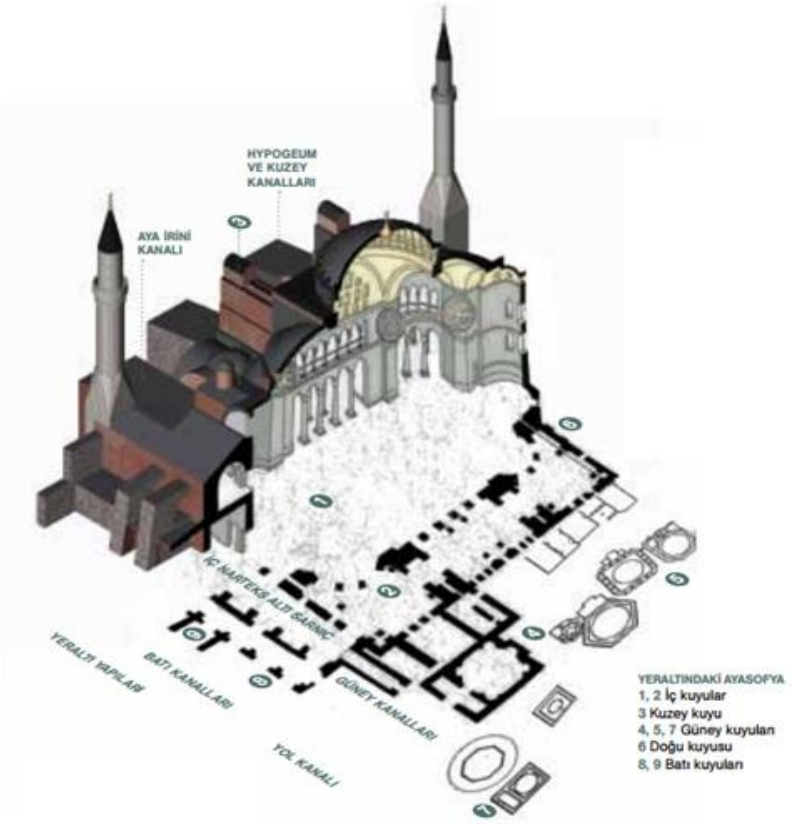

Fotoğraf 3.12 : Ayasofya Altındaki Kuyular, url-19.

BÖLÜM IV. İSTANBUL (ERKEK) LİSESİ SARNICI

4.1. KONUM :

İstanbul Erkek Lisesi, İstanbul ili, Fatih İlçesi Türkocağı Cad. No : 4 adresinde ve tapunun 40 pafta, 300 ada, 13 parselinde, Cağaloğlu yokuşunun sonunda İstanbul Boğazı ve Haliç'e hakim bir tepe üzerinde konumlanmıştır. Yapının güneydoğusunda İran Konsolosluğu, kuzeyinde İstanbul Erkek Liseliler Vakfı binaları, kuzey batı yönünde Hoca Kasım Gürani Camii ve hemen karşısında İstanbul Valiliği Türk ve Akraba Topluluğu Dernek Kütüphanesi bulunmaktadır.

Yapı, imar planına göre "ticaret" bölgesinde yeralmaktadır.

Fotoğraf 4.1 : Hava Fotoğrafı Genel Görünüm, url-1

Rapor konusu sarnıç, İstanbul Lisesi Binasının 2.bodrum katında ön cephe hattı boyunca güneybatı – güneydoğu istikametinde konumlanmıştır. Sarnıca, yapının sağ yan cephesi (güneydoğu cephesi) yönünden merdivenle bahçeye bağlantısı mevcut olup, günümüzde duvarla kapatılmıştır ve halihazırda 1.bodrum kattan gemici merdiveni ile ulaşılmaktadır.

Yukarıdaki fotoğrafta kırmızı çizgiyle belirtilmiş kısım sarnıcın konumunu belirtmekte olup, mavi çizgiyle belirtilmiş teknik oda mahali ise, kültür/sanat merkezinin (sarnıcın) yangın kaçışı olarak planlanmaktadır. (Fotoğraf4.2.)

Fotoğraf 4.2 : Sarnıcın Yapıdaki Konumu ve Girişi, url-1
(Kırmızı sarnıcın, mavi ise kazan dairesinin konumunu bildirmektedir.)

Fotoğraf 4.3 : Türkocağı Caddesi'nin Kuzeybatı Yönünden Görünüm

Fotoğraf 4.4 : Türkocağı Caddes'nin Kuzeybatı Görünümü

Fotoğraf 4.5 : Türkocağı Caddesi'nin Güneybatı Girişi

Fotoğraf 4.6 : Yapıya Türkocağı Caddesi'nden Giriş

Fotoğraf 4.7 : İstanbul Lisesi Genel Görünüm

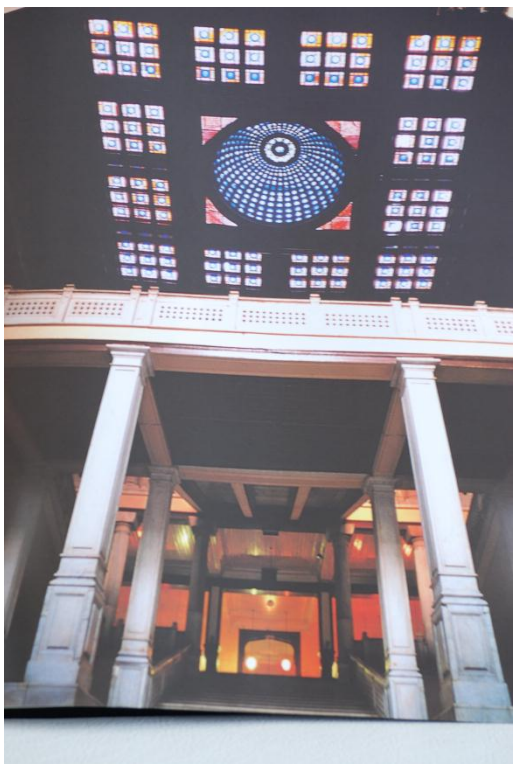

Fotoğraf 4.8 ve 9 : İstanbul Lisesi İçten Genel Görünüm

Fotoğraf 4.10 : Sarnıcın Kuzeybatı Yönünden Genel Görünümü

Fotoğraf 4.11 : Sarnıcın Güneydoğu Yönünden Genel Görünümü

4.2. ANA YAPI / DÜYÛN-I UMÛMİYE BİNASI

Döneminin en önemli kurumlarından biri olan Düyûn-ı Umûmiye İdaresi için yapılan binanın, gerek dış görünümüyle, gerekse ele alınışındaki özenle, geç Osmanlı mimarlığı içinde ayrı bir yere ve öneme sahip olduğu açıktır. Vallauri'nin, kentin ağırlıklı olarak "Türk" karakteri taşıyan bölgesindeki bu binasında, örneğin Pera gibi "Batı"ya daha yakın bir çevrede gerçekleştirdiği binalarda uyguladığı Batı'ya özgü yeni-klasik üslûptan özellikle kaçındığı düşünülebilir. Gerçekten de binada, ilk anda göze çarpan bosajlı taş duvar kaplaması ve büyük merdivenle çevresindeki birkaç sütunun dışında eklektisist bir yeni-klasikçiliği hatırlatacak başka bir öğeye rastlanmamaktadır. Bunun dışında, özellikle klasik ve Barok dönem Osmanlı mimarlığından alınmış pek çok öğenin yeniden yorumlanarak bir üslûp bütününde eritilmeye çalışıldığı izlenmektedir. Binanın en iddialı yeri olan görkemli taç kapı, bir çeşit cihannümâ yorumu niteliğindeki sekizgen kule, sivri kemerler içine alınmış pencereler, üçlü pencere grupları, tepe pencereleri, taş konsollara oturtulmuş geleneksel cumbalardan esinlenmiş çıkmalar, köşeleri yuvarlatılmış, dalgalı, geniş saçaklar ve bunları destekleyen eliböğründeler buna örnek gösterilebilir.

Genel Biçimleniş ve Plan Özelliği :

Bina, yaklaşık 23m x 107m boyutlarında bir dikdörtgen olarak konumlanmış olup, dikdörtgenin uçlarında, ana kütleye dik yönde öne ve arkaya (yani kuzeye ve güneye) doğru taşan kanatlar vardır. Bu kanatlarla genişleyerek eni 37m'ye yaklaşan doğu ve batı cephelerinin ortasında da, yarım sekizgen biçiminde çıkıntı yapan bir bölüm daha yer

almaktadır. Yarım sekizgen çıkıntıların da eklenmesiyle binanın boyu 120m'yi bulmaktadır. Güney cephesinin ortasında, dikdörtgenin kuzey-güney aksındaki ana giriş, planda iyice öne taşırılarak, abartılı bir biçimde vurgulanmıştır. Kuzey cephesinde ise aynı aks üzerinde, yarım sekizgen biçiminde dışarıya doğru taşan bir bölüm daha vardır. Görkemli ana giriş, uçlardaki dışa taşan kanatlar ve kuzey cephesindeki çıkıntılı bölüm, ana kütlenin çatısından daha yukarıya yükselerek, binayı düşeyde de çok hareketli bir görünüm kazandırmaktadır.

Bina bir zemin, iki tam ve iki bodrum kattan oluşmaktadır. Güney cephesi üç katlıyken, arazinin güneyden kuzeye, Haliç yönüne doğru epeyce eğimli olması nedeniyle, birinci bodrum kat kuzey cephesinde tam kat hâlinde ortaya çıkmaktadır, dolayısıyla bu cephe dört katlı olmaktadır. Bina taban alanının %15'ini kaplayana ikinci bodrum kat ise tümüyle yer altında kalmakta ve hiçbir cepheden görünmemektedir.

Bodrum Katları :

Arazinin eğiminden dolayı, birinci bodrum katında koridorun kuzey tarafındaki mekânların zeminle bir hizada olup, bunların hepsi de normal pencerelerden ışık almaktadır. Bütün katlarda boydan boya devam etmekte olan koridor, birinci bodrum katın ortasında kesilmekte olup, koridor uzunlukları eşit üç parçaya bölünmüş ve bunlardan ortadaki bölüm bir atölye olarak düzenlenmiştir. Koridorun geriye kalan doğu ve batı uçlarına zemin kat döşemesindeki aydınlık deliklerinin içine sonradan yapılmış merdivenlerden inilmekte bundan başka batı ucunda da tek kollu bir merdiven bulunmaktadır. Merdiven holünden koridorun batı ucuna girildiğinde sağda, yani normal katlarda güneye bakan oda sırasının altında, koridorun bu kolu boyunca uzanan arşiv ile arşivin karşısında, koridorun kuzey yanındaki mekan spor salonu yeralmaktadır. Spor salonunun koridorun doğu ucundaki simetriğinde ise laboratuarlar mevcuttur.

Koridorun doğu ucundan tamir atölyesine geçilmektedir. Mekanın ortasındaki bir girintide eski ve büyük bir buhar türbini yeralmaktadır.

Tamir atölyesinin zemininde bırakılmış büyük boşluktan demir bir merdivenle bir ait kottaki sahanlığa iniliyor ve buradan demir kapılarla sağ ve sol yandaki iki odaya geçiliyor. Her iki odanın da ileriye doğru uzanan bölümlerinde galeri girişleri yer alıyor. Bugün içine girilemeyen bu galerilerin ne amaçla yapıldığına bir açıklama getirmek kolay değil; içlerindeki kanalların kanalizasyon için düzenlendiği düşünülebilir. Halihazırda rapor konusu sarnıca buradan girilmektedir.

4.3. SARNIÇ PLAN ÖZELLİKLERİ :

4.3.1. B 201 Sarnıç :

Sarnıç, ikinci bodrum katın güneydoğu ucunda konumlanmıştır. Halihazırda, sarnıca birinci bodrum kattaki B_202 boya atölyesi girişindeki galeriden gemici merdiveni ile ulaşılmaktadır. (F_02, F_03, F_04 ,F_05). Sarnıca ulaşılabilecek bundan başka iki yol daha vardır. Bunlardan birinci yol, sağ yan cephesinden (doğu cephesi) inen merdiven ile B_102 mahalinden geçilerek sarnıç içindeki merdiven yoluyla ulaşımdır. (F_103, F_104, F_105, F_106). Burada sarnıç içindeki merdivenin birinci bodrum kata ulaştığı B_102 Mekanı arası duvar ile örülerek kapatılmıştır. (F_ 102, F_103).

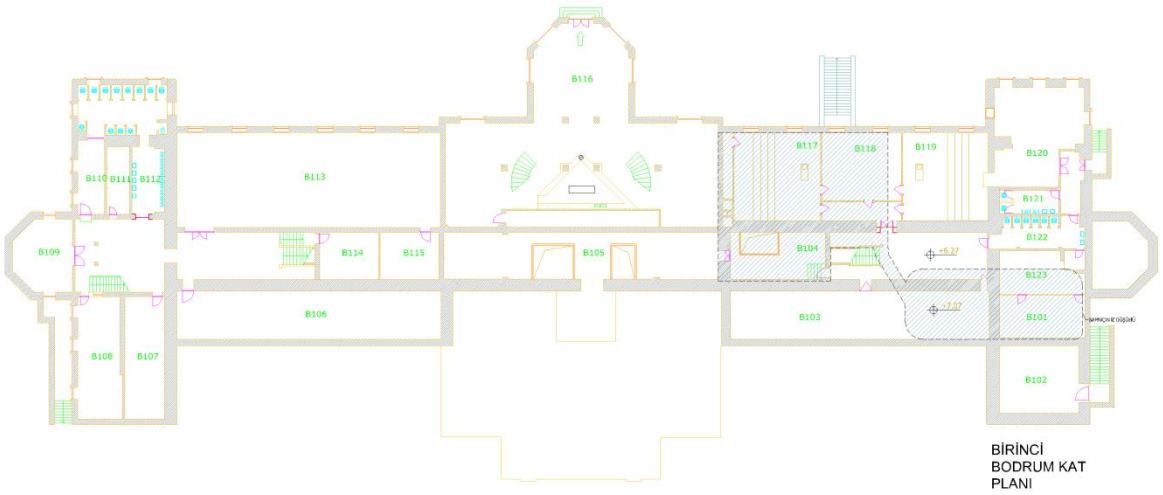

Çizim 4.1 : Birinci Bodrum Kat Planı'nda Sarnıc ve Kalorifer Dairesinin İz Düşümü

Diğer ulaşım yolu ise, arka cepheye (kuzey cephe) isabet eden bahçeden inen geniş bir merdivenle (F_ 111, F_ 112) kazan dairesine (F_108, F_109, F_110) geçilmekte ve kemer içindeki muhdes duvardan bırakılan delikten (F_107) koridora ulaşılmaktadır. Koridor, kalorifer dairesinin duvarının bitiminde sağa doğru yaklaşık kırk beş derecelik bir dönüş yaptıktan sonra rapor konusu Bizans sarnıcına ulaşmaktadır.(F_06, F_09, F_11)

Binanın güney doğu köşesinin altında yer alan sarnıç yaklaşık 19,00m x 7,50m boyutlarında, dikdörtgen formlu olup, yaklaşık 140m^2 alana sahiptir. Ortasındaki dört sütun, iki sıra halinde dizili on tuğla kubbeyi taşımaktadır. Tavan tuğla (kubbe), duvar tuğla üzeri sıvalı ve zemin topraktır.

Sarnıç aksları yatayda 394cm, 368cm, 378cm, 371cm 382cm ve düşeyde ise 380cm, 371cm şeklindedir. Sütun ebatları ise, 2B sütunu Ø58, 2C sütunu Ø55, 2D sütunu Ø52 ve 2E sütunu Ø50'dir. Kubbeyi taşıyan kemer genişlikleri düşeydeki 2 aksında 91~103cm, yatayda ise 73~86cm şeklindedir.

Sarnıcın boyutunun ölçüm yapılan mahalden daha büyük olabileceği düşüncesiyle araştırma yapılmış, ancak bu yönde bir ize rastlanmamıştır.

Kubbelerin üst kısmındaki birinci bodrum katta konumlanan mekanlar; B_123, B_101, B_103 Depo mahalleri ile koridordur. B_103 mahali kotu, Koridor kotundan 80cm yüksek olup, beton merdivenle çıkılmaktadır. Sarnıç üzerine oturan B_103 mahallinin zemini ahşap döşeme, duvarları tuğla ve tavanı volta döşemedir. (F_113, F_ 114, F_115, F_116, F_117, F_ 118, F_ 119, F_ 120, F_ 121). İşbu mahale girişte baş kurtarma mesafesi sağlanmamıştır. Koridor ile B_103 Depo mahali arasındaki duvar, alttaki sarnıç kubbesinden geçirilen döşeme üzerine oturmaktadır. (F_ 75, F_ 76, F_ 77, F_ 78).

Sözkonusu döşemenin sonradan inşa edildiği, Vallaury döneminde üst yapı inşa

edilirken sarnıca iki adet tuğla muhafazalı çelik kolon konmuş olup, üst kata çıktığında yatayda putreller ile bağlanmakta ve bina yüksekliği boyunca bu aksa gelen duvarlar işbu çelik kiriş üzerine oturmaktadır. Halihazırdaki B 103 mahali ile koridor arasındaki duvar özgün olmayıp, B 103 mahalinin genişletildiği için sonradan inşa edildiği düşünülmektedir.

Kalorifer dairesine yakınlığı ve bir ucunun binanın kenarına denk gelmesi nedeniyle kömür deposu olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Halihazırda zeminde kömür parçacıkları gözlemlenmektedir. Sarnıç içindeki rampanın da kömür taşımada kolaylık sağlaması için yapıldığı düşünülmektedir. (F_ 17). Kalorifer dairesinin arka duvarındaki kemerlerin içleri örülerek kapatılmadan önce, sarnıç ile bağlantının buradan sağlanmış olabileceği düşünülmektedir.

Sarnıç yapısı kagir tuğla yapım tekniği ile inşa edilmiştir. Dört adet dairesel sütun yapıyı iki nef oluşturacak şekilde bölmektedir. Bu sütunlardan ikisi granit, ikisi mermerdir. Sarnıç yapısı olmasına rağmen kullanılan nitelikli kaide ve sütun başlıkları dikkat çekici olup, devşirme olarak inşa edildiği kanaatini oluşturmaktadır.

Sütun başlıklarından birinin üstündeki haç motifi, bazılarının burasının bir kilise olduğunu ileri sürmesine yol açmıştır. Sarnıcın doğu yönünde, binanın dış temel duvarına denk gelen yerde yukarı çıkan bir merdiven olup, ucu bugün duvarla örülmüştür. (F_ 102). Aynı köşede, görülen menfezin sarnıcı havalandırdığı ve özgün olduğu düşünülmektedir. (F_92, F_94)

Merdivenin başlangıç kısmındaki doku farklılaşması gözlemlenmekte, bunun bozulma yanında kapatılan bir geçiş/geçit olabileceği düşünülmektedir. (F_90, F_62)

Vallaury döneminde inşa edildiği düşünülen merdiven yığma olup, 165~198 cm genişliğinde ve 27 basamaklıdır. Basamak genişliği 22~27 cm olup rıht yükseklikleri 15~25 arası değişmektedir. Merdiven altında kemer formlu niş bulunmaktadır. 211 x 156 ebatlarındaki nişin derinliği 183 cm'dir.

Sarnıca sağ yan cepheden (doğu cephesi) girişin sarnıcın beden duvarı ve 1_2_B kubbesi delinerek Vallaury döneminde üst yapının inşası zamanında açıldığı düşünülmektedir. (F_64, F_88, F_89, F_93, F_96, F_97, F_98, F_100, F_102)

Vallaury'nin sarnıç yapısını korumak için özen gösterdiği ancak, kubbelerden ikisini (2_B_C kubbesi ile 2_E_F kubbesi) delerek yeni yapının iki sütununu sarnıç tabanına oturtmak zorunda kaldığı düşünülmektedir. (F_ 65, F_ 76, F_ 77, F_ 79, F_ 80, F_ 83). Vallaury'nin sütunları üçer adet putrelden teşekkül tuğla yığma sütundur. Sütun ebatları 80 x 80 cm mertebesindedir. İçindeki putreller I 30. cinsidir. (F_12, F_13, F_14, F_15, F_16, F_17, F_22, F_25, F_44, F_45, F_46, F_58, F_59)

2_E_F ve 2_D_E kubbeleri ile 2_C_D kubbesinin (F_76, F_77, F_78) bir kısmına rast gelecek şekilde betonarme kirişlerin yapıldığı, bu kirişlerin üzerine de üst katta B_123, B_101, B_103 depo mahalleri ile koridor duvarlarının bindiği tespit edilmektedir. (F_116, F_117) İstanbul Erkek Lisesi, 1999 yılında Mimar Sevinç Çırak'ın şantiye şefliğinde esaslı onarım görmüştür. Çırak'ın beyanına göre, işbu restorasyonda sarnıçta bir çalışma yapılmadığı bildirilmiştir. Milli Eğitim Müdürlüğü Orta Yatırım Müdürlüğü arşivinde yapılan araştırmada kubbelerdeki betonarme kirişlerin ne zaman yapıldığı hakkında bilgi ve belgeye rastlanmamıştır. Vallury döneminde betonarme kullanımı olmadığından hareketle, kubbelerdeki muhdes betonarme kirişlerin Vallury döneminden sonra, 1999 yılındaki onarımdan önceki onarımda yapılmış olabileceği düşünülmektedir.

Vallaury'nin putrelli kagir sütunlarının 2_B_C ve 2_E_F kubbeleri delerek B_101 ve B_103 mekanında çelik putrellerle aks sistemi teşekkül ettirdiği görülmektedir. (F_120, F_121)

Yapı içerisinden pek çok tesisat borusu ve elektrik kabloları geçmektedir. (F_14, F_15, F_18, F_45, F_50, F_68, F_69, F_75, F_77, F_78, F_87)

4.3.2. B_208 Kalorifer Dairesi :

İkinci bodrum kattaki iki mekândan diğeri ise, birinci bodrum kattaki kimya laboratuvarlarının altına denk gelen 130m^2 alana sahip kalorifer dairesidir. (F_ 108, F_ 109, F_ 110). 15,80x8,20 ebatlarındaki kalorifer dairesinin bahçeden girişin sol tarafında konumlanan B_209 ve B_210 olmak üzere, iki odası bulunmaktadır. Kat yüksekliği yaklaşık 4,40m'dir. Koridor tarafından girişte 10.99m^2 alanlı çelik asma kat tesis edilmiştir. (F_ 108). Kalorifer kazanı dairenin ortasına 400x294m ebatlarında bir beton platform üzerinde oturmaktadır. (F_109)

Özgün bacanın da burada olması, bu mekânın zamanında kalorifer dairesi olarak yapıldığını göstermektedir. Üst kattaki tamir atölyesine buhar taşıyan borular da, uçları artık bugünkü yeni kazana bağlı olmamakla birlikte, bu B_208 mekanından başlamaktadır. Kalorifer dairesinin arka duvarında yan yana iki büyük kemer görülmekte olup, bunların içi örülerek kapatılmıştır. (F_ 05, F_ 08). Duvarın arkasında, bütün duvar boyunca uzanan bir koridor mevcuttur. (F_ 05) Bu koridora, birinci bodrum katındaki B_202 atölyenin girişinde bulunan demir bir merdivenden inilmektedir. (F_03, F_04, F_05)

Kalorifer dairesinin zemin kaplaması seramik, duvarı sıva+plastik boya ve tavanı volta döşeme'dir. (F_109)

4.3.3. Koridor :

B_202 Boya Atölyesi galeri boşluğundan gemici merdiveni ile inilerek ulaşılan Koridor, Kazan Dairesi boyunca devam etmekte ve 45 derecelik açı ile Sarnıca bağlanmaktadır. (F_ 03, F_ 04, F_ 05, F_ 06, F_ 09). Koridorun genişliği 121~153cm'dir. Koridorun

gemici merdiveninden inişte sağ tarafında iki hacimli oda bulunmaktadır. (F_ 03). Koridorun Kazan Dairesi cephesinde iki kemer görülmekte ve kemer içi tuğla örülmek suretiyle kapatılmıştır. (F_ 04, F_ 05, F_ 08). Sarnıç tarafındaki kemerden koridora geçiş 100x120cm gibi bir delikten sağlanmaktadır. (F_ 107). Tavan volta döşeme, zemin karo döşeme, duvar sıva üzeri plastik boyalıdır. Volta döşeme üzerindeki 35cm aralıklı putrellerin nervür görünümü verdiği gözlenmektedir. (F_ 07, F_ 08). Koridordan sarnıca 45 derecelik dönüşte demir kapıdan geçilerek ulaşılmaktadır. (F_11)

Arka cepheye çıkan merdivenin genişliği 2,71m olup, 22 basamaklı ve rıht yüksekliği 21cm, basamak genişliği ise 30,50cm'dir. Basamak taş kaplamadır. (F_111, F_112)

4.3.4. B_102 Oda :

Sözkonusu mahal, Sarnıcın içindeki merdiven ile bahçe bağlantısının kesiştiği mahal olup, Birinci Bodrum Katta yeralmaktadır. 6,47mx1,96m ebatlarında olup, halihazırda zemini pvc kaplama, duvarı sıva+plastik boya ve tavanı taşyünü asma tavandır. Kat yükseliği 2,34m'dir. Sağ yan cephe bahçeye çıkan merdivene geçiş metal kapı ile yapılmakta ve kapı yanında kemer formlu küçük bir pencere yer almaktadır. Bahçeye çıkan 188cm genişliğindeki merdiven 20 basamaklı olup, basamak genişliği 25 cm rıht yüksekliği ise 15 cm'dir. Merdiven boşluğunun çevresi bahçe yönünde demir parmaklıklıdır. (F_104, F_105, F_106)

4.4. YAPIM TEKNİKLERİ VE MALZEME KULLANIMI :

Eski kentin bu yöresinde çok sık karşılaşılanlardan birisi olduğu açık olan rapor konusu Sarnıç, büyük olasılıkla daha önce aynı arsada bulunan Ciğalzade Sinan Paşa'nın Sarayı ve o saray yandıktan sonra iki kız torunu için yaptırılan Çifte Sarayların/Çifte Konaklar'ın da temelinin bir bölümü olarak kullanıldığı, Düyun-u Umumiye binası inşaatı sırasında da yok edilmeyip yerinde bırakıldığı düşünülmektedir.

Sarnıçlar çok eski tarihlerden beri inşa edilmiş ve kullanılmıştır. Kuşatılma tehlikesi, eski ve ortaçağlarda kurulmuş hemen bütün şehirler için söz konusuydu. Kuşatılma durumunda ise, en az yiyecek kadar suyun temini de büyük önem taşıyordu. Özellikle İstanbul gibi, tarihte onlarca kez kuşatmaya maruz kalan bir dünya şehri için, bu durum daha da hayati idi. İşte bu gibi olağanüstü durumlara da bir çare olarak, şehirlerde yeraltı sarnıçlar inşa edilmiştir.

Sürekli muhasaraya maruz kaldıkları için Bizanslılar sarnıçlara büyük önem vermişlerdir. Nitekim şehirdeki sarnıçların tamamına yakını da, Roma ve Bizans döneminden kalan sarnıçlardır. Kuraklık ve savaş durumunda büyük fayda sağlayan şehir içindeki üstü kapalı sarnıç sayısı, Bizans döneminde yetmişi geçiyordu. Bu sarnıçlar Bizans başkentinin su ihtiyacını yaklaşık bir yıl karşılayabiliyordu.

İç düzen ve sütun başlıklarının süslü oluşu, sarnıçlara verilen değeri göstermektedir. Kapalı olarak inşa edilen sarnıçların, su depolamanın yanında diğer bir işlevi de dalgalı bir araziye sahip olan İstanbul'da üstlerine inşa edilen binalar için sağlam bir altyapı temel teşkil etmekteydi.

Söylentilere göre Bizans'taki devasa sarnıçların birbirleriyle bağlantıları vardı. Hatta

görevlilerin küçük kayıklarla, bu yeraltındaki su dünyasını gezip denetlediği düşünülmektedir. İkinci bodrum katta bu tarzda dehlizler bulunmaktadır. İstanbul Erkek Lisesi mezunu İelev Vakfı yöneticileri de rapor konusu sarnıcın Yerebatan Sarnıcı ve Ayasofya Müzesi ile bağlantılı olduğu, hatta Düyun-u Umumiye çalışanlarının bu dehlizi kullanarak gizlice Ayasofya'ya ibadet etmeye gidildiğinden rivayet edilir. Yine rivayetlere göre, Bizans şehrinin kuşatılma ihtimaline karşı suların zehirlenip zehirlenmediğinin anlaşılması için sarnıçlarda balıklar bulundurulurmuş. Osmanlıların İstanbul'u kuşatmaya maruz kalmadığı için, artık sarnıçlara da ihtiyaç kalmamıştır. Bu da, sarnıçların başka amaçlar için (iplik eğirme, sebze depolama, çöplük, mahpushane vs.) kullanılması yolunu açmıştır. Rapor konusu sarnıçta yakın zamana kadar kömür deposu olarak kullanılmıştır.

Sarnıçlar esas görevleri olan su biriktirme işinin dışında şehrin çok engebeli arazisinin iniş ve çıkışlarının düzenlenmesine ve böylece teraslar meydana gelmesine yardımcı olmaktadırlar. Ayrıca üzerlerine inşa edilen binaların daha yüksek daha gösterişli ve daha sağlam olması için altyapı oluşturmaktadır. Burada da Vallaury, Düyun-u Umumiye Binası'nı inşa ederken korumacılık anlayışından ziyade böyle bir düşünce içinde bulunmuş olabilir.

Bizans sarnıçlarının genel özellikleri ele alındığında yapım tekniği, plan şeması, taşıyıcı strüktür, yapı malzemesi açısından benzer özellikler göstermektedir.

Rapor konusu Sarnıç, dikdörtgen plan şemasına sahip olup su basıncını ve kaybını önlemek için köşeleri pahlanmıştır. Yan duvarların basıncı karşılayabilmesi için içten ve dıştan payandalanmış olması gerektiği literatürde bildirilse de işbu Sarnıçta gözlemlenmemiştir. Sütun dizilerinin sıralanmasıyla kare ve dikdörtgen bölümlere ayrılarak nefler oluştururlar. Taşıyıcı strüktürü kaim yığma duvarlar, mermer sütunlar ve onları birbirine bağlayan kemerler ile kubbeler oluşturmaktadır. Sarnıçların tabanlarının genelde tuğla ve mermer döşeli olduğu, yığma duvarlar kalın taş ve tuğlanın birlikte

örülmesiyle oluştuğu bildirilse de dökülen sıvalardan açığa çıkan duvar yapısında tuğla gözlemlenip, taş duvar tespit edilememiş ve tabanının ise toprak olduğu veya zaman içinde toprak dolduğu/doldurulduğu düşünülmektedir. Genelde sarnıçların içine inmeyi kolaylaştırmak için duvara bitişik bir taş merdiven varlığından bahsedilmekte olup, sarnıçtaki merdivenin üstüne isabet eden kubbedeki deformasyondan hareketle özgün olmadığı, Vallaury döneminde inşa edildiği, sarnıcın özgün girişinin ise kazan dairesi yönündeki kemerlerden olabileceği düşünülmektedir. Mermer ve granit sütunların üzerinde birçok sarnıçta görüldüğü gibi korint başlıklarından daha kaba üsluplu olan kompozit tipte başlıklar bulunmaktadır. Bunların üstlerine kemer ayağının altına ise genellikle birer impost başlık yerleştirilmiştir. Sütunların ve başlıklarının birbirinden farklılık göstermesi sebebiyle, daha eski yapılardan devşirilmiş olduğu görülmektedir. Sütunların kaideleri, gövde ve başlıkları devşirme olup, birbirine uyumlu değildir. Üst örtü kubbedir. Tuğla işçiliği çok güzel ve muntazamdır. Kubbelerin sık sık yuvarlak ve köşeli biçimde delinerek depolanan suyun çürümesinin önlemek amacıyla, hava bacası olarak işlevlendirildiği bildirilse de rapor konusu sarnıçta böyle bir veriye rastlanmamıştır.

Bizans Sarnıçları Osmanlı Dönemi'nde pek kullanılmamıştır. Sarnıçlardan bazıları depo olarak kullanılmıştır. Rapor konusu sarnıcın ise kömür deposu olarak kullanıldığı gözlemlenmektedir.

4.5. MİMARİ ELEMANLAR VE BEZEME ÖZELLİKLERİ :

4.5.1. 2_B Sütunu : Sütun granitt olup, sütun başlığı ve kaidesi mermerdir. Sütun başlığının dört yüzeyinde de ince bir abakus bulunur. Abakusun altında içe doğru eğimi bulunan sütun başlığı gövdesi vardır. Dört yüzeyde de süsleme bulunmamaktadır. Tabanda, Sütun başlığı kaide olarak kullanılmıştır, ancak deformasyona uğradığından biçimsel olarak ifade edilememektedir. (Fotoğraf F_138 ila F_140)

4.5.2. 2_C Sütunu : Granittir. Sütun başlığı mermerdir. İmpost (iyonik impost) sütun başlığının dört yüzeyinde de ince, süslemesiz bir abakus vardır. Abakusun altında içe doğru bir eğimle sütun başlığının gövdesi yer alır. Burada ön ve arka yüzeylerde, ortada haç işlemesi mevcuttur. Yan yüzeyler işlenmeden bırakılmıştır. Sütun başlığı gövdesinin alt köşelerinde volütler bulunmaktadır. Bu volütler nedeniyle iyonik impost başlığı olarak da adlandırılan sütun başlığı grubuna girmektedir. Volütlerin arasında bitkisel süslemeler gözlemlenmektedir. Sütun, sarnıç tabanına oturmakta olup, kaidesizdir. (Fotoğraf F_133 ila F_137)

4.5.3. 2_D Sütunu : Granittir. Sütun başlığı mermerdir. İmpost (iyonik impost) sütun başlığının dört yüzeyinde de ince, süslemesiz abakus mevcuttur. Abakusun altında içe doğru eğimli sütun başlığı gövdesi bulunmaktadır. Sütun başlığı gövdesinin ön ve arka yüzeylerinde ortada bir haç betimlemesi, haçın iki yanında beş yapraklı bir bitki süslemesi yeralmaktadır. Gövdenin yan yüzeylerinde haç betimlemesi yoktur, sadece bitkisel süsleme vardır. Sütun başlığı gövdesinin alt köşelerinin altında volütler bulunur. Bu volütler nedeniyle iyonik impost başğı olarak da adlandırılan sütun başlığı grubuna girmektedir. Volütlerin aralarında bitkisel süslemeler görülmektedir. Sütun gövdesinde başlığa doğru bir daire içinde işaret (mermer ustası işareti olabilir) gözlemlenmektedir. Sütun, sarnıç tabanına oturmakta olup, kaidesizdir. (Fotoğraf F_128 ila F_132)

4.5.4. 2_E Sütunu : Granittir. Sütun başlığı ve kaidesi mermerdir. İmpost (iyonik impost) sütun başlığının üst kısmında işlemesiz ince abakus mevcuttur. Abakusun altında, içe doğru eğimli sütun başlığı gövdesi yer almaktadır. Sütun başlığının ön ve arka yüzeylerinde gövde kısmının ortasında bir haç betimlemesi, haçın iki yanında beş yapraklı bir bitki süslemesi vardır. Sütun başlığı gövdenin

yan yüzeylerinde ortada iki lobunda beşer yaprak olan bir bitki süslemesi yeralmaktadır. Bu bitkinin iki yanında köşelere doğru ilerleyen beş adet yaprak bulunur. Sütun başlığı gövdesinin alt köşelerinin altında volütler bulunmaktadır. Volütlerin arasında bitkisel süslemeler konumlanmaktadır. Tabanda, korint stilinde sütun başlığı kaide olarak kullanılmıştır. (Fotoğraf F_122 ila F_127)

4.6. BOZULMALAR VE DEFORMASYONLAR :

4.6.1. Yapısal Bozulmalar :

Yapısal bozulmaların başında;

- Vallaury'nin ana yapıyı inşası esnasında kagir sütunların sarnıç tabanına oturtulması suretiyle 2_B ve 2_E kubbelerinin delmesi,
- Sonradan inşa edildiği düşünülen (Vallaury döneminde olduğu kaatindeyiz) sarnıç duvarına bitişik merdivenin bahçeye çıkışını sağlamak için 1_B kubbesinin yarılmasıı,
- Yine Vallaury Dönemi'nde üst yapıda birinci bodrum kattaki Koridor ile B_103 Depo mahali arasındaki duvarı oturtmak için 2_C, 2_D, 2_E kubbelerinden betonarme kiriş geçirilmesi,

Hususları özgünlüğe büyük ölçüde zarar veren yapısal deformasyonlardır.

4.6.2. Malzeme Bozulmaları :

- Sütunlar ve başlıkları ile kaidelerinde kırıklar, çatlaklar ile yer yer kopma ve erime şeklinde malzeme kayıpları sözkonusudur.
- Kemerler arasındaki gergi çubukları halihazırda yoktur.
- Kemerler ve kubbelerde yer yer çatlaklar saptanmaktadır.

- Dairesel kesitli sütunların yüzeylerinde yer yer kopma şeklinde malzeme kayıpları mevcuttur.
- Kubbeler yer yer yarılıp betonarme kiriş geçirilmiştir.
- Kubbeler ve kemerlerde yer yer tuğla kopmaları sözkonusudur.
- Vallaury'nin kagir kolonlarında oturmadan ve/veya kolon içinde putrelin zaman içindeki genleşmesinden kaynaklı olduğu düşünülen düşey çatlaklar tespit edilmektedir.
- Sarnıca özgün girişi sağladığı düşünülen kazan dairesi duvarını oluşturan kemer içi muhdes duvarda malzeme bozulması olarak ifade edilebilir.
- Sarnıç içinden geçirilen tesisat boruları ve kabloların montajının da ana yapı malzeme özelliğine zarar verdiği düşünülmektedir.

4.6.3. Sıva Bozulmaları :

- Sarnıç yapısının bir dönem kömür deposu olarak kullanıldığı ve halihazırda metrukluktan ileri gelen bozulmaları sözkonusudur.
- Sarnıç iç duvar yüzeyi sıvalı olup, halihazırda sıvalar dökülmüş ve tuğla duvar açıkça gözlenmektedir.
- Kemer elemanlar üzerinde de yer yer sıvalar görülmekte olup, işbu sıvalarda deformasyonlar tespit edilmektedir.

4.6.4. Metal Malzeme Bozulmaları :

- Kemerler arasındaki gergi çubukları halihazırda yoktur.
- Vallaury'nin kagir kolonları içinden geçen putreller ve volta döşemedeki putrellerde korozyon etkisi tespit edilmektedir.

4.6.5. Mikroflora Oluşumları :

Sarnıç içindeki merdiven ve çevresinde yosunlanma, kararma şeklinde mikroflora oluşumları gözlemlenmiştir.

Fotoğraf 4.12 : Çatlak Kemer ve Sıva Bozulmaları

Fotoğraf 4.13 : Mermer Sütunlarda Çatlak ve Malzeme Kaybı

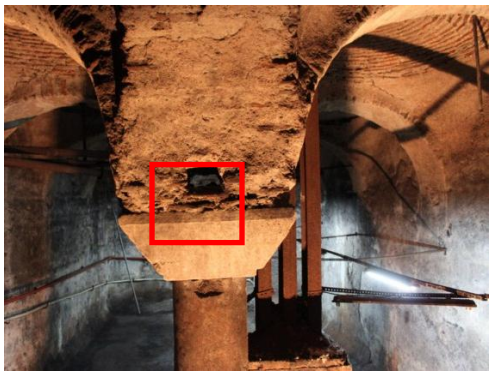

Fotoğraf 4.15 ve 16 : Sütun Başı ve Gergi Boşluğu

Fotoğraf 4.14 : Kargir Sütunda Çatlak Malzeme Kaybı

Fotoğraf 4.17 : Muhdes Geçiş İçin Yarılmış Kubbe

Fotoğraf 4.18 ve 19 : Vallauary'nin Demir Putrellerinin Korozyonu

Fotoğraf 4.20 ve 21 : Muhdes Betonarme Döşeme

Fotoğraf 4.22 ve 23 : Muhdes Betonarme Döşeme

Fotoğraf 4.24 : Kubbeler Ve Muhdes Boruların Yarattığı Kirlilik

Fotoğraf 4.25 ve 26 : Duvar ve Sıva Deformasyonları

Fotoğraf 4.27 : Kaidede Malzeme Kaybı ve Zemin Deformasyonu

BÖLÜM V. İSTANBUL LİSESİ SARNICI RESTİTÜSYONU

Tez konusu Bizans sarnıcı üzerine Düyun-u Umumiye binası inşa edilmiş olup, daha önce aynı arsada bulunan Ciğalazade Yusuf Sinan Paşa'nın (Cağaloğlu Yusuf Sinan Paşa) Sarayı ve o saray yandıktan sonra iki kız torunu için yaptırdığı Çifte Saraylar/Çifte Konaklar'ın da temelinin bir bölümü olarak kullanıldığı düşünülmektedir. İstanbul Lisesi ek inşaatı sırasında tespit edilen fakat günümüze gelmeyen bir başka Bizans Sarnıcı ve Acımusluk Sokağı Sarnıcı, Osmanlı Dönemi'nde su haznesi olarak kullanılmasalar da yıkılmamıştır. Acımusluk Sokağı Sarnıcı bugün de işlevi dışında kullanılmaya devam etmektedir. Bizans Dönemi'nde sarnıçlar, su depolamak için yapılmalarının dışında, binaların sağlam bir temele sahip olmasını, arazinin düzeltilmesini, terasların oluşmasını ve binaların yükseltilmesini sağlamışlardır. Bu nedenle İstanbul Lisesi Sarnıcı'nın 16-18.yy'lar boyunca yıkılmadan su depolamanın dışındaki işlevlerini devam ettirdikleri düşünülmektedir. Burada Belgrad Ormanları'ndan getirilen suyun depolandığı düşünülmektedir. (Harita 5.1.).

5.1 SARNICIN HARİTALARDA KONUMU:

Tez konusu yapıya, Crow'un Konstantinopolis'in Suyollarını Gösteren Haritasında, Kleiss'in Haritasında ve Müller-Wiener 'in Haritasında yer verilmektedir. (Harita 5.2, 3, 4, 5,).

Harita 5.1 : Konstantinopolis'in Suyollarını Gösteren Harita (Crow, 2008): Kesik çizgi ile gösterilen kanallar, Kırkçeşme kanallarıdır. İstanbul Lisesi Sarnıcı Koordinatı : **F6/7**

Harita 5.2 : İstanbul Lisesi Altındaki Sarnıç 109 numara ile gösterilmiştir. [3]: Kleiss, W. 1965

Harita 5.3 : İstanbul Lisesi Altındaki Sarnıç 109 numara ile gösterilmiştir. [3]: Kleiss, W. 1965

Harita 5.4 : İstanbul Lisesi Altındaki Sarnıç (Müller-Wiener 2007, F/6)

Harita 5.5 : İstanbul Lisesi Altındaki Sarnıç (Müller-Wiener 2007, F/6)

Tez konusu sarnıcın mimari elemanları ve bezeme özellikleri ile sarnıcın tarihlenmesi çalışmaları, Arkeolog Mimarlık Tarihi Uzmanı Şehnaz ÖNLÜ tarafından yapılmıştır.

5.2 MİMARİ ELEMANLARI VE BEZEME ÖZELLİKLERİ : [2]

İstanbul Lisesi Sarnıcı, dikdörtgen plana sahiptir ve dört adet sütundan oluşan tek sıra sütun dizisi ile iki nefe ayrılmıştır. Tezcan tarafından yapılan sarnıç tipolojisine göre, tek destek dizili sarnıçlar kategorisine girmektedir (Tezcan, 1990:196).

Tuğla yapının duvarlarının, Bizans Dönemi sarnıçlarında görüldüğü gibi, kırmızı renkli Horasan harcıyla kaplı olmadığı tespit edilmiştir. Sarnıcın duvarları, orijinal olmadığı ve daha sonraki dönemlerde yapıldığı düşünülen, beyaz renkte bir harçla sıvalıdır. Harç, bazı bölgelerde dökülmüştür ve kısmen de olsa kuzey ve güney duvarın tuğla duvar örgüsü tespit edilebilmiştir. Kuzey duvarda bulunan, kenar uzunlukları ve kalınlıkları ölçülen üç adet Bizans tuğlasının boyutları belirlenmiştir. Birincisinin kenar uzunluğu 33 cm, kalınlığı 4 cm; ikincisinin kenar uzunluğu 36,5 cm, kalınlığı 4 cm; üçüncüsünün kenar uzunluğu 38 cm ve kalınlığı 3,5 cm'dir. Güney duvarında ise iki adet Bizans tuğlasının boyutları belirlenmiştir. İkisinin de kenar uzunluğu 34 cm, kalınlığı 3,5 cm'dir (Fotoğraf 5.1).

Fotoğraf 5.1 : Sarnıcın Kuzey Duvarından Ölçülen Bizans Tuğlaları

[2] Arkeolog – Mimarlık Tarihi Uzm. Şehnaz ÖNLÜ

Sarnıcın batısında, tuğla ve taşın birlikte kullanıldığı örgü tekniğiyle inşa edilmiş merdiven bulunmaktadır (Fotoğraf 5.2). Merdiven altı kemerinin kilit tuğlasının kenar uzunluğu 25 cm, kalınlığı 3 cm'dir. Kubbeden ölçülen tuğlaların kenar uzunlukları ortalama 22 cm, kalınlığı ortalama 3 cm'dir. Kubbe ve kemerlerde kullanılan Bizans tuğlalarının boyutlarının, yaklaşık olarak bir Bizans tuğlasının yarısı olduğu bilinmektedir (Kahya, 1992: 20).

Fotoğraf 5.2 : Merdiven

5.2.1 2_B Sütunu :

Sütun başlığı ve kaidesi mermer, sütun gövdesi granittir. Sütun başlığının ince, süslemesiz bir abakusu vardır (Fotoğraf 5.3). Abakustan sütun başlığı bitimine kadar olan kısmı içe doğru eğimlidir. Sütun başlığının bitiminde köşeli bir bilezik bulunmaktadır. Dört yüzeyde de süsleme bulunmamaktadır. Tabanda, Attika tipi sütun

kaidesi kullanılmıştır, toprak birikmesi sonucu sütun kaidesinin bitimi görülmemektedir. Silindirik formlu üst bölümü, eğimli yüzeye sahip orta bölümü vardır. Kare şeklinde olması gereken *plinthos*'tan oluşan alt bölümünde bozulmalar bulunmaktadır (Fotoğraf 5.4). Ayrıca sütunun batısına daha sonradan eklendiği gözlenen metal ve tuğladan oluşan destek nedeniyle hem sütun başlığının hem de sütun kaidesinin doğuya bakan yüzeyleri deformasyona uğramıştır.

Fotoğraf 5.3 : 2-B Sütununun Sütun Başlığı

Fotoğraf 5.4 : 2_B Sütununun Sütun Kaidesi

5.2.2 2_C Sütunu :

Sütun başlığı mermer, sütun kaidesi granittir. İmpost (iyonik impost) sütun başlığının ince, süslemesiz bir abakusu vardır (Fotoğraf 5.5, 6). Abakusun altında içe doğru bir eğimle sütun başlığının gövdesi yer alır. Burada kuzey ve güneye bakan yüzeylerde, ortada haç kabartması mevcuttur. Bu yüzeylerin alt köşelerinde volütler bulunmaktadır. Doğu ve batıya bakan yüzeyler işlenmeden bırakılmıştır. Bu yüzeylerin sütun başlığı bitiminde, volütleri birbirine bağlayan bitki dalları veya halat süslemeleri bulunmaktadır. Volütler nedeniyle İyonik impost başlığı olarak da adlandırılan sütun başlığı grubuna girmektedir. Sütun gövdesi toprak zemine oturmaktadır. Toprak birikintisi nedeniyle sütun kaidesi olup olmadığı bilinmemektedir (Fotoğraf 5.7).

Fotoğraf 5.5 : 2_C Sütununun Sütun Başlığı

Fotoğraf 5.6 : 2_C Sütununun Sütun Başlığı

Fotoğraf 5.7 : 2_C Sütununun Tabanı

5.2.3 2_D Sütunu :

Sütun başlığı mermer, sütun gövdesi granittir. İmpost (iyonik impost) sütun başlığının ince, süslemesiz abakusu vardır. Abakusun altında içe doğru eğimli sütun başlığı gövdesi bulunmaktadır. Sütun başlığı gövdesinin kuzey ve güneye bakan yüzeylerinde ortada bir haç kabartması vardır. Hacın iki yanında, profilden betimlenmiş, simetrik şekilde yerleştirilmiş ve beşer yaprak dilimine sahip iki akantus yer almaktadır. Akantusların yaprak damarları abakusa doğru bir eğimli bir şekilde yükselmektedir. Haça en yakın dilimleri, en küçük boyutlu olanlarıdır, uçları haça doğru kıvrılmıştır. Diğer dilimlerinin uzunlukları abakusa doğru yaklaştıkça artmaktadır, uçları yuvarlatılmıştır, abakusa doğru bakmaktadırlar. En uzun olanı, abakusun köşelerine kadar uzanan, haça en uzak olan dilimdir. Diğer üçer dilim yaklaşık aynı boyuttadır. Sütun başlığı gövdesinin alt köşelerinin altında volütler bulunur. Bu volütler nedeniyle iyonik impost başlık olarak da adlandırılan sütun başlığı grubuna girmektedir. Kuzeye bakan yüzeyde volütlerin üzerinden çıkan, simetrik olarak yerleştirilmiş, üçer dilimli iki bitki yaprağı, ortada ise bir yumurta kabartması bulunmaktadır. Güneye bakan yüzeyde, volütlerin arasında ince dilimlere sahip, yatay biçimde betimlenmiş iki bitki süslemesi görülmektedir. Batı ve doğuya bakan yüzeylerde haç kabartması yoktur, kuzey ve güney yüzeylerdeki gibi profilden betimlenmiş, simetrik şekilde yerleştirilmiş ve beşer yaprak dilimine sahip iki akantus yaprağı yer almaktadır. Bu yüzeylerin sütun başlığı bitiminde, volütleri birbirine bağlayan bitki dalları veya halat süslemeleri bulunmaktadır (Fotoğraf 5.8, 9, 10)

Fotoğraf 5.8 : 2_D Sütun Başlığının Kuzeye Bakan Yüzeyi

Fotoğraf 5.9 : 2_D Sütun Başlığının Güneye Bakan Yüzeyi ve İç içe Haç Kabartması

Fotoğraf 5.10 : 2_D Sütun Başlığının Doğuya Bakan Yüzeyi

Sütun gövdesinin batıya bakan yüzeyinde, haç kabartması ve sütun başlığına yakın mesafede bir daire içinde iç içe geçmiş iki haç kabartması bulunmaktadır (Fotoğraf 5.11). Bu kabartmanın, mermer ustası veya mermer ocağı işareti olduğu düşünülmektedir. Sütun gövdesi, sütun kaidesine oturmaktadır. Sütun kaidesinin yalnızca silindirik formlu üst bölümünün bir kısmı tespit edilmektedir. Zeminde birikmiş olan toprak nedeniyle sütun kaidesinin diğer kısımları görülememektedir.

Fotoğraf 5.11 : 2_D Sütununun Sütun Gövdesi, Haç kabartması

5.2.4 2_E Sütunu :

Sütun başlığı, gövdesi ve kaidesi mermerdir. İmpost (iyonik impost) sütun başlığının üst kısmında işlemesiz, ince bir abakus mevcuttur. Abakusun altında, içe doğru eğimli sütun başlığı gövdesi yer almaktadır. Sütun başlığının kuzeye bakan yüzeyinde gövde kısmının ortasında iki lobunda beşer yaprak diliminden oluşan bir akantus bulunmaktadır. Akantusun en alttaki yaprak dilimlerinin uçları aşağı doğru kıvrılmıştır. Diğer yaprak dilimlerinin uçları yuvarlatılmıştır ve sütun başlığının kenarlarına doğru uzanmışlardır. Güneye bakan yüzeyinde ise ortada bölümde bir haç kabartması vardır. Kuzey ve güneye bakan yüzeylerde, bu kabartmaların iki yanında, profilden betimlenmiş, simetrik şekilde yerleştirilmiş ve beşer yaprak dilimine sahip iki akantus yer almaktadır. Akantusların yaprak damarları abakusa doğru bir eğimli bir şekilde yükselmektedir. Haça en yakın dilimleri, en küçük boyutlu olanlarıdır, uçları haça doğru kıvrılmıştır. Diğer dilimlerinin uzunlukları abakusa doğru yaklaştıkça artmaktadır, uçları yuvarlatılmıştır ve abakusa doğru bakmaktadırlar. Sütun başlığı gövdesinin alt köşelerinin altında volütler bulunmaktadır. Volütlerin arasında, tek bir bitki damarından ikiye ayrılan ve beşer yaprak diliminden oluşan iki akantus vardır. Batı ve doğuya bakan yüzeylerde ortada haç kabartması veya akantus yoktur; kuzey ve güney yüzeylerdeki gibi profilden betimlenmiş, simetrik şekilde yerleştirilmiş ve beşer yaprak dilimine sahip iki akantus yaprağı yer almaktadır. Bu yüzeylerin sütun başlığı bitiminde, volütleri birbirine bağlayan bitki dalları veya halat süslemeleri bulunmaktadır (Fotoğraf 5.12, 13, 14).

Fotoğraf 5.12: 2_E Sütun Başlığının Kuzeye Bakan Yüzeyi

Fotoğraf 5.13 : 2_E Sütun Başlığının Güneye Bakan Yüzeyi

Fotoğraf 5.14 : 2_E Sütun Başlığının Doğuya Bakan Yüzeyi

Tabanda, Korint stilinde sütun başlığı kaide olarak kullanılmıştır (Fotoğraf 5.15). Ters olarak konumlandırılmış sütun başlığının dört tarafında da aynı süslemenin bulunduğu tespit edilmiştir. İçbükey abakusu, süslemesizdir ve ortasında bir çıkıntı bulunmaktadır. Abakusun köşelerinde dört adet volüt mevcuttur. Her biri sekiz yapraktan oluşan iki sıra akantus dizisi vardır. Akantus yaprakları alt dizide, üst dizideki yaprakların arasına denk gelecek biçimde sıralanmaktadır. Alt akantus dizisinin yapraklarının uçları kırılmış ve günümüze gelmemiştir. Akantus yapraklarının dilimleri geniş, ovala yakın, yumuşak çizgileri olduğu gözlenmektedir. (Fotoğraf 5.16).

Fotoğraf 5.15 : 2_E Sütununda Sütun Kaidesi Olarak Kullanılan Korint Stilinde Sütun Başlığı

Fotoğraf 5.16 : 2_E Sütununda Sütun Kaidesi Olarak Kullanılan Korint Stilinde Sütun Başlığı

Sütun gövdesinde kuzey, güneybatı ve doğuya bakan yüzeylerde, çeşitli boyutlarda delikler tespit edilmiştir. Bu delikler, ikisi üstte, biri altta olmak üzere üçlü gruplar oluşturmuştur. Bir üçlü delik grubunun haç şeklinde bir aparatın takılabileceği girintiler olabileceği düşünülmektedir (Fotoğraf 5.17, 18). Ayrıca sütun gövdesinin kuzeye bakan yüzeyinde daire şeklinde bir çıkıntı bulunmaktadır. Bu sütun gövdesinin delikleri ve çıkıntısı nedeniyle, bir sütunlu caddeye ait olabileceği düşünülebilir.

Fotoğraf 5.17 : 2_E Sütununun Sütun Gövdesindeki Haç Şeklindeki Girintisi

Fotoğraf 5.18 : 2_E Sütununun Sütun Gövdesindeki Üçlü Delik Grubu

5.3 SARNICIN TARİHLENMESİ :[3]

Sütun başlıklarından en erken tarihlenebilen sütun başlığı E_2 sütununda sütun kaidesi olarak kullanılmış olan Korint stilinde sütun başlığıdır. (Fotoğraf 5.12, 13). Abakusunun iç bükey formu, bugün Beyazıt'taki Theodosius Forumu'na (Farum Tauri) ait Zafer Takı'nın (375-399) günümüze kalan kalıntıları arasında bulunan ve Zafer Takı'nın 407 ve 447'deki depremler ve 461'deki yangınla tahrip olmasından sonra yapılan onarımı sırasında Zafer Takı'na konulmuş olabileceği, bu nedenle de 447-461 arasına tarihlendiği düşünülen sütun başlığıyla benzer forma sahiptir (Kautzsch, 1936:43,44) (Çizim 5.1)

Çizim 5.1 : Theodosius Forumu'ndaki (Forum Tauri) Zafer Takı'ndan Günümüze Kalan Sütun Başlığının Çizimi (Kautzsch,1936)

Betsch (1977:189) bu biçimde akantusları bulunan Korint düzeninde sütun başlıklarının, 5. ve 6.yy boyunca seri üretimi yapılan Korint düzeninde sütun başlıklarının bilinen ilk örnek olduğu düşünmektedir ve bu sütun başlığını, akantuslarının biçimi nedeniyle, "akantus maskeli" *(mask acanthus pattern)* sütun başlıkları olarak adlandırmıştır. İstanbul lisesi sarnıcının Korint stilinde sütun başlığının akantusları, Kautzsch

[3] Arkeolog-Mimarlık Tarihi Uzm. Şehnaz ÖNLÜ

(1936:51,52) tarafından 440-470 tarihleri arasına tarihlenen, dilimlerinin uçları yumuşak bir biçimde yuvarlatılmış, keskin hatlara sahip olmayan bir grup sütun başlığıyla benzerlik taşımaktadır (Fotoğraf 5.19, 20). Abakus formu ve akantus dilimleri dışında ayrıntıları belirlenemeyen sütun başlığının 440-470 tarihleri arasına tarihlendiği düşünülebilir.

Fotoğraf 5.19 : Myrelaion Kilisesi (Bodrum Cami) Sütun Başlığı (Kautzsch, 1936)

Fotoğraf 5.20 : Kautzsch (1936) tarafından 440-470'a tarihlenen sütun başlığı

İstanbul Lisesi Sarnıcı'nın C_2, D_2 ve E_2 sütununun İyonik impost sütun başlıkları, 6.yy'da Justianianus döneminde üretilmiştir (Betsch, 1977:190). Özellikle bitkisel süslemelerinin stilleri bakımından Studios Manastırı'nın Atrium'unda bulunan İyonik İmpost sütun başlığı parçalarıyla benzerlik gösterirler (Kautzsch,1936:167; lev.33) (Fotoğraf 5.21).

Fotoğraf 5.21 : Studios Manastırı'nın Atrium'unda bulunan İyonik İmpost sütun başlığı parçaları (Kautzsch,1936:167; lev.33)

Sarnıcın B_2 sütununun sütun başlığı ise, C_2, D_2 ve E_2 sütun başlıklarının tamamlanmamış, yarı işlenmiş halidir.

Sarnıcın B_2 sütununa ait Attika stilinde sütun kaidesi (Fotoğraf 5.3, 4), sarnıçta yarı işlenmiş olarak kullanılmıştır. Prokonnenos'ta (Marmara Adası) üretilen Attika stilinde sütun kaideleri, kare planlıdır ve basık bir mermer bloktan kesilerek yapılmıştır. Genellikle yarı işlenmiş olarak ihraç edilen ve *plinthos*'larıyla birlikte üretilebilen sütun kaideleri, siparişe bağlı olarak, atölyeler tarafından tamamen bitirilmiş halde de getirilmiştir (Asgari, 1991:318). Asgari (1991:318), Attika stilinde sütun kaidesi üretiminin dört evreden oluştuğunu saptamıştır: Birinci evrede elde edilen kare mermer

bloğun üst kısmına, ikinci evrede silindirik bölüm yapılmış; mermer bloğun yüksekliği üçe bölünerek işaretlenmiş, üstteki üçte bir kısım silindirik hale getirilmiştir. Üçüncü evrede, *plinthos*'un dört köşesi yapılmış, dördüncü evrede ise kaide tamamlanmıştır; Asgari tarafından III.B ve IVB olarak adlandırılan evrelerde gözüken biçimleri, Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmektedir (Asgari, 1992:75) (Çizim 5.2)

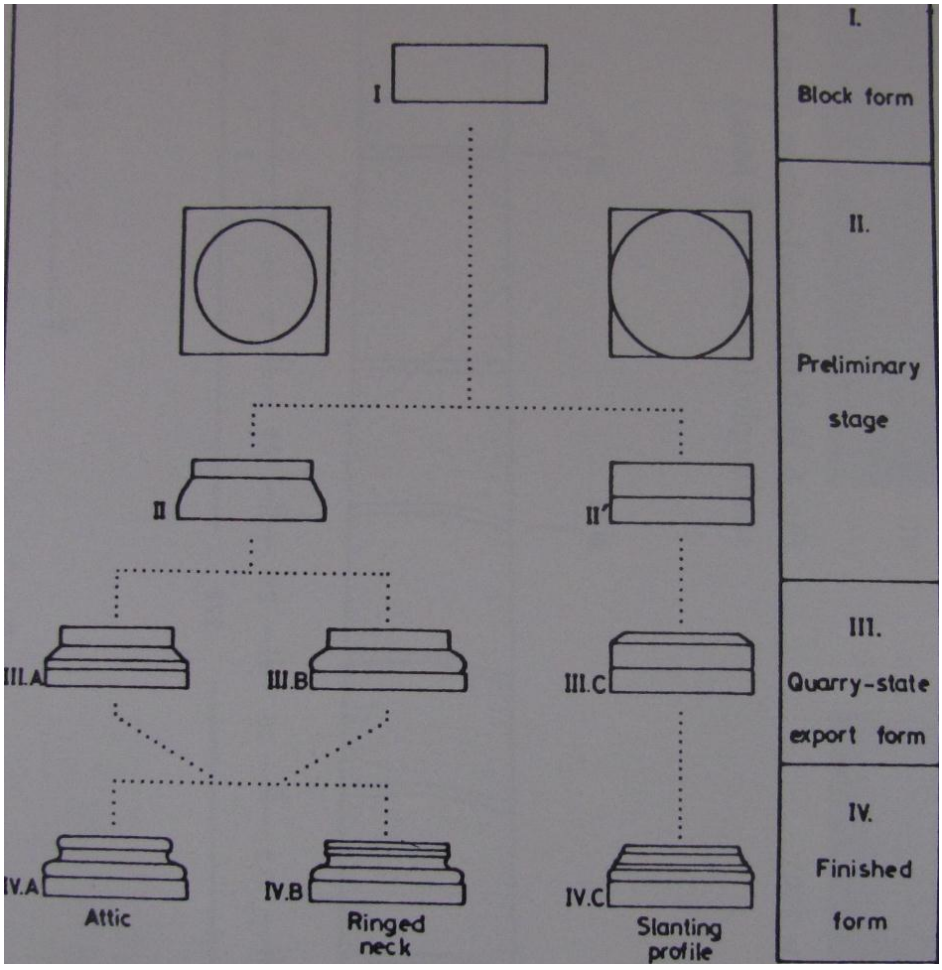

Çizim 5.2 : Prokonnesos'ta Üretilen Attika Stilinde ve Daralan Profilli Sütun Kaideleri Üretim Evreleri (Asgari, 1992): Şeklin sol tarafındaki çizimler, Attika stilindeki sütun kaidelerinin üretim evreleridir III.B ve IVB evredeki biçimleri Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmektedir.

Sarnıcın B-2 sütununa ait Attika stilinde sütun kaidesi, Asgari tarafından tespit edilen sütun kaidesi evrelerinin IIIA evresine girmektedir ve bu nedenle, Geç Antik devire tarihlenebilir.

Sonuç olarak, Sarnıcın tarihlemesinde üç yaklaşım bulunmaktadır:

İlk yaklaşım mimari taşıyıcı elamanlarının (sütun başlıkları, gövdeleri ve kaidelerinin) stilistik ve formlarına dayanmaktadır. Sarnıcın, mimari taşıyıcı elamanları 5.yy-6.yy arasına tarihlenmektedir. Dört sütun başlığı 6.yy'a tarihlenirken, E_2 sütunda sütun kaidesi olarak kullanılan sütun başlığı 5.yy'a tarihlenmektedir. Tespit edilebilen sütun kaideleri, Geç Antik Dönem içinde üretilen sütun kaidelerindendir. Sütun gövdelerinin ise üçü granit, biri mermerden yapılmıştır. Ayrıca E_2 sütunun sütun gövdesinde haç şeklinde girinti oluşturan delikler, D_2 sütununun sütun gövdesinde ise bir adet haç kabartması ve bir daire içinde iç içe geçmiş iki haç kabartması bulunmaktadır. Yapısal ve stilistik açıdan birbirlerinden farklı olan mimari taşıyıcı elamanlara sahip olması nedeniyle, tez konusu sarnıçta devşirme malzemenin kullanılmış olduğu tespit edilmiştir. Devşirme olarak kullanılan İyonik İmpost ve impost sütun başlıkları, 5. ve 6.yy'lar arasında Prokonnessos mermer ocaklarında üretilmişlerdir. Bu durumda sarnıç, en erken 6.yy'a tarihlenebilmektedir. Fakat 6.yy sonrasında bu ocaklarda üretim durmuştur. Konstantinopolis'te bu dönemden sonra yapılan tüm mermer mimari elemanlar, devşirme olarak kullanılmışlardır. Bu nedenle mimari elemanlar temel alınarak, sarnıcın en erken 6.yy'a tarihlendiğini düşünmek, tarihleme konusunda sorunlara yol açmaktadır.

İkinci yaklaşım, sarnıcın tespit edilebilen en erken döneme tarihli tuğlalarının boyutlarından yola çıkılarak ortaya konmuştur. Kuzey ve güney duvarından alınan tuğla boyutlarının göre, Orta Bizans tuğla kenarının uzunluğunun ortalama 33-36 cm ve bu dönemde bulunan en büyük kenar uzunluğunun 37-38 cm olmasına dayandırılarak, sarnıcın Orta Bizans Dönemi'ne (867-1204) tarihlendiği düşünülebilir.

Üçüncü yaklaşım, Acımusluk Sokağı Sarnıcı'nın III. Nikephoros Botaneiates'in (1078-1081) imparator olmadan önce yaşadığı Botaneiates (Kalamanos) Sarayı'nın alt yapısına ait olduğu düşüncesine dayandırılması ve tez konusu sarnıcın Botaneiates Sarayı ve Acımusluk Sokağı Sarnıcı'yla olan ilişkisinden yola çıkmaktadır. İstanbul (Erkek) Lisesi sarnıcının da konumu itibariyle Botaneiates Sarayı'na ait olan bir başka sarnıç olabileceği, Acımusluk Sokağı Sarnıcı gibi devşirme mimari eleman kullanılarak yapıldığı ve 11.yy'a tarihlendiği düşünülebilir. Ayrıca, Acımusluk Sokağı Sarnıcı'nın Wulzinger tarafından incelenen sekiz adet tuğla damgası, 8.yy'dan 14.yy'ın ilk çeyreğine kadar olan bir zaman aralığına tarihlenmiştir. Çeşitli onarımlar geçirdiği anlaşılan Acımusluk Sokağı Sarnıcı'nın en erken 8.yy'a tarihlenmesine bağlı olarak, İstanbul Lisesi Sarnıcı'nın da en erken 8.yy'da yaptırıldığı düşünülebilir. Mordtmann'ın Acımusluk Sokağı Sarnıcı'nın Latin İmparatorluğu döneminde (1204-1261), 1209'da Cenevizlilerin yaptırdığı iç kalenin (Castum Fori) bir devamı olduğu düşüncesine dayanarak, İstanbul Lisesi Sarnıcı'nın da bu tarihte yaptırıldığı ileri sürülebilir. Bunun yanında, büyük kapalı sarnıçlar ve açık sarnıçların Ortaçağ'da kent nüfusunun azalması nedeniyle işlevlerini yitirdikleri, bu nedenle, Komnenos ve Palailogoslar döneminde su ihtiyacını karşılamak için bu dönemlerde inşa ettirilen yapıların altına daha küçük boyutlu sarnıçların yaptırıldığı bilinmektedir. Buna göre, Acımusluk Sokağı Sarnıcı'ndan bağımsız olarak, tez konusu sarnıcın, 11.yy veya 13.yy'da yaptırıldığı düşünülebilir. İstanbul Lisesi ek inşaatı kazısında, Cemal Nadir Sokak (Acımusluk Sokağı), Yanıksaray ve Bezciler Caddesi temel kazılarında bulunan ve Botaneiates Sarayı'na ait olabileceği düşünülen küçük buluntular, 5.-6.yy ve 11.-12.yy'lara tarihlenmişlerdir. Bu nedenle, sarnıcın yapım tarihinin bu yüzyıllar olması muhtemeldir.

İstanbul (Erkek) Lisesi Sarnıcı'nın tarihlenmesi ile ilgili olarak ileri sürülmüş olan üç yaklaşımdan yola çıkarak, sarnıç Botaneiates Sarayı'na ait bir alt yapı değil ise en erken 8.yy'a, en geç 13.yy'a; Botaneiates Sarayı'na ait ise en erken 11.yy'a, en geç 13.yy'a tarihlenebilir.

5.4 RESTİTÜSYON YAKLAŞIMI

Tez konusu yapıya, Düyun-u Umumiye Binası inşası esnasında müdahalede bulunulduğu için, restitüsyon önerisi iki dönem şeklinde çalışılmıştır.

Literatür araştırmaları, yakın çevredeki diğer sarnıç yapıları, yapım tekniği ve yapıdaki izler değerlendirildiğinde Restitüsyon 1.Dönem yaklaşımı olarak üç öneri sunulmaktadır.

Sarnıç içindeki merdivenin bahçe çıkışına isabet eden A-B, 1-2 kubbesinin, baş kurtarma mesafesini sağlamak için deforme edildiği düşünülmekte olup, restitüsyon 1.dönem önerilerinde sözkonusu merdivenin olmadığı düşünülmektedir. (Fotoğraf 5.22)

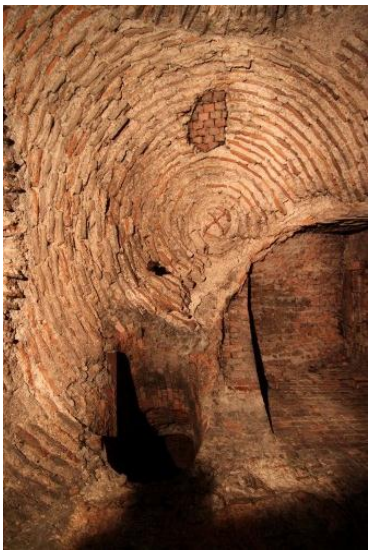

Fotoğraf 5.22 : Merdivene çıkış sağlamak için kubbede yapılan deformasyon

Müller-Wienner, Binbirdirek Sarnıcı'nı anlattığı bölümde, *"yüksekte duran pencerelerin gösterdiği üzere yapı, üst kısmı ile toprak seviyesinin üzerine çıkar ve kuşkusuz günümüze kadar tanımlanamamış büyük bir yapıyı taşır*." ibaresi kayıtlıdır.

Sarnıcın A, 1-2 aksına isabet eden menfezin işbu tespitten hareketle, sarnıcın toprak kotu seviyesinin üstünde yeraldığı ve özgün olduğu kanaatine varılmaktadır.

Bu bağlamda, Binbirdirek Sarnıcı ve şimdilerde Sarnıç Restaurant olarak kullanılan Soğukçeşme Sokağı Sarnıcı benzer yapısal özelliğe örnek teşkil etmektedir. (Fotoğraf 5.23, 24 ve Çizim 5.3).

Fotoğraf 5.23 : Soğukçeşme Sokağı Sarnıcı, Sarnıç Restaurant, url-20

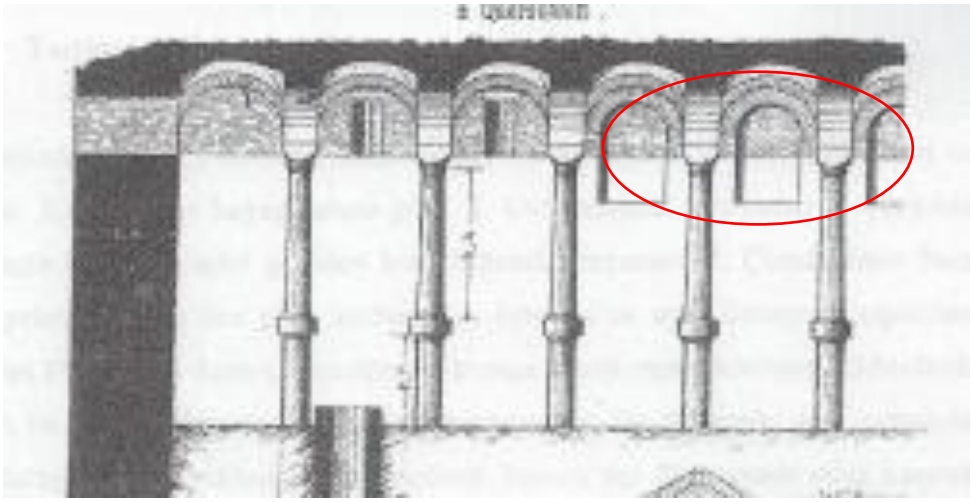

Çizim 5.3 : Binbirdirek Sarnıcı Çizimi, (Strzygowski & Forcheimer Çizimi, 1893).

Fotoğraf 5.24 : İstanbul Lisesi Sarnıcı menfezi.

Sarnıçların nasıl kullanıldığı şeklindeki literatür taramalarında kubbe kısmından kapakla ve/veya merdivenle olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.

5.4.1 RESTİTÜSYON 1.DÖNEM YAKLAŞIMLARI :

5.4.1.1 Birinci Öneri :

Sarnıcın halihazırdaki merdivenin başlangıcına isabet eden, A-B aksı arasındaki duvarda tespit edilen farklı örgü tekniği ve biçimi bir geçişi kapatıyormuş izlenemi yaratmakta olup, sarnıç girişinin buradan olabileceği tezi birinci yaklaşımı teşkil etmektedir. (Fotoğraf 5.25).

Fotoğraf 5.25 : İstanbul Lisesi Sarnıcında farklı örgü tekniği.

Plan şeması olarak tetkik edildiğinde, Nuruosmaniye Sarnıcı ile Topkapı Sarayı ikinci avlusunda, Babüsselam'dan Babüssade'ye giden yol üzerindeki sarnıç plan şeması şeklinde olabileceği düşünülmektedir. (Çizim 5.4, 5)

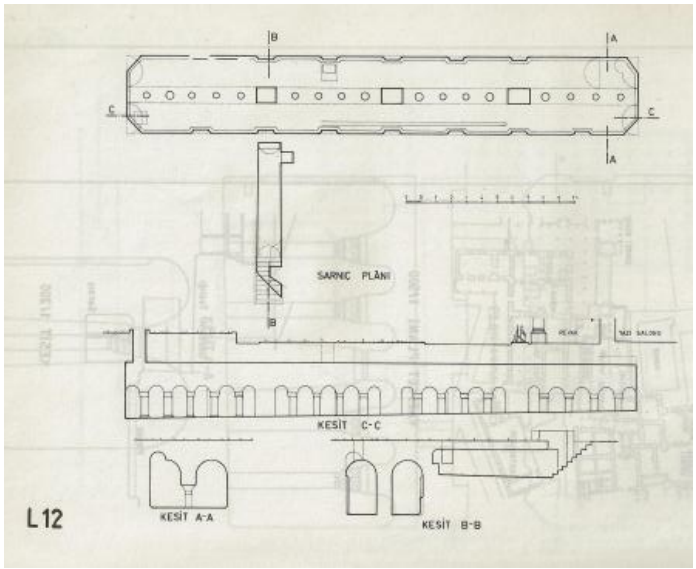

Çizim 5.4 : Topkapı Sarayı ikinci avlusunda, Babüs Selam'dan Babüssade'ye giden yol üzerindeki sarnıç çizimi

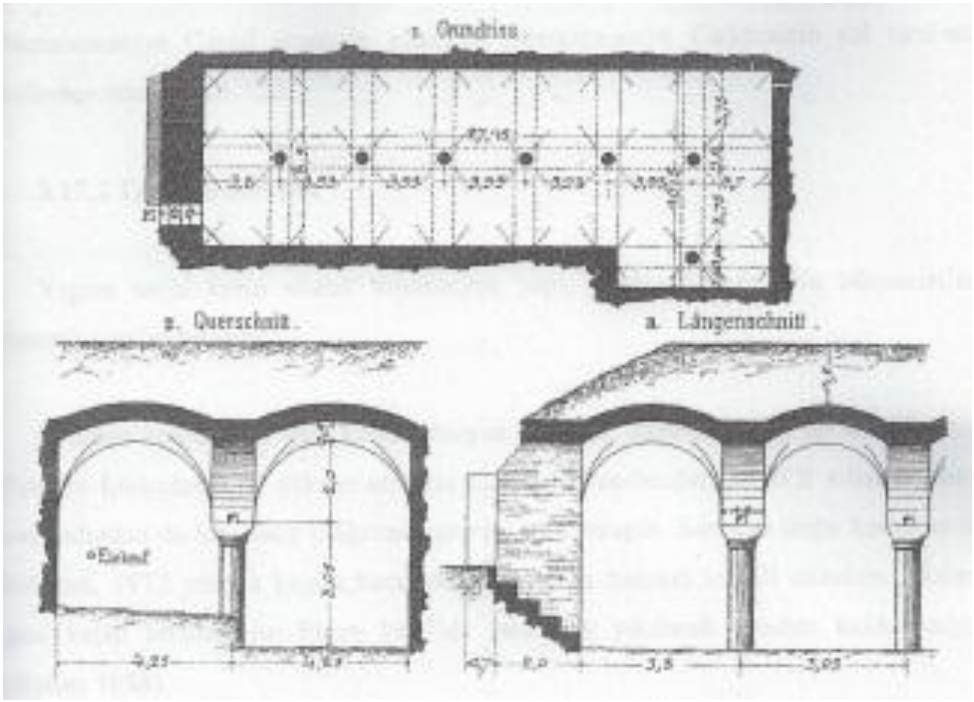

Çizim 5.5 : Nuruosmaniye Sarnıcı Çizimi,(Strzygowski & Forcheimer Çizimi, 1893).

5.4.1.2 İkinci Öneri :

2-3, E-F kubbesinde kare formlu farklı tuğla örgüsünden hareketle, işbu kapatılan kısmın sarnıcın kullanıldığı kapak olabileceği düşünülmekte olup, üçüncü öneriyi oluşturmaktadır. (Fotoğraf 5.26)

Tezcan, Tonozlar sık sık köşeli veya yuvarlak biçimde muntazam olarak delinmiştir. Bunların bir kısmı Türkler tarafından açılan su kuyuları ve bacalardır, bir kısmı ise orjinaldir demektedir.

Paluka, bunların suyun çürümesini önlemek için hava delikleri olduklarını söylemektedir.

Kuppas ise, toplanan suyu çürümesini önlemek için sarnıçların bir kenarına ona su sızdıracak ufak bir kuyu açıldığını söylemektedir.

Fotoğraf 5.26 : İstanbul Lisesi Sarnıcı Kapatılan Kubbe Kapağı

Plan şeması olarak tetkik edildiğinde ise, Strzygowski&Forshheimer'in 1893 Daye Kadın Sokağı Sarnıcı çiziminde benzer kullanım tespit edilmektedir. (Çizim 5.6)

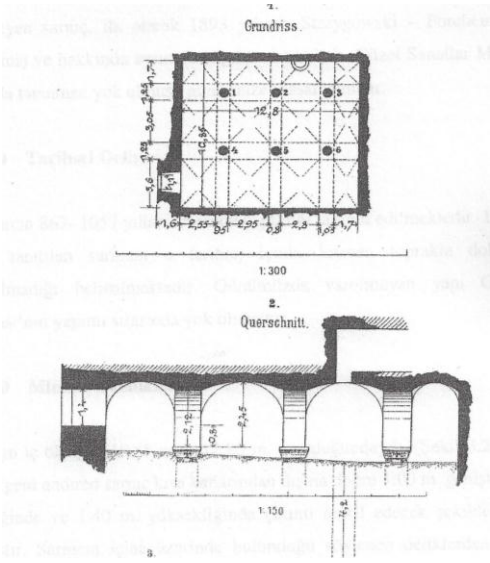

Çizim 5.6 : Daye Kadın Sokağı Sarnıcı çizimi (Strzygowski&Forshheimer, 1893)

5.4.1.3 Üçüncü Öneri :

Sarnıca merdiven ile giriş düşünüldüğünde, sözkonusu merdivenin sarnıca halihazırda ulaşım sağlayan koridor tarafından olabileceği tezi üçüncü öneriyi oluşturmaktadır.

Plan şeması olarak tetkik edildiğinde, Mercan yokuşu Sarnıcı plan şeması şeklinde olabileceği düşünülmektedir. (Çizim 5.7)

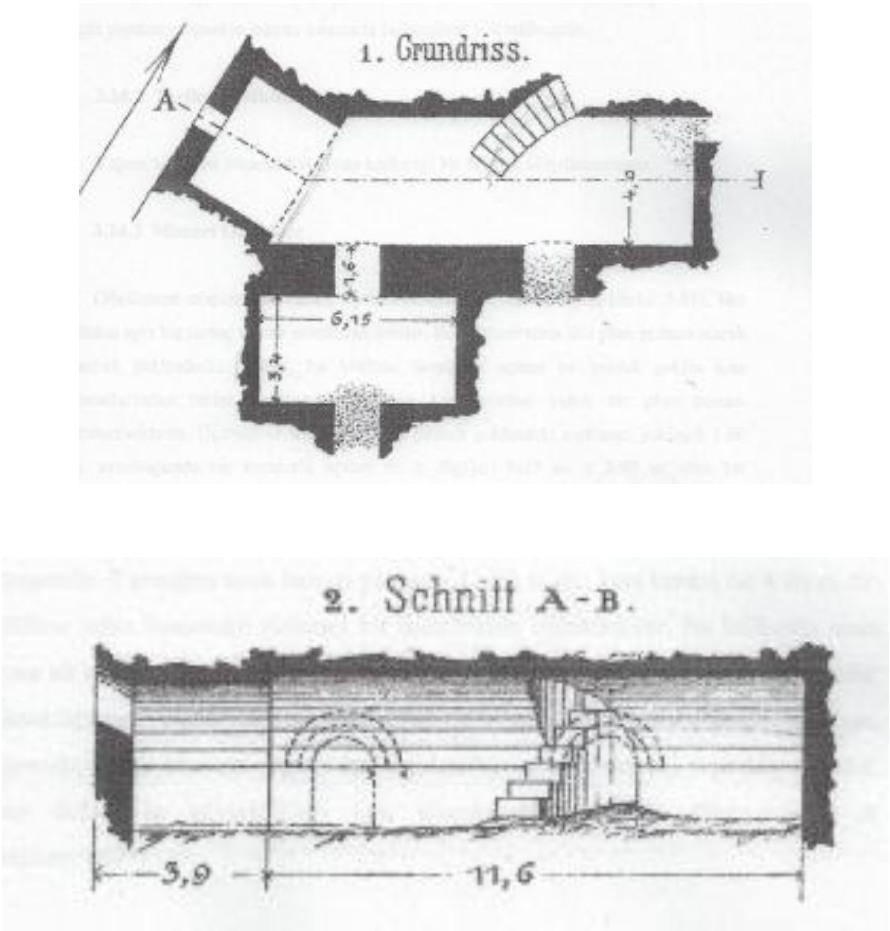

Çizim 5.7 : Mercan Yokuşu Sarnıcı çizimi (Strzygowski&Forshheimer, 1893)

5.4.2 RESTİTÜSYON 2.DÖNEM :

Resitüsyon 2.Dönem Önerisi, Vallaury döneminde yapılan müdahalerdir. Bunlar, sarnıca ulaşım merdiven ile sağlanmışsa işbu özgün merdivenin kaldırılması, sarnıca bahçeden ulaşım için A aksına yaslanan ve halihazırdaki merdiven yapılması, merdiven çıkışında baş kurtarma mesafesi oluşturmak için A-1 kubbesinin deforme edilmesi, Düyun-u Umumiye Binası'nın statik gerekliliğinden sarnıca basan iki adet tuğladan mamul ayaklar hususu Restitüsyon 2.Dönem yaklaşımını teşkil etmektedir.

BÖLÜM VI. İSTANBUL LİSESİ SARNICI RESTORASYONU

6.1. RESTORASYON YAKLAŞIMI

Bu bölüme kadar yapılan tarihi (tarihçesi, tipolojik karşılaştırmalar) ve teknik (yapım tekniği, malzeme ve taşıyıcı sistem) araştırmalarla eşzamanlı yürütülen rölöve, fotoğrafla belgeleme, analiz çalışmaları (hasar ve bozulmaların tespiti) ve restitüsyon önerisi; restorasyon projesinin hazırlanmasına ve gerekli restorasyon tekniklerinin belirlenmesine altyapı oluşturmuştur. Belirlenen teknik ve yöntemler ışığında, yapıya mümkün olduğunca en az müdahale ile tarihi belge ve estetik değerinin korunması ve sürdürülmesi amaçlanmıştır.

Sarnıç yapısının restorasyonunun gerçekleştirilmesi için uygulanacak teknikler; sağlamlaştırma, temizleme, bütünleme ve yeniden yapımın yanısıra koruyucu önlemler olarak belirlenmiştir.

Bilimsel restorasyon kriterlerine uyan ve olabildiğince az müdahale ile yapının tarihi ve estetik değerinin korunması amaç olarak alınmıştır.

Yapının sarnıç fonksiyonundan, gerek öğrencilerin ve gerekse mezunların sanatsal faaliyetlerini sergileyeceği ve kültürel etkileşimin sürdürüleceği bir Kültür/Sanat Merkezi fonksiyonunu kazandırılırması restorasyon yaklaşımını oluşturmaktadır. Buna göre, restorasyon kapsamında yapılacak çalışmalar şöyledir :

6.2. RESTORASYON KAPSAMI :

Sarnıç yapısı Kültür/Sanat Merkezi'ne dönüştürülürken fonksiyon ile mer'i Yasa ve Yönetmelikler gereği düzenlemeler yapılmıştır.

Sarnıca münferit giriş sağlamak için, halihazırdaki merdiven bahçeyle bağlanmıştır.

Sarnıcın 2.bodrum katta yer almasından ve içerdiği fonksiyon ötürü, Yangın Yönetmeliği gereğince iki çıkış tesis edilmesi için Kazan Dairesi'nden arka bahçeye çıkılacak şekilde yangın kaçış koridoru tesis edilmiştir.

6.2.1. TEKNİK UYGULAMA İLKELERİ:

6.2.1.1. Malzeme Analizi :

Sarnıçtan alınan sıva numuneleri üzerinde Kültür ve Turizm Bakanlığı Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı'nca yapılan analizin sonucunu bildiren 14.02.2011 gün 86 sayılı rapor (EK 3) sonucunda sıva numuneleri üzerinde kimyasal spot test analizi, asit testi, elek analizi ve kalsinasyon analizleri yapılmıştır.

Adıgeçen raporda;
"..... Asit testi ve elek analizinden sonra arta kalan agregalar mikroskop altında incelenmiş ve içerikleri ile yaklaşık oranlan aşağıda belirtilmiştir.

Örnek 1: asit testinden sonra arta kalan yaklaşık % 59'luk bölümün neredeyse tamamı tuğla kırığı ve tozudur. Agregalar arasında birkaç tane kumtaşı ve kuartz agrega vardır. Bunlar tuğla hamurundan gelen agregalardır. l mm elek üstünde kalan agregalann max. tane çapı 2cmxl.5cm boyutlarında olup lcm ve 7-8mm boyutlu da bol agrega vardır.

Yapılan kimyasal spot test analizinde yoğun klor ve daha yoğun sülfata rastlanmıştır. Klor muhtemelen sarnıç suyundan veya kirli sudan bulaşmıştır. Sülfatın bir kısmı dış yüzeyi kaplayan is tabakasından kaynaklı olsa da asıl malzeme içinde kullanılan veya sarnıç içindeki başka kaynaktan gelen bir tuz sorunundan kaynaklıdır. Ancak numune bağlayıcısında bir miktar alçı katkısı olduğu düşünülmektedir. Kalsinasyon kaybı % 22' lerdeyken asit kaybı %42 1er civarındadır. Agrega olarak bir miktar kireçtaşı kırığı katkısı vardır. Ayrıca numunedeki nem oranının yüksek olması kaybın oranını artırmaktadır....." denmektedir.

Oranında kullanılacak karışım için :
1 ölçü bağlayıcı (söndürülmüş ve bekletilmiş kireç- sarnıç aktif olarak kullanımda ise hidrolik kireç te kullanılabilir)
3 ölçü agrega: (2.5 ölçü tuğla kırığı ve tozu (lcm elek altı), 0,5 ölçü koyu renkli kireç taşı kırığı(7mm elek altı)). Ayrıca toplam agreganın %10'u kadar lcm -3cm aralığında tuğla kırığı ilavesi yapılmalıdır. Kullanılacak tuğlanın çözünebilir tuz (sülfat) seviyesi çok düşük olmalıdır. Hükmü mevcuttur.

6.2.1.2. Uygulama Önerileri

- Duvarlar raspa yapılıp, özgün haliyle kullanılması öngörülmüştür. Yüzey temizlikleri yapılırken amaç, çıplak ve temiz tuğla yüzeyler elde etmek değil, sadece özgün malzemeye zararı olan is, kir, toz birikimlerini ve tabakalarını özgün dokudan

olabilecek en az kayıpla uzaklaştırmak olmalıdır.

- Sağlamlaştırma çalışması malzeme ve taşıyıcı sistemin sağlamlaştırılması amacı ile yapılmalıdır.
- Sonradan eklenmiş ve yapıya mevcut haliyle zararlı olan dolgu ve diğer yabancı maddeler kaldırılmalıdır.
- Bünyesinde yapısal bozulma olan malzemeler sağlamlaştırılmalıdır.
- Yapıya zararlı olan kimyasal oluşumlara neden olan koşulları ortadan kaldırılmalıdır.

6.2.2. ESTETİK İLKELER:

- Temizleme uygulamalarını teknik gereklerle sınırlandırarak bütün yüzeylerde birbiri ile tutarlı ve eşdeğer bir görsel bütünlük elde etmek, yapının estetik bütünlüğünün eskiliği ve yıpranmışlığı ile algılanmasını sağlamak olmalıdır.
- 2_C, 2_D ve 2_E kubbelerinden geçen betonarme kiriş, İTÜ Deprem Mühendisliği ve Afet Yönetim Enstitüsü Prof. Ahmet Saygun'un Raporu (EK 4) doğrultusunda kaldırılmalıdır.

6.2.3. SAĞLAMLAŞTIRMA

- Duvar raspası yapıldıktan sonra, çatlak tespit edilirse epoksi enjeksiyon yapılmalıdır.
- Kemer, kubbe ve sütun başlıklarındaki çatlaklara epoksi enjeksiyonu uygulanmalıdır.

- Sütun başlık kısmı ile tuğla ayakların 40-50cm yüksekliğindeki bölümü lifli polimer ile sarılarak çatlama ve yarılma riski ortadan kaldırılmaldır.
- Vallaury dönemi tuğla ayaklardaki çatlaklara da epoksi enjeksiyon uygulanmalıdır.

6.2.4. TEMİZLEME

6.2.4.1. İç Cephe/Duvar Yüzeyi Temizliği:

- Duvar yüzeylerindeki kararma, islenme gibi.. kirlenmeler mekanik yöntemle temizlenmelidir.
- Sütunlar ve sütun başlıkları mekanik yöntemle temizlenmelidir.
- Duvar yüzeyinde çimento harcı ile yapılan onarım ve dolgular, taş ve tuğla malzemedeki yüzey aşınmasını hızlandırdığı için kaldırılmalıdır. Ekte sunulan TC. Kültür Bakanlığı Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı'nın 14.02.2011 gün 729-86 sayılı raporu doğrultusunda onarım yapılmalıdır.

6.2.4.2. Metal Yüzeyler :

Kuru tozu alınan Vallaury dönemi putrellerin yüzeyleri alkolle silinerek mekanik temizleme yapılır. Mekanik temizlik mikro ölçekte yapılmalı yüzeydeki korozyon tabakaları kaldırılmalıdır. Mekanik temizleme yapılırken pas sökücü kullanılmalıdır.

Temizleme işleminden sonra koruyucu olarak metal verniği ya da metil silikon reçinesi sürülmesi gerekmektedir.

6.2.4.3. Niteliksiz Ek ve Müdahalelerin Temizliği :

- Münferit girişi sağlayacak mahalin merdiven kısmındaki muhdes duvar kaldırılmalıdır.
- Sarnıç mekanındaki muhdes beton rampa kaldırılmalıdır.
- Sarnıç mekanında duvarlardan ve tavandan geçen boru, kablo, askı çubuğu vb… niteliksiz malzemeler sökülmelidir.
- Zemin kotunda orijinal kota ulaşana kadar elle kazılacak, özgün döşeme bulunursa korunacak; bulunamazsa karo döşenecektir.

6.2.5. BÜTÜNLEME

- 2_C, 2_D ve 2_E kubbelerinden geçen betonarme kiriş kaldırıldığında, işbu kiriş boşlukları özgün malzeme ile bütünlenmelidir.
- Kemer ve kubbelerdeki malzeme kayıpları özgün malzeme kullanılmak suretiyle bütünlenmelidir.
- Sütun ve başlıklarındaki kopmalar, yüzey kayıpları gibi bozulmalarda plastik onarım yapılmalıdır.

- Kopan, eksik ve yüzey kaybına uğramış merdiven basamakları uygun yöntemle bütünlenmelidir.

6.2.6. YENİLEME / YENİDEN İŞLEVLENDİRME

- Sarnıç mahalinde çelik konstrüksiyon ahşap platform projesinde bildirildiği kotta tesis edilecektir. Döşemeye oturan nitelikli sütun başlıklarının sergilenmesi sağlanması için projesinde belirtildiği şekilde sütun çevreleri cam kaplanacaktır.
- Yeni fonksiyona hizmet vermek üzere, gerekli altyapı tesisatı (aydınlatma ve havalandırma tesisatı) yükseltilmiş döşeme altından geçirilecek olup, özgün duvar ve tavan korunacaktır. Ahşap platform (yükseltilmiş döşeme) üzerinde belirli noktalarda tesisat müdahale kapağı bırakılacaktır.
- Kemerler arasına gergi çubuğu konacaktır.
- Mekan içindeki merdivene ahşap korkuluk monte edilecektir.
- Arka bahçeye geçişi sağlayan yangın kaçış koridoru projesine göre uygulanacaktır.

6.2.7. MODERN EKLER

Modern Ekler; Yangın Yönetmeliği koşulları ile yeniden işlevlendirmede fonksiyon ihtiyacı mimari ve mekanik tesisat düzenlemeler gereği yapılmıştır. Zemin üzerinde çelik konstrüksiyon sistemde yapılacak ahşap platformla, yeni fonksiyonun mimari ve

tesisat ihtiyaçları karşılanırken özgünlüğün sürdürülmesi amaçlanmaktadır. Nitelikli sütun kaidelerin etrafları zemin döşemesinde cam kaplanarak, mekanın bütünsel olarak algılanması hedeflenmektedir. Mekanın aydınlatılmasında ise, tesisat sisteminin yükseltilmiş döşeme içinden geçirilip zeminden endirekt aydınlatma şeklinde seçilmesi tercih edilmiştir. Bu tercihin sebebi ise, mekanın etkisini vurgulamak ise özgünlüğün sürdürülmesidir.

Tez konusu sarnıca giriş, Lise Binası'nın güneydoğu cephesine (sağ yan cephe) isabet eden merdivenle sağlanacaktır. Yangın kaçışı olarak hizmet verecek ikinci çıkış ise halihazırda Kazan Dairesi girişi olarak kullanılan ve Lise Binası'nın kuzeydoğu cephesine (arka cephe) açılan merdivenle sağlanacaktır.

Lise Binası'nın güneydoğu cephesine yaslanan merdivenle girilecek olup, sarnıca inişi sağlayan merdiven ile bahçeden giriş arasındaki muhdes duvarlar kaldırılarak resepsiyon mahali tesis edilecektir. Sarnıcın batı yönüne konumlanmış koridorla, kazan dairesinden yangın kaçış koridoru olarak tesis edilecek kısım birbiriyle bağlanarak, arka bahçeye çıkış şeklinde dizayn edilmiştir.

BÖLÜM VII. SONUÇ

İstanbul, kaynaklarda yerleşim tarihi 300 bin, kentsel tarihi yaklaşık 3 bin, başkentlik tarihi 1600 yıla kadar uzandığı bildirilen Avrupa ile Asya kıtalarının kesiştiği noktada bulunan bir dünya kentidir. Şehir çağlar boyunca farklı uygarlık ve kültürlere ev sahipliği yapmış, yüzyıllar boyu çeşitli din, dil ve ırktan insanların bir arada yaşadığı kozmopolit ve metropolit yapısını korumuş ve tarihsel süreçte eşsiz bir mozaik halini almıştır. Tez konusu İstanbul (Erkek) Lisesi, uzun zaman dilimleri boyunca her alanda merkez olmayı ve iktidarda kalmayı başaran dünyadaki ender yerleşim yerlerinden biri olan İstanbul'un tarihi yarımadası Eminönü – Cağaoğlu bölgesinde yer almaktadır.

İstanbul Lisesi'nin bulunduğu alanın tarihi geçmişi Bizans Dönemi ve Osmanlı Dönemi olmak üzere iki dönem halinde analiz edilmiştir.

İstanbul Erkek Lisesi'nin yer aldığı alanın tarihi geçmişi araştırıldığında Bizans döneminde, Botaneiates Sarayı'nın burada yeraldığı şeklindeki görüştür. Lise parseli içinde Zeyyat Baykara Spor Salonu inşa edilirken ortaya çıkan ve İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen yapı kalıntılarının Botaneiates Sarayı'nın kalıntıları olduğu bildirilmektedir.

Osmanlı döneminde, Kaptan-ı Deryalık ile Sadrazamlık yapan ve Cağaloğlu semtine adını veren Ciğalzade Sinan Paşa'nın Büyük Sarayı imiş. 1660 tarihindeki Ayazmakapı yangınında yok olan yapının yerine iki kız torunu için Çifte Saraylar/ Çifte Konaklar yaptırılmıştır. Bu yapıda, 1826 tarihli Hocapaşa Yangını'nda hasara uğramış ancak, 1865 tarihli aynı isimli yangında yanarak tamamen ortadan kalkmıştır. Bundan başka, Sarnıcın doğusunda Osmanlı Dönemi'ne ait olduğu düşünülen bir duvar kalıntısı,

güneyinde Osmanlı dönemine ait olan bir hamam (Damat İbrahim Paşa Hamamı – Acımusluk Hamamı) ve Medrese (Damat İbrahim Paşa Medresesi – Acımusluk Medresesi) vardır.

Osmanlı'nın son döneminde, Sultan II.Abdülhamit döneminde Düyun-i Umumiye Binası olarak hizmet vermiştir.

Atatürk'ün emriyle 1933'te İstanbul Lisesi'ne verilen bina, halen bu işlevi sürdürmektedir.

İstanbul İli, Fatih İlçesi Türkocağı Cad. No: 4 adresinde ve tapunun 40 pafta, 300 ada, 13 parselinde kain İstanbul Erkek Lisesi'nin 2.bodrum katında konumlanan Bizans Sarnıcı, Bizans dönemi eseri olarak tarihlenmektedir. Sarnıçlar, Roma ve Bizans Dönemi'nin su ihtiyacını karşılayan temel yapılardır. Roma döneminde, Trakya'dan kemerler ve kanallarla getirilen su, yeraltı doğal su kaynakları ve yağmur suları, sarnıçlarda depolanmıştır. Şehrin istilasında ve kuşatmasında halkın su gereksinimini karşılamada, sarnıçların önemi anlaşılmaktadır. Romalılar Dönemi'nde inşa edilmiş su yollarına Bizans Dönemi'nde fazla ilave yapılmamış, onarımlarla yetinilmiştir. 10.yüzyıla kadar sağlam olan su şebekesi, kuşatmalar ve depremler sonucu tahrip olmuştur. Bu nedenle Bizanslılar, su gereksinimini büyük maliyet gerektiren su yollarının onarımı yerine hem daha ucuz, hem de surların dışından bağımsız, kuşatmalara karşı daha güvenli bir sistem olan sarnıçlardan sağlamayı tercih etmişler ve Roma Dönemi'nden beri var olan sarnıçları çoğaltarak yaygın biçimde kullanmışlardır.
Sarnıçların halkın su ihtiyacını karşılamak yanında, İstanbul'un eğimli topoğrafik yapısında, yapıların altına sağlam zemin oluşturmak ve prestijli yapıların bunun üzerine inşa edilmesinde heybetli görünüm kazandırmak gibi işlevleri de görülmektedir. Osmanlı döneminde ise sarnıçlarda depo edilen durgun su, İslami inançla bağdaşmadığından önemini kaybetmişler ve farklı amaçlarda (atölye, depo gibi...) kullanılmışlardır.

Tez konusu Bizans Sarnıcı üzerine, Mimar Vallaury tarafından Osmanlı Dönemi'nde Düyun-u Umumiye binası yapılırken mühahalelerde bulunulmuştur. Bundan başka yakın zamana kadar kömür deposu olarak kullanılmıştır.

Restorasyon projesi ile Bizans sarnıcı yeniden işlevlendirilerek Kültür/Sanat Merkezi fonksiyonunun kazandırılmasıyla gerek öğrencilerin, gerekse mezunların sanatsal faaliyetlerini sergileyeceği ve kültürel etkileşimin sürdürüleceği bir mekan önerilmektedir.

Yapılan tarihi (tarihçesi, tipolojik karşılaştırmalar) ve teknik (yapım tekniği, malzeme ve taşıyıcı sistem) araştırmalarla eşzamanlı yürütülen rölöve, fotoğrafla belgeleme, analiz çalışmaları (hasar ve bozulmaların tespiti) ve restitüsyon önerisi; restorasyon projesinin hazırlanmasına ve gerekli restorasyon tekniklerinin belirlenmesine altyapı oluşturmuştur. Belirlenen teknik ve yöntemler ışığında, yapıya mümkün olduğunca en az müdahale ile tarihi belge ve estetik değerinin korunması ve sürdürülmesi amaçlanmıştır.

Sarnıç yapısının restorasyonunun gerçekleştirilmesi için uygulanacak teknikler; sağlamlaştırma, temizleme, bütünleme ve yeniden yapımın yanısıra koruyucu önlemler olarak belirlenmiştir.

Bilimsel restorasyon kriterlerine uyan ve olabildiğince az müdahale ile yapının tarihi ve estetik değerinin korunması amaç olarak alınmıştır.

Sarnıç yapısı yeniden işlevlendirilirken, mer'i Yasa ve Yönetmelikler gereği düzenlemeler yapılmıştır. Sarnıcın 2.bodrum katta yer almasından ve içerdiği fonksiyon ötürü, Yangın Yönetmeliği gereğince iki çıkış tesis edilmesi için Kazan Dairesi'nden arka bahçeye çıkılacak şekilde yangın kaçış koridoru tesis edilmiştir. Sarnıca münferit giriş sağlamak için, halihazırdaki merdiven bahçeyle bağlanmıştır.

Uygulama Önerileri; Duvarlar raspa yapılıp, özgün haliyle kullanılması öngörülmüştür. Estetik ilkeler ; 2_C, 2_D ve 2_E kubbelerinden geçen betonarme kiriş, İTÜ Deprem Mühendisliği ve Afet Yönetim Enstitüsü Prof. Ahmet Saygun'un Raporu doğrultusunda kaldırılmalıdır.

Sağlamlaştırma önerileri; Kemer, kubbe ve sütun başlıklarındaki çatlaklara epoksi enjeksiyonu uygulanmalıdır. Duvar raspası yapıldıktan sonra, çatlak tespit edilirse de epoksi enjeksiyon yapılmalıdır. Sütun başlık kısmı ile tuğla ayakların 40-50cm yüksekliğindeki bölümü lifli polimer ile sarılarak çatlama ve yarılma riski ortadan kaldırılmaldır. Vallaury dönemi tuğla ayaklardaki çatlaklara da epoksi enjeksiyon uygulanmalıdır.

Temizleme önerileri; Duvar yüzeyinde çimento harcı ile yapılan onarım ve dolgular, taş ve tuğla malzemedeki yüzey aşınmasını hızlandırdığı için kaldırılmalıdır. Ekte sunulan TC. Kültür Bakanlığı Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı'nın Raporu doğrultusunda onarım yapılmalıdır. Duvar yüzeylerindeki kararma, islenme gibi.. kirlenmeler mekanik yöntemle temizlenmelidir. Sütunlar ve sütun başlıkları mekanik yöntemle temizlenmelidir.

Niteliksiz Ek ve Müdahalelerin Temizliği; Münferit girişi sağlayacak mahalin merdiven kısmındaki muhdes duvar kaldırılmalıdır. Sarnıç mekanındaki muhdes beton rampa kaldırılmalıdır. Sarnıç mekanında duvarlardan ve tavandan geçen boru, kablo, askı çubuğu vb… niteliksiz malzemeler sökülmelidir. Zemin kotunda orijinal kota ulaşana kadar elle kazılacak, özgün döşeme bulunursa korunacak; bulunamazsa pişmiş toprak karo döşenecektir.

Bütünleme Önerileri; 2_C, 2_D ve 2_E kubbelerinden geçen betonarme kiriş kaldırıldığında, işbu kiriş boşlukları özgün malzeme ile bütünlenmelidir. Kemer ve

kubbelerdeki malzeme kayıpları özgün malzeme kullanılmak suretiyle bütünlenmelidir. Sütun ve başlıklarındaki kopmalar, yüzey kayıpları gibi bozulmalarda plastik onarım yapılmalıdır. Kopan, eksik ve yüzey kaybına uğramış merdiven basamakları uygun yöntemle bütünlenmelidir.

Yenileme / Yeniden İşlevlendirme Önerileri; Sarnıç mahalinde çelik konstrüksiyon ahşap platform tesis edilecektir. Zemin üzerinde çelik konstrüksiyon sistemde yapılacak ahşap platformla, yeni fonksiyonun mimari ve tesisat ihtiyaçları karşılanırken özgünlüğün sürdürülmesi amaçlanmaktadır. Nitelikli sütun kaidelerin etrafları zemin döşemesinde cam kaplanarak, mekanın bütünsel olarak algılanması hedeflenmektedir. Mekanın aydınlatılmasında ise, tesisat sisteminin yükseltilmiş döşeme içinden geçirilip zeminden endirekt aydınlatma şekli tercih edilmiştir. Bu tercihin sebebi ise, mekanın etkisini vurgulamak ve özgünlüğün sürdürülmesidir. Ahşap platform (yükseltilmiş döşeme) üzerinde belirli noktalarda tesisat müdahale kapağı bırakılacaktır. Kemerler arasına gergi çubuğu konacaktır. Mekan içindeki merdivene ahşap korkuluk monte edilecektir. Arka bahçeye geçişi sağlayan yangın kaçış koridoru projesine göre uygulanacaktır.

Modern Ekler; Yangın Yönetmeliği koşulları ile yeniden işlevlendirmede fonksiyon ihtiyacı mimari ve mekanik tesisat düzenlemeler gereği yapılmıştır.

.

KAYNAKÇA

Ahunbay, Z. 1994: Damat İbrahim Paşa Darülhadisi maddesi**,** *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, **II**, İstanbul, s. 546-547

Akpolat, M. S. 1991: *Fransız Kökenli Levanten Mimar Alexandre Vallaury*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara

Altun, F.İ. 2009 : *İstanbul'un 100 Roma, Bizans Eseri,*İBB Kültür AŞ. Yayınları,İstanbul

Asgari, N. 1978: Roman and Early Byzantine Marble Quarries of Proconnesus, *The Proceedings of the Xth International Congerss of Classical Archaeology*, c. **1**, Ankara-İzmir, 23-30.9.1973, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 467-480

Asgari, N. 1991: Prokonnesos-1988 Çalışmaları, *IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Çanakkale, 27-31 mayıs 1991, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 311-332

Asgari, N. 1992: Obzervations on Two Types of Quarry-Items from Proconnesus: Column- Shafts and Column-Bases, *Ancient Stones: Quarrying, Trade and Provenance*, İnterdiciplinary Studies on Stone Technology in Europe and Near East from The Prehistoric to The Early Christian Period, ed. Waelkens, M., Herz, N., Moens, L., Katholieke Universiteit Leuven Acta Archaeologica Lovaniensia Monographiae **4**, Leuven University Press, s.73-80

Aygün, Ç.Ö. 2010, *National Geographic Dergisi*, Mart 2010, İstanbul.

Banoğlu, N. A. 2008: *İstanbul Cehennemi, Tarihte Büyük Yangınlar*, Kapı Yayınları, İstanbul

Bardill, J. 2004: *Brickstamps of Constantinople*, **1**, Oxford University Press, Londra

Batur, A. 1994: Düyun-u Umumiye Binası maddesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, **III**, İstanbul, s. 111-113

Betsch, W. E. 1977: The History, *Production and Distribution of the Late Antique Capital in Constantinople*, University of Pennsylvania, Ph. D., Fine Arts, Michigan

Carbognano, C.C. 1993 : *18.Yüzyılın Sonunda İstanbul* , Eren Yayıncılık, İstanbul

Can, C. 1994: İran Elçiliği Binası, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, **IV,** İstanbul, s. 189-190

Chronicon Paschale 1989: *Chronicon Paschale 284-628 AD*, çev. Whitby, M.,Whitby. M., Liverpool University Press, Liverpool

Crow, J. 2008: *The Water Suppley of Byzantine Constantinople*, Society for The Promotion of Roman Studies Journal of Roman Studies Monograph, ed. Crow, J, Bardill, J. & Bayliss, R. **11,** Londra

Çeçen, K. 1994: Kırkçeşme Tesisleri Maddesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, **V**, İstanbul, s. 1-4

Çeçen, K. 1996: *The Longest Roman Water Supply Line,* , çev. Özer, G, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Yayınları, İstanbul

Ergin, O. N. 1995: *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, **III**, İstanbul BüyükŞehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul

Eyice, S. 1981*:* İstanbul'un Ortadan Kalkan Bazı Tarihi Eserleri*,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, Tarih Enstitüsü Dergisi,* **10-11**, Edebiyat fakültesi Matbaası, İstanbul, s.211-238

Eyice, S. 1994(a): Botaneiates Sarayı maddesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, **II,** İstanbul, s. 503-504

Eyice, S. 1994(b): Sarnıçlar maddesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, **VI,** İstanbul, s. 469-471

Eyice, S. 1994(c): Filadamı maddesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, **c. III,** İstanbul, s. 264-265

Forchheimer, P; Strzygowski J. 1893: *Die Byzantinischen Wasserbehälter von Konstantinopel,* Viyana

Galitekin, A. N. 2001: *Hadîkatü'l- Cevâmi', İstanbul Câmileri ve Diğer Dînî-Sivil Mi'mârî Yapılar*, Ayvansarâyî Hüseyîn Efendi, Alî Sâtıʿ Efendi, Süleymân Besîm Efendi, İşaret Yayınları, Ankara

Haskan, M. N. 1995: İstanbul Hamamları, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul

Janin, R. 1950: *Constantinople Byzantine*, Developpement Urbain Et Répertorie Topographique, İnstitut Français D'études Byzantines, Paris

Kahya, Y. 1992: İstanbul Bizans Mimarisinde Kullanılan Tuğlalarının Fiziksel ve Mekanik Özellikleri, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon Bölümü, yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul

Kaleli, İ. 2004: İstanbul'da Bizans Sarnıçları, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir

Karagöz, Ş. 2011: Botaneiates Sarayı, *İstanbul'daki Bizans Sarayları*, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yayını, İstanbul, s.106-109

Kuban, D. 2004: *İstanbul Bir Kent Tarihi: Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul*, çev. Z. Rona, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 98, İstanbul

Kumbaracılar, İ. 1938: *İstanbul Sebilleri*, Devlet Basımevi, İstanbul

Kütükoğlu, M. S. 2000: *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

Malalas, J. 1986: *The Chronicle of John Malalas*, çev. Jeffrey, E; Jeffrey, J, Scott, R., Australian Association for Byzantine Studies Byzantina Australiensia, **4**, Melbourne

Mamboury, E. 1953: *The Tourists' İstanbul*, Çev. Burr, M., Çituri Biraderler basımevi, İstanbul

Mango, C. 1995: The Water Suppley of Constantinople, *Constantinople and Its Hinterland*, Papers from the Twenty-seventh Spring Symposium of Byzantine Studies, Oxford, April 1993, ed. Mango C., Dagron G., Greatrex, G., Variorum, s.9-18

Mordtmann, D. 1892: *Esquisse Topographique de Constantinople*, Lille

Müller-Wiener, W. 2007: *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, 17. Yüzyıl Başlarına Kadar Byzantion- Konstantinopolis-İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Prokopios, 1994: *İstanbul'da Iustinianus Döneminde Yapılar, Birinci Kitap*, çev. Özbayoğlu, E., Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul

Sakaoğlu, N. 1994: Cağalazadeler maddesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, **II**, s.370

Tabakoğlu, A., **Çelik, F., Cihan, A., Şensoy F., Yorulmaz, H.** 2006 : *Suyu Arayan İstanbul,* İSKİ İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul

Taşkın, F. 1994: Cağaloğlu Maddesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, **II**, s.370-371

Tezcan, H. 1990: *Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul

Toprak, Z. 2006 : *Düyun-ı Umumiye'den İstanbul (Erkek) Lisesi'ne,* İstanbul Erkek Liseliler Eğitim Vakfı, İstanbul

Url-1: < http://sehirrehberi.ibb.gov.tr/map.aspx>, alındığı tarih 02.01.2012

Url-2 : Tarihi Araştırmalara Göre Bizans Dönemi Rekonstrüksiyonu <*http://www.arkeo3d.com/byzantium1200/introduction.html*>, alındığı tarih19.01.2012

Url-3: Botaneiates Sarayı,<*http://www.arkeo3d.com/byzantium1200/botenai.html*>, alındığı tarih 20.01.2012

Url-4: Matrakçı Nasuh Minyatürü,

<*http://www.tarihnotlari.com/matrakci-nasuh/istanbul-2*>, alındığı tarih 20.01.2012

Url-5: Kauffer Haritası,

<*http://www.istanbulkulturenvanteri.gov.tr/map/index/code/tarihi-haritalar*>, alındığı tarih 31.01.2012

Url-6: Eski İstanbul Fotoğrafı,

<*http://www.azizistanbul.com/foto/eski.html*>, alındığı tarih 01.02.2012

Url-7: Eski İstanbul Fotoğrafı,

< *http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=2922*>, alındığı tarih 01.02.2012

Url-8: Eski İstanbul Fotoğrafı,

<*http://fotogaleri.antoloji.com/eski-istanbul-fotograflari/*>, alındığı tarih 01.02.2012

Url-9: Eski İstanbul Fotoğrafı,

< *http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=2922*>, alındığı tarih 01.02.2012

Url-10: Eski İstanbul Fotoğrafı,

<*http://istanbulresimleri.net/istanbul_resimleri_kategori_eski_istanbul_fotograflari_20.html*>, alındığı tarih 01.02.2012

Url-11: Eski İstanbul Fotoğrafı,

<*http://www.istanbul.net.tr/istanbul-Rehberi/istanbul-Fotograflari/siyah-beyaz-eski-istanbul-fotograflari/2*>, alındığı tarih 01.02.2012

Url-12: Valens Su Kemeri,

<*http://www.arkeo3d.com/byzantium1200/aquaduct.html*>**,**alındığı tarih 12.01.2012

Url-13: Valens Su Kemeri, <*http://www.hayalleme.com/wp-content/uploads/bozdoayan-kemeri.jpg*>, alındığı tarih 16.01.2012

Url-14: Aspar Sarnıcı, < *http://www.fatih.bel.tr/e-card/album.asp?caid=1126&paid=1128*>, alındığı tarih 16.01.2012

Url-15: Aestios Sarnıcı, < *http://www.panoramio.com/photo/48847097*>,

alındığı tarih 16.01.2012

Url-16:Yücel,E. İstanbul'da Bizans Sarnıçları,

<*http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/159/1956.pdf*>alıntığı tarih 16.01.2012

Url-17: Fildamı Sarnıcı, <*http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Fildami(yukaridan).jpg*>, alındığı tarih 16.01.2012

Url-18: Binbirdirek Sarnıcı, <*http://wowturkey.com/t.php?p=/tr01/binbirdirek2432.jpg*>, alındığı tarih 16.01.2012

Url-19 : Ayasofya Altındaki Kuyular,

<*http://www.aspe-tr.org/download/basinda_biz/201003_ng_ayasofya_topkapi.pdf*>, alındığı tarih 18.01.2012

Url-20 : Soğukçeşme Sokağı Sarnıcı,

<*http://www.flickr.com/photos/iharsten/2885522898/*>, alındığı tarih 03.03.2012

Url-21: Aktepe, M. M. Damat İbrahim Paşa Evkafına Dair Vesikalar, *http://www.iudergi.com/tr/index.php/tarih/article/viewFile/2208/1845,* alındığı tarih 03.04.2012

Wulzinger, K. 1913: Byzantinische Substruktionsbauten Konstantinopels, *Jahrbuchdes Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts*, **XXVIII**, Druck und Verlag von Georg Reimer, Berlin, s. 370-395

Yetişkin Kubilay, A. 2010 : *İstanbul Haritaları 1422-1922,* Denizler Kitapevi, İstanbul

[1] Acımusluk Sokağı Sarnıcı maddesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, **I**, s.64-65

Arşivler

[2] İstanbul 4 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi

[4] Denizler Kitapevi Arşivi

[6] Atatürk Kitaplığı Arşivi

[7] Leonidas Mikropoulos Fotoğraf Arşivi

[10] Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivi

[11] İstanbul Üniversitesi Fotoğraf Arşivi

[12] İstanbul Arkeoloji Müzesi Fotoğraf Arşivi

[13] IRSICA Fotoğraf Arşivi

[14] Sultan Abdülhamit Fotoğraf Arşivi

[15]Sarkis Karamanik Fotoğraf Arşivi

[16] TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi

[18] Mimar Sevinç Çırak Arşivi

Haritalar

[3] F.R. von Hubner Haritası

[5] Carte Topographique & Archéologique de Constantinople, Au Moyen Age, İmprimerie Kephalidés, 1938, İstanbul, Carte 3

[8] Alman Mavileri Haritası

[9] Pervitich Haritası

[17] **Ayverdi, E. H.** 1958: *19. Asırda İstanbul Haritası*, Şehir Matbaası, İstanbul

ÖZGEÇMİŞ

1974 yılında İstanbul'da doğdu. Lise eğitimini Ataköy Lisesi'nde tamamladı. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nden 1998 yılında mezun oldu. 1998-2000 yılları arasında İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi MBA ve 2000-2001 yılları arasında İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat İşletme Mühendisliği eğitimlerini tamamladı. Halen, aile firması Atakan İnşaat Taah ve Tic. Ltd. Şti'nde firma ortağı olarak mesleki faaliyetlerine devam etmektedir.

EK 1

İSTANBUL 4 NUMARALI
KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA KURULU ARŞİVİ

Interpres
Parmakkapı, İmam Sokak Ziya Bey Han Kat 4
Tel. : 44 72 34 Beyoğlu
No.....
21 Temmuz 1973
Cumhuriyet (İst.)

İstanbul Erkek Lisesi ek inşaat sahasında Bizans devrine ait bir sarnıç bulundu

İstanbul Erkek Lisesi ek inşaat sahasında bulunan ve büyük bir kısmı tahrip olan Bizans dönem sarnıcı... (Fotoğraf: Erdoğan KÖSEOĞLU

Cağaloğlu'ndaki İstanbul Erkek Lisesinin ek inşaatının temel kazımı sırasında ortaya çıkan Bizans döneminden kalma bir su sarnıcı yüzünden 9 milyonluk inşaatın ortada kalma tehlikesi belirmiştir.

Tarihi Çiftesarayların bulunduğu Hazineye ait arsa alınarak İstanbul Erkek Lisesinin genişletilmesi için üç bloktan oluşan bir proje hazırlanmıştır. Devlet Planlama Teşkilâtından öncelikle çıkartılan projenin, sosyal tesisler ve pansiyon gibi bölümlerini kapsayan B bölümünün inşaatı için bir müteahhit tarafından çalışmalara başlanmıştır.

İnşaat sahasına 2 kat yapma izni verildiğinden bina zeminin 20 m. aşağıdan başlaması gerekmiş, günlerden beri sürdürülen çalışmalarda tonlarca metreküp toprak atılmıştır. Temel kazımı sırasında bir buldozer sert bir cisme rastlamış ve bunun tarihi bir yapı olduğu anlaşılmıştır.

Durumun Arkeoloji Müzesine bildirilmesinden sonra arkeologlar olay yerinde inceleme yapmışlar ve yapının tarihi bir su sarnıcı olduğunu bildirmişlerdir. Arkeologlar, temel kazılırken sarnıcın yarısından fazla bölümünün de onarılamayacak şekil de tahrip edildiğini belirtmişlerdir.

Anıtlar Kuruluna başvuruldu

Arkeoloji Müzesi yetkilileri, yapının tarihi değerinin saptanması için durumu Yüksek Anıtlar Kuruluna bildirmişler ve bir karar vermesini istemişlerdir.

Yerine konulamayacak derece de değerli eski eserlerin tahrip edilmesinin ağır cezai müeyyideleri getirdiğinden müteahhit firma, temel kazımını durdurmuş ve ilgililerden bir cevap beklemeye başlamıştır.

Bu arada Yüksek Anıtlar Kurulunun 8 Ağustos tarihinde yapacağı toplantısında konuyu görüşeceğinin bildirilmesinden sonra, inşaatın devamı konusun da hiç bir yetkili karar veremez hale gelmiştir. Bunun üzerine, Bayındırlık Bakanlığı İmar İşleri Müdürlüğü, Belediye, Milli Eğitim Bakanlığı, Istanbul Erkek Lisesi Koruma Derneği, Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü ilgilileri ile müteahhit arasında bir toplantı yapılmıştır.

Toplantıda, Arkeoloji Müzesi ilgilileri, sarnıcın korunmasını istemiş, öteki ilgililer ise, inşaatın durması halinde maddi kayıplarla karşılaşılacağını belirtmişlerdir. Buna rağmen, Anıtlar Kurulunun kararına kadar sarnı[illegible] bulunduğu sahanın dışında inşaat çalışmalarının devam etmesi kararlaştırılmıştır. Istanbul Erkek Lisesi Koruma Derneği Başkanı Necmettin Ormancı büyük gayretlerle alınan ve inşaata başlanan arsadaki inşaat sahasında böyle bir eserin çıkmasının kendileri için şanssızlık olduğunu, Anıtlar Kurulunun raporunun müspet çıkması halinde bunu bina içinde korumak zorunda kalacaklarını, ancak bunun da projenin bütünüyle değiştirilmesine yolaçacağını söylemiş ve «Her şey 8 Ağustosta belli olacaktır» demiştir.

7310
14.7.1973

İnterpres
Parmakkapı, İmam Sokak Ziya Bey Han Kat 4
Tel. : 44 72 34 Beyoğlu

No,..... - 5 Temmuz 1973

Dünya (İstanbul)

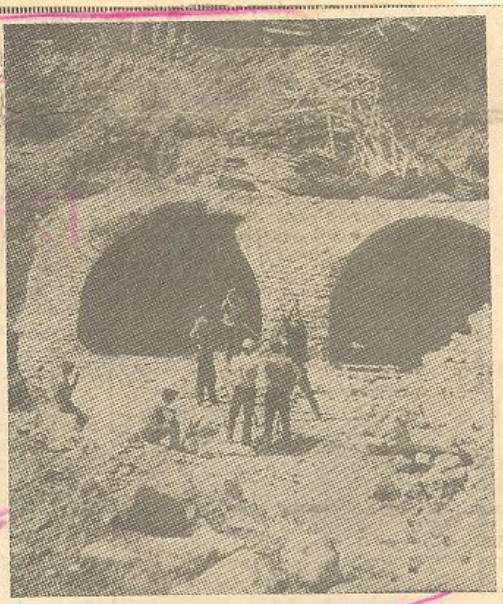

SARAY KALINTILARI

İstanbul Erkek Lisesi'nin ek inşaatının yapıldığı Yanık Saraylar mevkiindeki temel kazıları sırasında Bizanslılar devrinden kalma saray kalıntıları ortaya çıkmıştır. Fotoğrafta, Lise'nin arka kısmındaki inşaat sahasında meydana çıkarılan saray kalıntıları görülüyor. (Foto: DÜNYA)

Cağalazade Sinan Paşa Sarayı
(ÇİFTE SARAYLAR)

Kısa Tarih Bilgisi:

İki kere Kapdanı Derya ve Mehmet III.zamanında da Sadırâzâm olan (27 Ekim-18 Aralık 1596 arası) ve 1605 tarihinde vefat eden Cağalazade Sinan Paşanın büyük sarayı 1660 senesindeki Ayazmakapı yangınında yanmış,yerine iki kız torunu için Çifte Saraylar yaptırılmıştır.

Bu Çifte Saraylar da 1826 da çıkan Hocapaşa yangınında büyük hasara uğramış ancak küçük bir kısmı kurtulmuş ise de bu kısımda 1865 Hocapaşa yangınında yanarak ortadan kalkmıştır.(Bibl:Osman Ergin-Mecelle-i Umur-ı Belediye ve R.E.Koçu-İstanbul Ansiklopedisi cilt:7 Shf.3974 Çifte Saraylar maddesi).

Bilâhere Cağalazade Sinan Paşa Çifte Saraylar sahasına İrak Sefaret binası ve Duyun-u Umumiye binaları inşa olunmuştur.

Duyun-u Umumiye(İstanbul Lisesi) binası ile Hoca Kasım Günanî mescidi arasında ve Hoca hanı,Tereke,Acımusluk(Cemal Nadir) sokakları ile sınırlı bir parçası boş kalmıştır ki burası da yakın zamanlara kadar alaturka saz bahçesi olarak kullanılmıştır.

Tapu kaydına göre Eminönü pafta 40,Ada 300 ve 13 parseldeki eski Duyun-u Umumiye(İstanbul Lisesi) bina ve sahası içerisinde ~~kain~~ mamm (Duyun-u Umumiye ile bir duvarla ayrılmış olmasına rağmen parselde bulunan bu parça da Liseye ilâve inşaat yaptırmak istenmektedir.

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu bu sahadaki Eski eser ve kalıntıları hakkında bilgi talep ettiğinden bunlar I/500 ölçekli vaziyet plânı üzerine işlenmiş,ayrıca fotoğrafları da gerekli bilgi verilerek ekte arz olunmuştur.

1- Arsaya girişi sağlayan kapının solunda Hoca Kasım sokağı ile Tereke sokağının kesiştiği köşede Şah Sultan Çeşmesi vardır,harap durumdadır(Bibl:I.H.Tanışık-İst.Çeşmeleri C I,Shf.212)Yerinde kalacaktır.

2- Girişin sağında Hoca Hanısokağı üzerinde görülen klâsik hatıllı moloz taş duvarlı,dış yüzünde tonoz başlangıç izleri bulunan bina kalıntısı.Hadikatül-Cevami'deki bir kayda göre(CI,shf.67) Cağalazade sarayına muttasıl fevkanî parmaklık mescidi kalıntısı olması ihtimâli kuvvetlidir.

3- Giriş.
Çeşme ile bina kalıntısı arasında adi moloz taş duvarda sonradan açılmış,hiçbir özelliği bulunmayan kapı.

4- Su haznesi(Deposu)
Klâsik tuğla hatıllı ve moloz taş duvarlı,altında kemerleri olan su haznesi (halen içersinde su yoktur.Muattaldır.)

5- Arazinin Acı Musluk sokağı yönüne doğru aldığı meyle göre yapılmış set duvarları.Moloz taşından örgülü,hiçbir hususiyet arzetmeyen bu duvarların bir kısmının sahadan Saz bahçeşi olarak faydalanıldığı zaman yapılmıştır.

6- Duyun-u Umumiye ile arasındaki duvar,moloz taşla örgülü yüksek duvar.Duyun-u Umumiye binası yapıldıktan sonra çekilmiştir.Hiçbir özelliği yoktur.

7- Tereke sokağı tarafı duvarı,bu kısımdaki duvarın iç ve dış yüzünden eski bir duvar(Cağalazade Sarayı duvarı) olduğu görülmektedir.Gerekli onarım yapılarak aynen muhafaza edilecektir.

8- Acı Musluk sokağı (Cemal Nadir Sokağı)tarafı duvarı,Tereke sokağından arazi meyline göre inişli olan yolun merdivenle sonuçlanan ve Acı Musluk sokağına bağlanan köşede,duvarda köşe pahı vardır.Bu köşe pahından itibaren devam eden duvar tamirler görmüş olmakla berabar eski karakterini muhafaza etmektedir.Cağalazade sarayından kalmadır.

N E T İ C E :

Eminönü pafta 40,Ada 300, 13 parsele dahil bu saha içersinde mer'i eski eser ve kalıntılar bunlardan ibarettir.

İnşaata başlandığında temel hafriyatında rastlanacak bina kalıntılarına dokunulmayacak ve durumdan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu ile ilgililer haberdar edilecektir.

Komunun tetkiki ile İstanbul Lisesinin büyük bir ihtiyacını giderecek inşaata müsaade buyrularak gerekli kararın alınmasını saygı ile arz ve rica ederim. 10.10.1968

Y.Mimar
Nejat Çetingöz

NOT : İşbu rapor İstanbul Röleve ve Anıtlar Büresu tescil dosyası (Dosya 24) ından faydanılarak hazırlanmıştır.

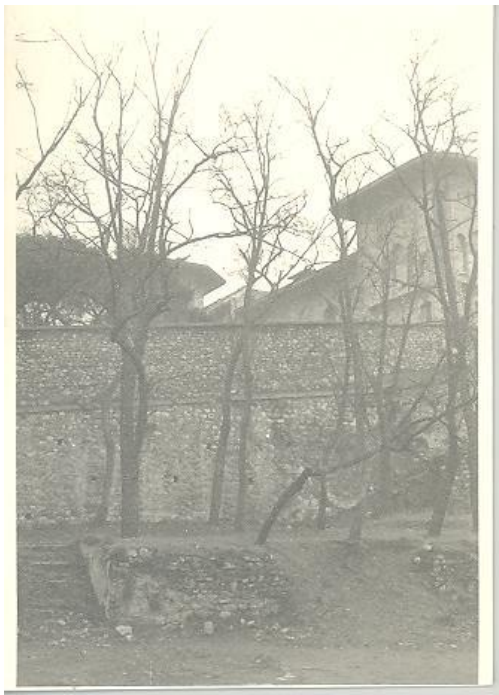

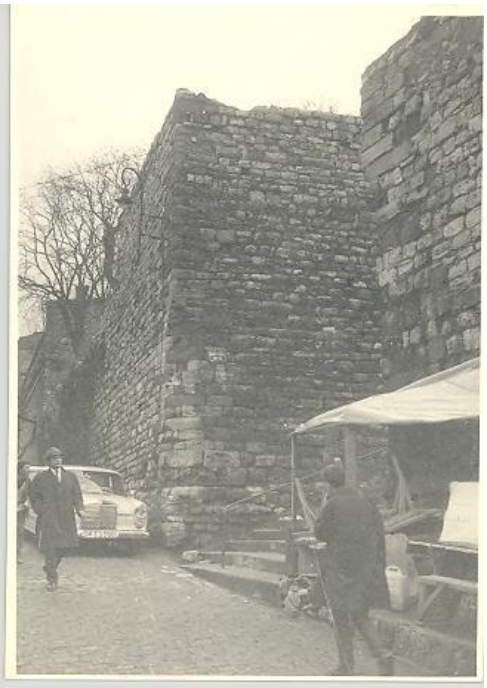

2. SOKAK CEPHESİ
(BİNA KALINTISINA AİT)

2. ARSA CEPHESİ

3. ARSADAN GİRİŞ KAPISINA

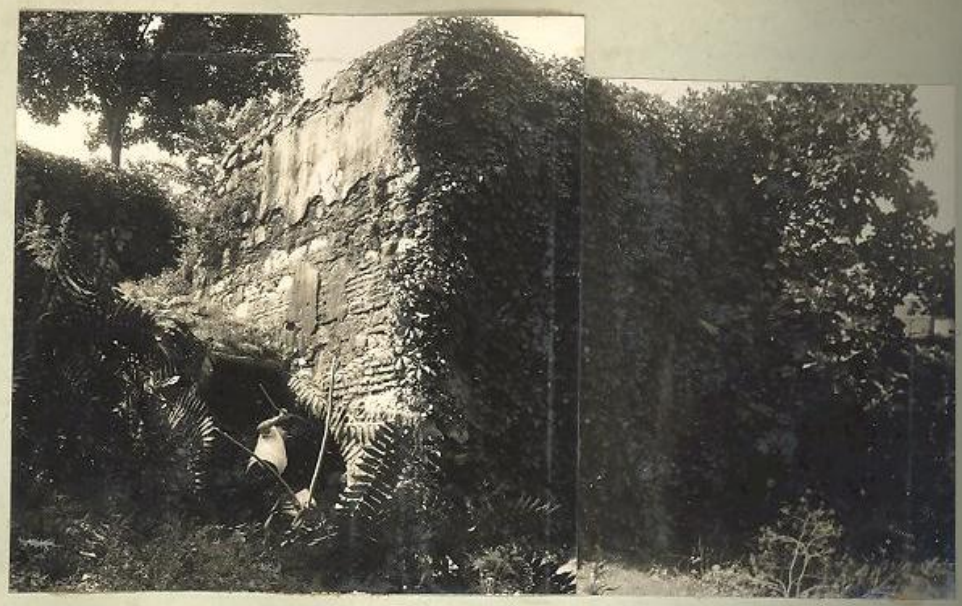

4. SU HAZNESİ

5. ACI MUSLUK SOKAĞI TARAFINDAN İÇ SETLERE BAKIŞ

5. SETLERİN HAZİNEYE YAKIN KISMINA BAKIŞ

ST. LİSESİ TARAFI DUVARI

6. AYNİ DUVARIN YAN GÖRÜNÜ
(OKLA İŞARETLİ)

7. TEREKE SOKAĞI DUVARI
İÇ GÖRÜNÜŞ

7. İÇ GÖRÜNÜŞ

7. DIŞ GÖRÜNÜŞ

7. DIŞ GÖRÜNÜŞ

8. ACI MUSLUK SOKAĞI DUVARI

KÖŞE PATH.

8

8.

8.

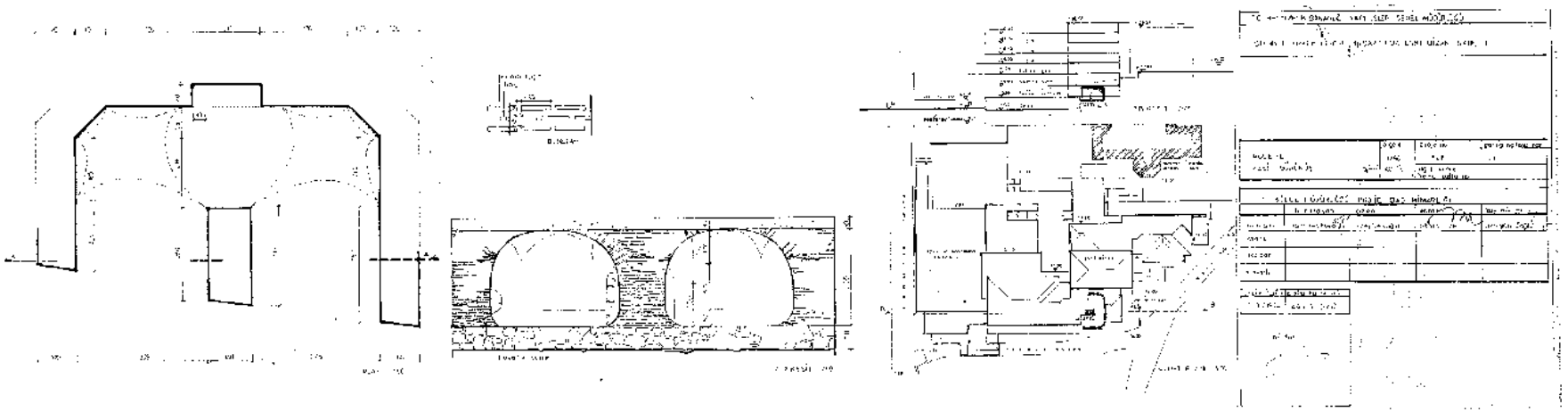

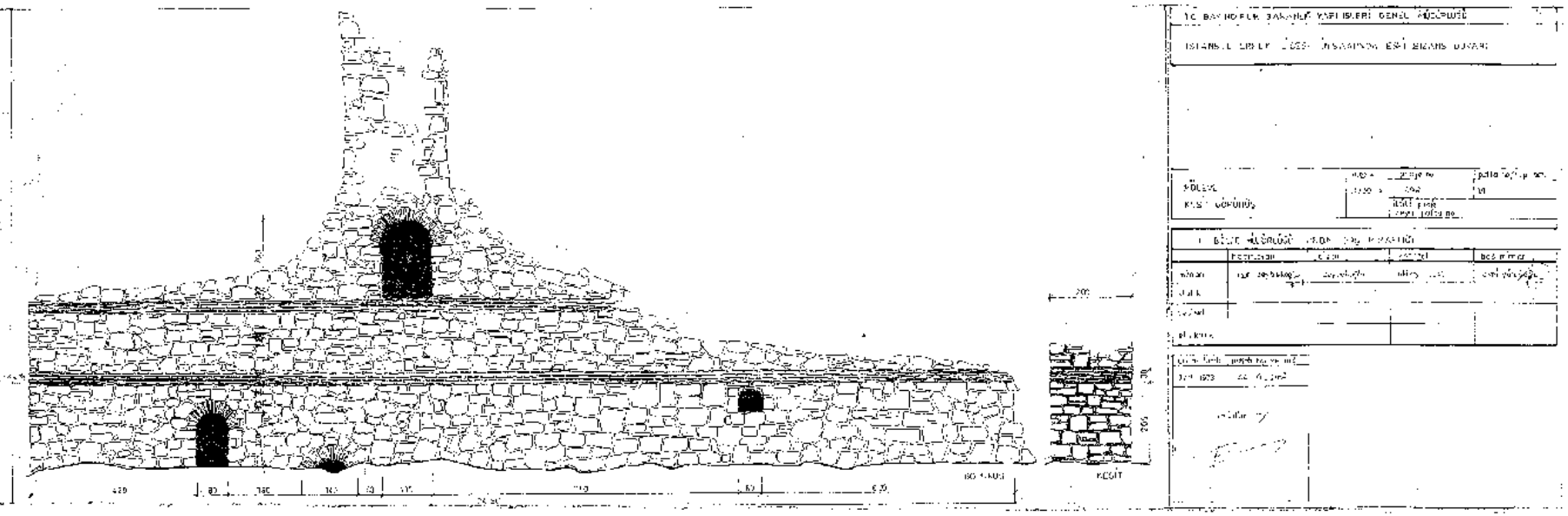

ALANIN GÜNEY KANTURU :

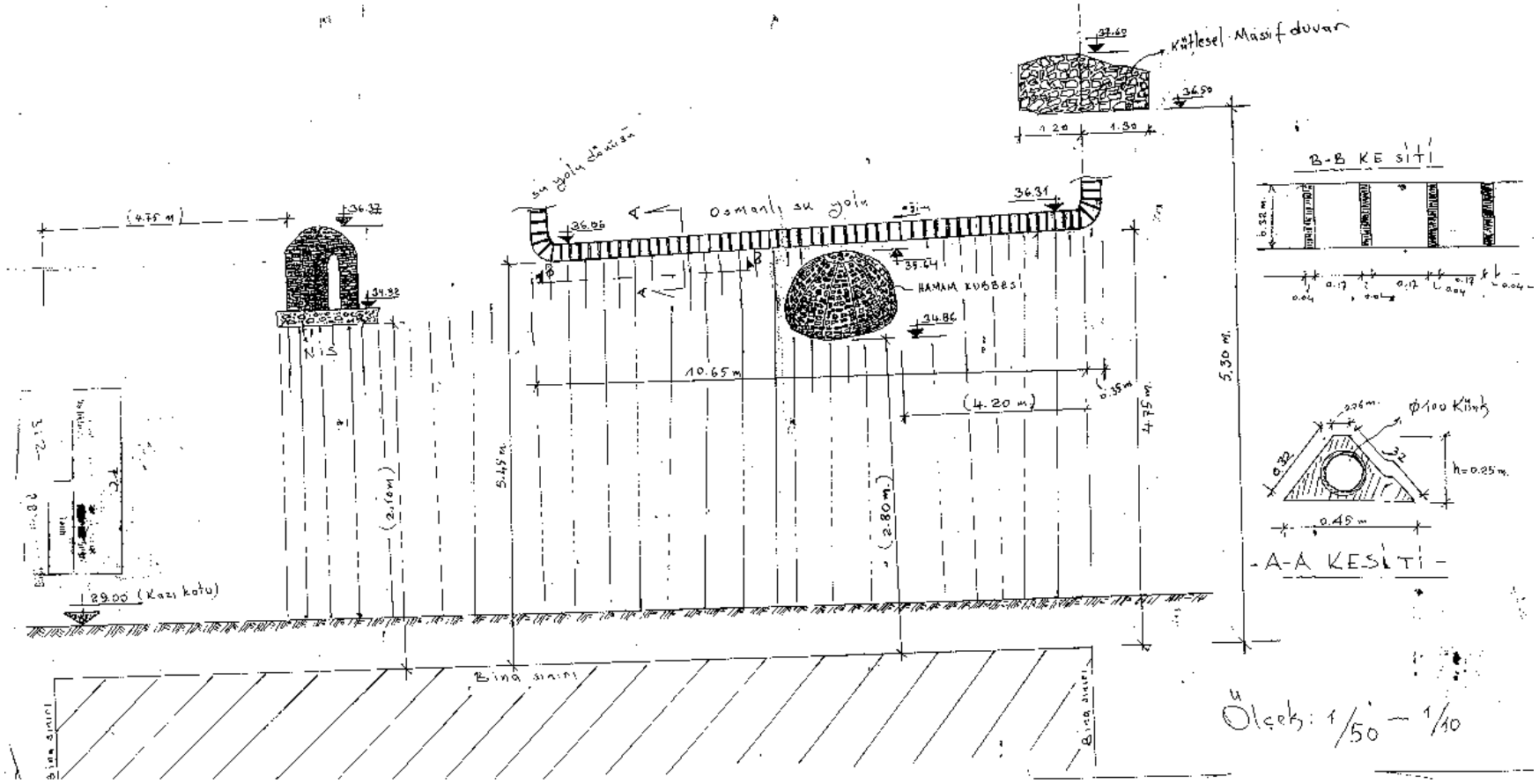

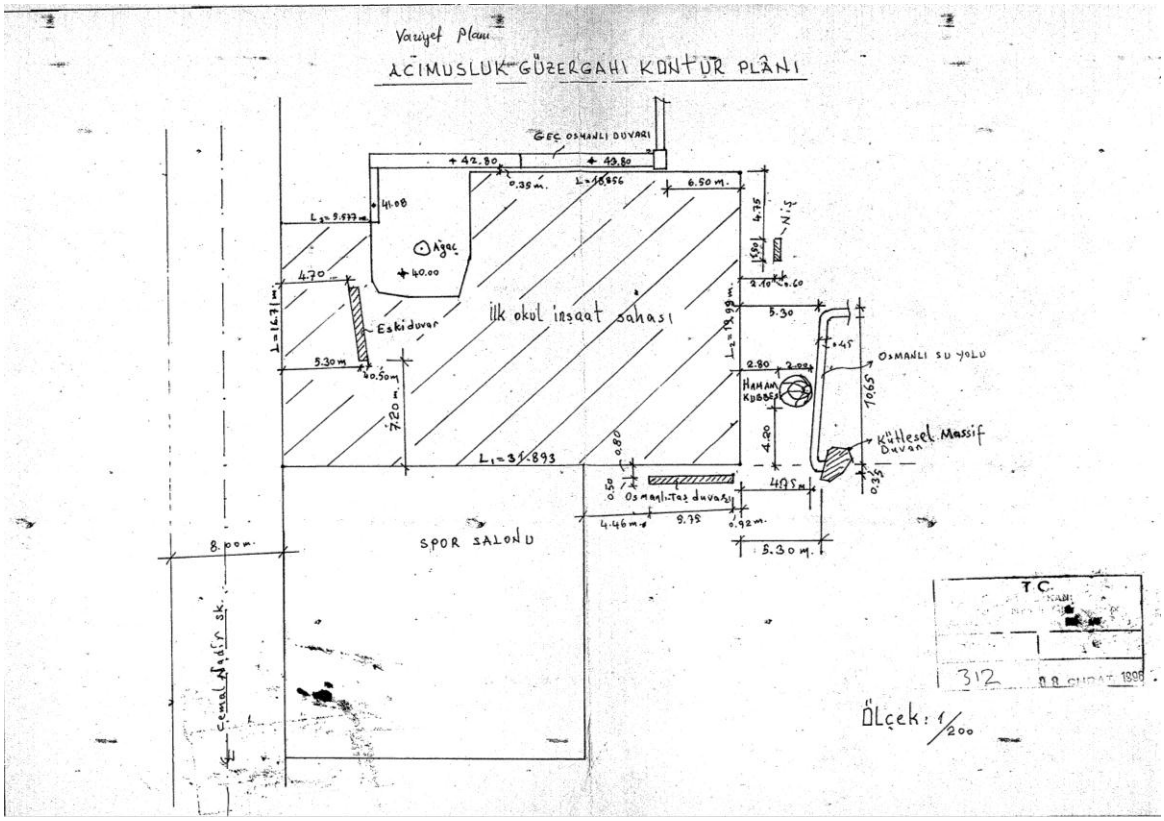
Vaziyet Planı
AÇIMUSLUK GÜZERGAHI KONTÜR PLÂNI
GEÇ OSMANLI DUVARI
+42.80
+49.80
0.35 m.
L=16.856
6.50 m.
41.08
L=9.677 m
Ağaç
+40.00
4.70
L=16.31 m
Eski duvar
İlk okul inşaat sahası
5.30 m
0.50 m
7.20 m
L=19.99 m
5.30
0.45
OSMANLI SU YOLU
2.80
2.00
HAMAM KUBBESİ
7.65
4.20
Kütlesel Massif Duvar
L=31.893
0.80
0.35
Osmanlı taş duvarı
4.05 m
4.46 m
9.78
0.92 m
5.30 m.
SPOR SALONU
8.00 m.
Cemal Nâsır sk.
T.C.
312
ÖLÇEK: 1/200

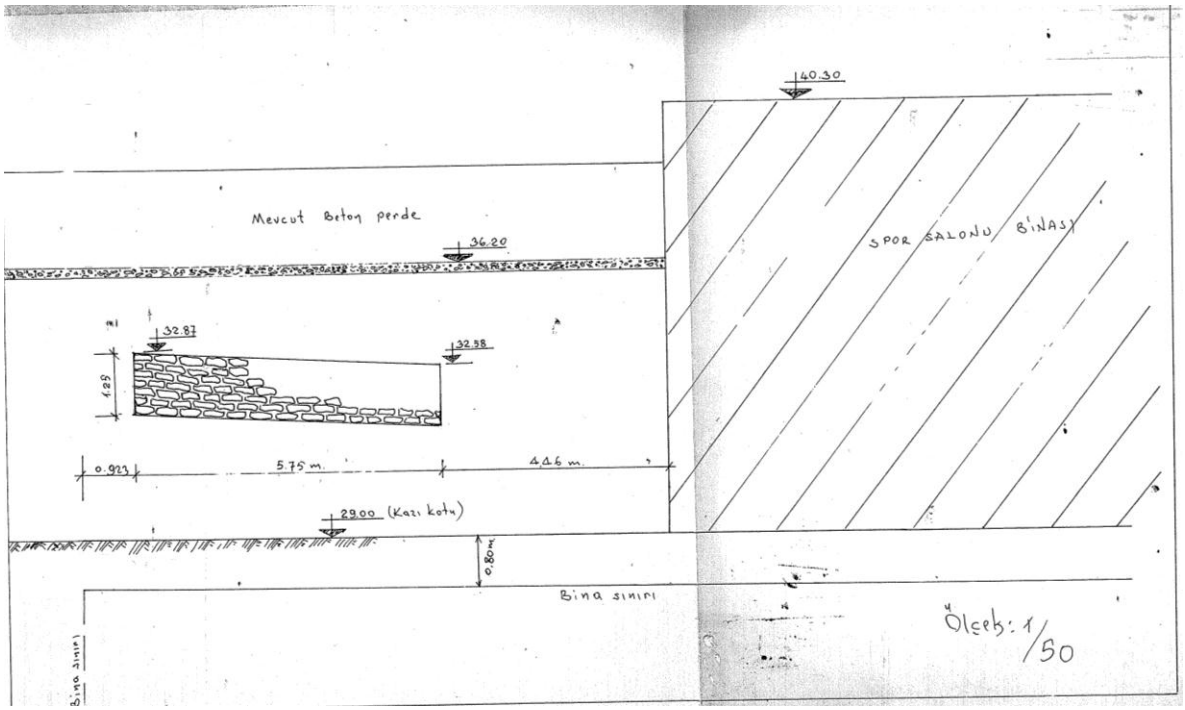
40.30
Mevcut Beton perde
36.20
SPOR SALONU BİNASI
32.87
32.98
1.88
0.923
5.75 m.
4.46 m.
29.00 (Kazı kotu)
0.80
Bina sınırı
Bina sınırı
Ölçek: 1/50

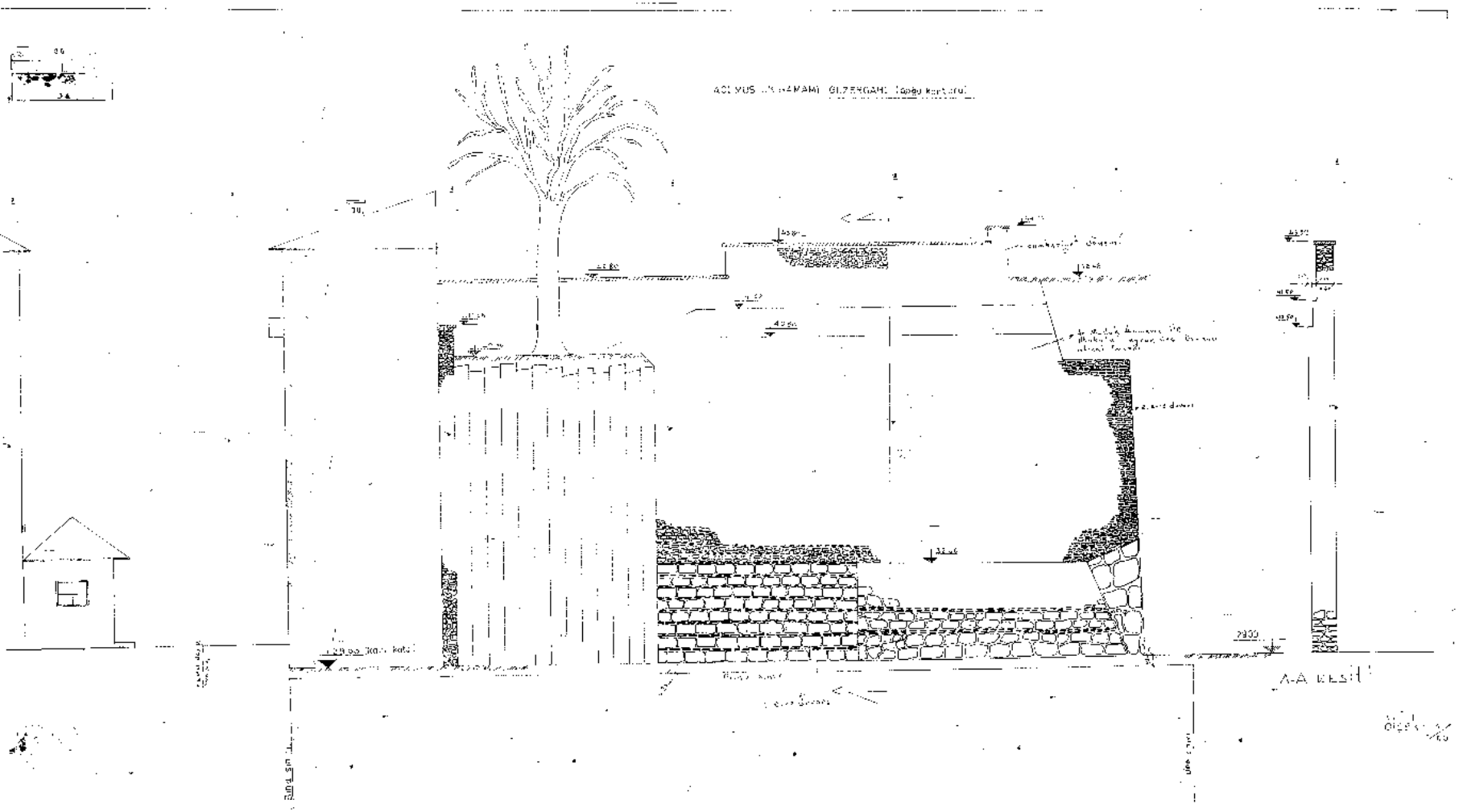

EK 2 FOTOĞRAF ALBÜMÜ

F 01

F02

F 03

F 04

F 05

F 06

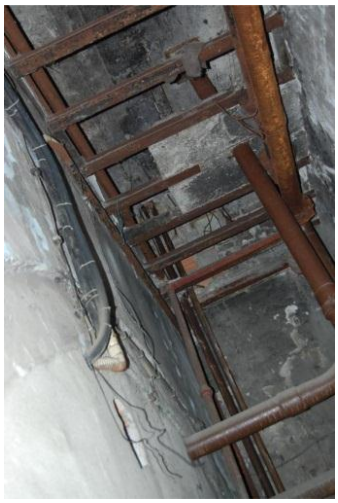

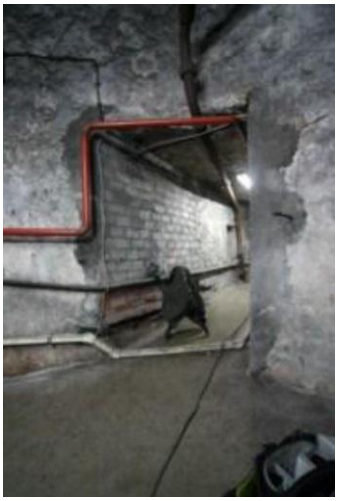

F 07

F 09

F 10

F 08

F 11

F 12

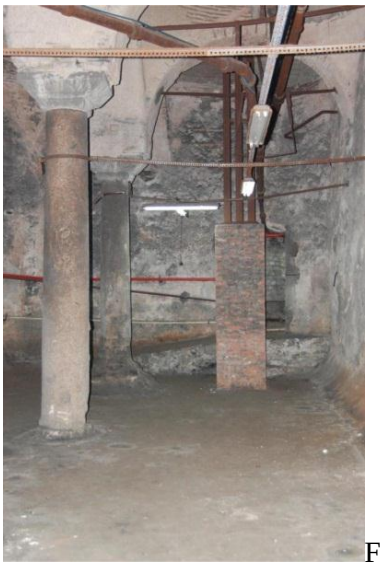

F 13

F 14

F 17

F 18

F 19

F 20

F 21

F 22

F 23

F 24

F 25

F 26

F 27

F 28

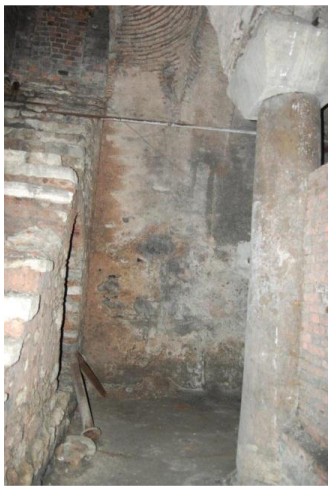

F29

F 30

F 31

F 32

F 33

F 34

F 35

F 36

F 37

F 38

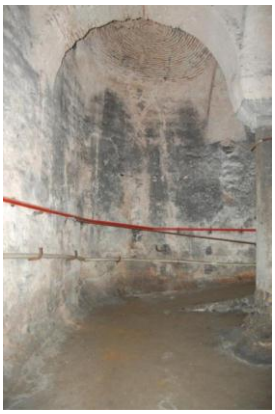

F 39

F 40

F 41

F42

F 43

F 44

F 46

F 47

F 48

F 49

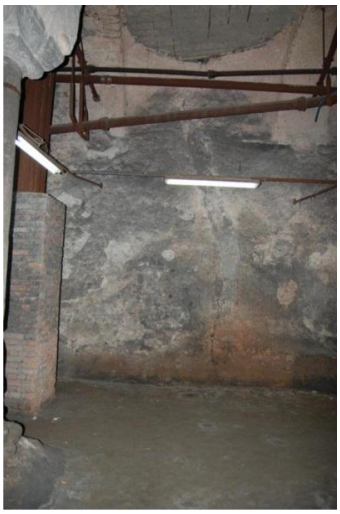

F 50

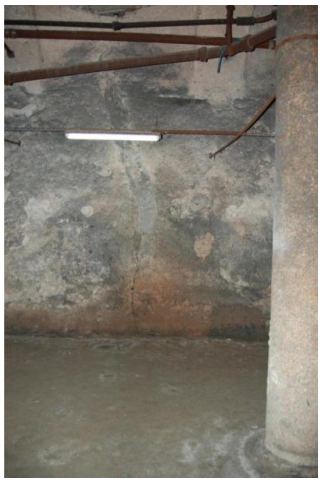

F 51

F 52

F 53

F 54

F 55

F 56

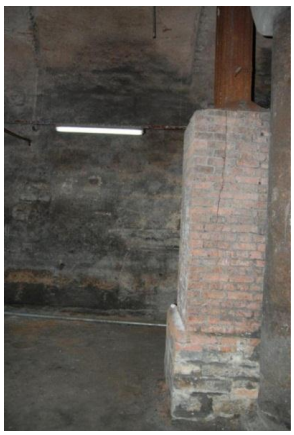

F 57

F 58

F 59

F 60

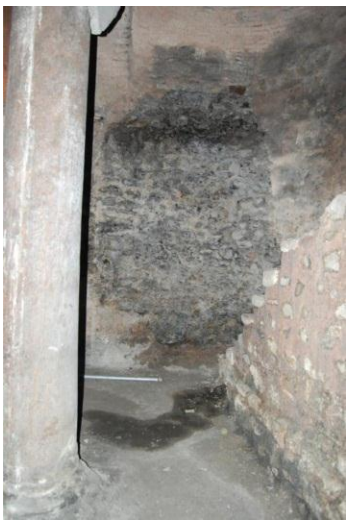

F 61

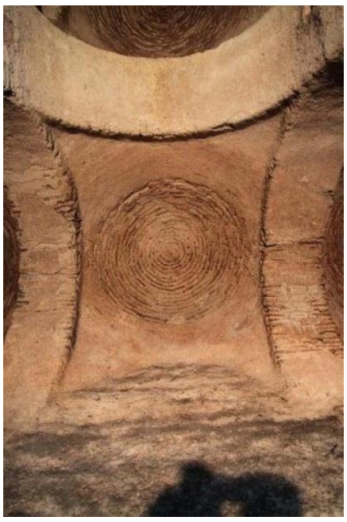

F 62

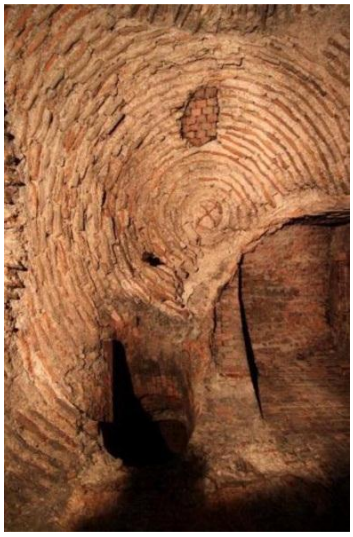

F 63

F 64

F 65

F 66

F 67

F 68

F 69

F70

F 71

F 72

F 73

F 74

F 75

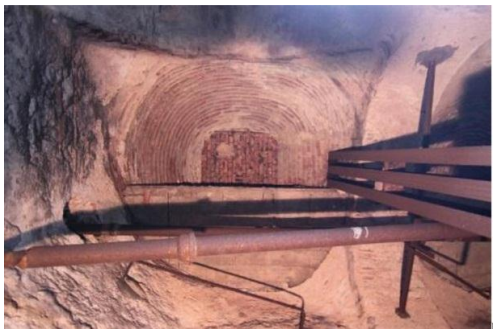

F 76

F 78

F 79

F 80

F 81

F 82

F 83

F 84

F 86

F 91

F 87

F 88

F 89

F 90

F 93

F 96

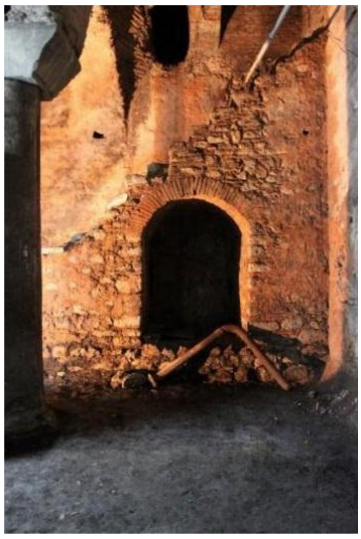

F 92

F 94

F 95

F 97

EK 3

ÇİZİMLER

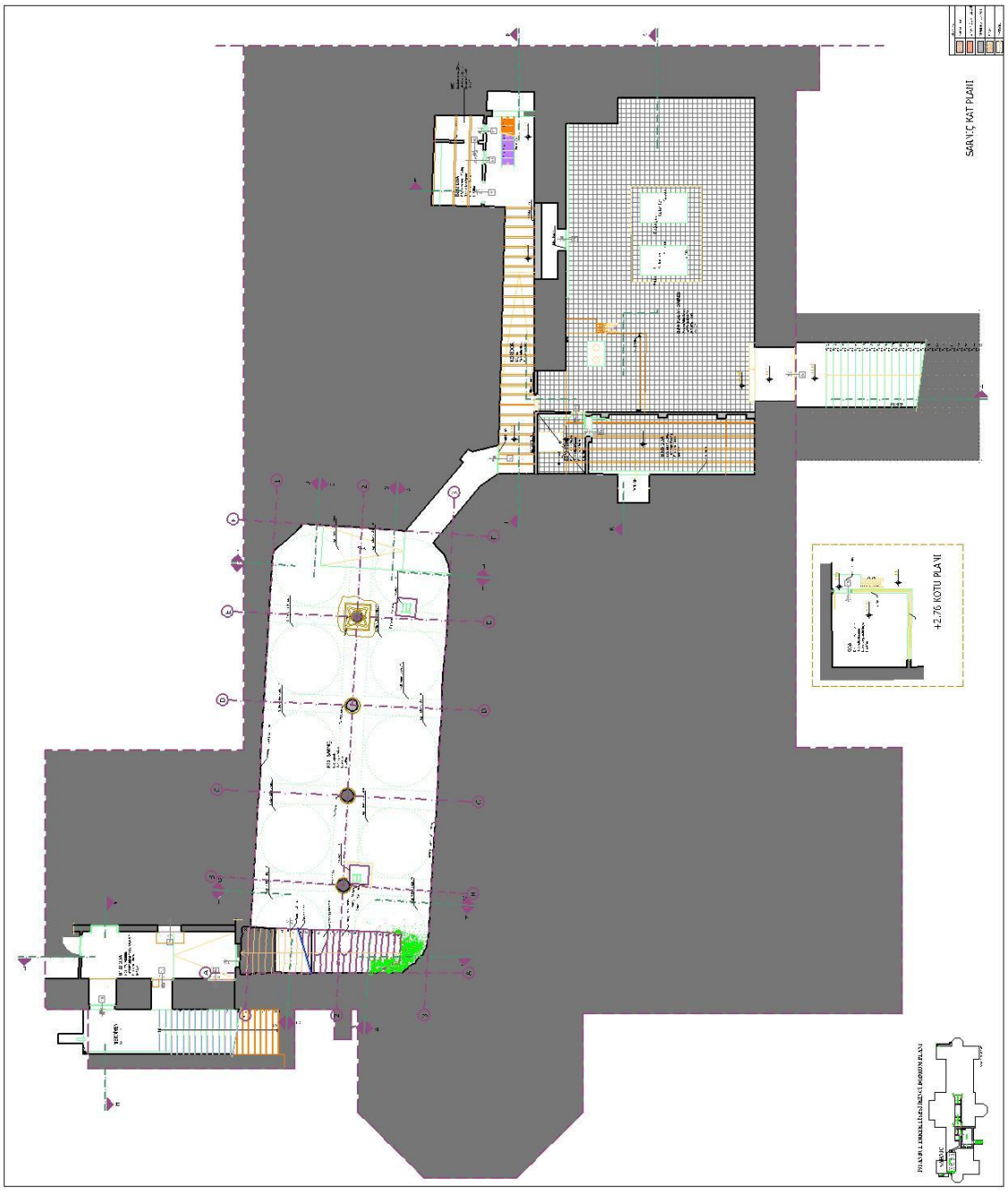

SARNIÇ KAT PLANI

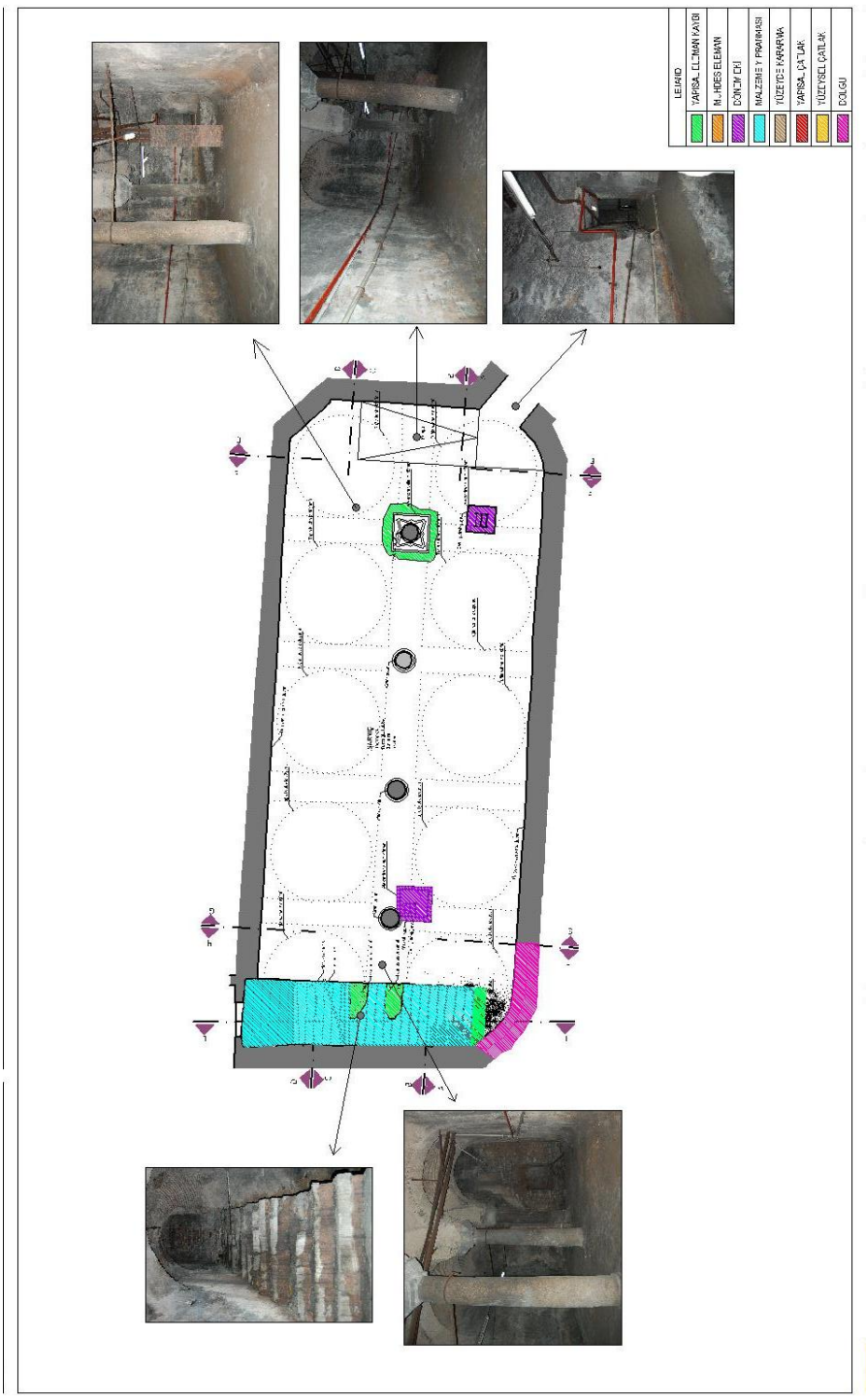

RÖLÖVE ANALİZ – KAT PLANI

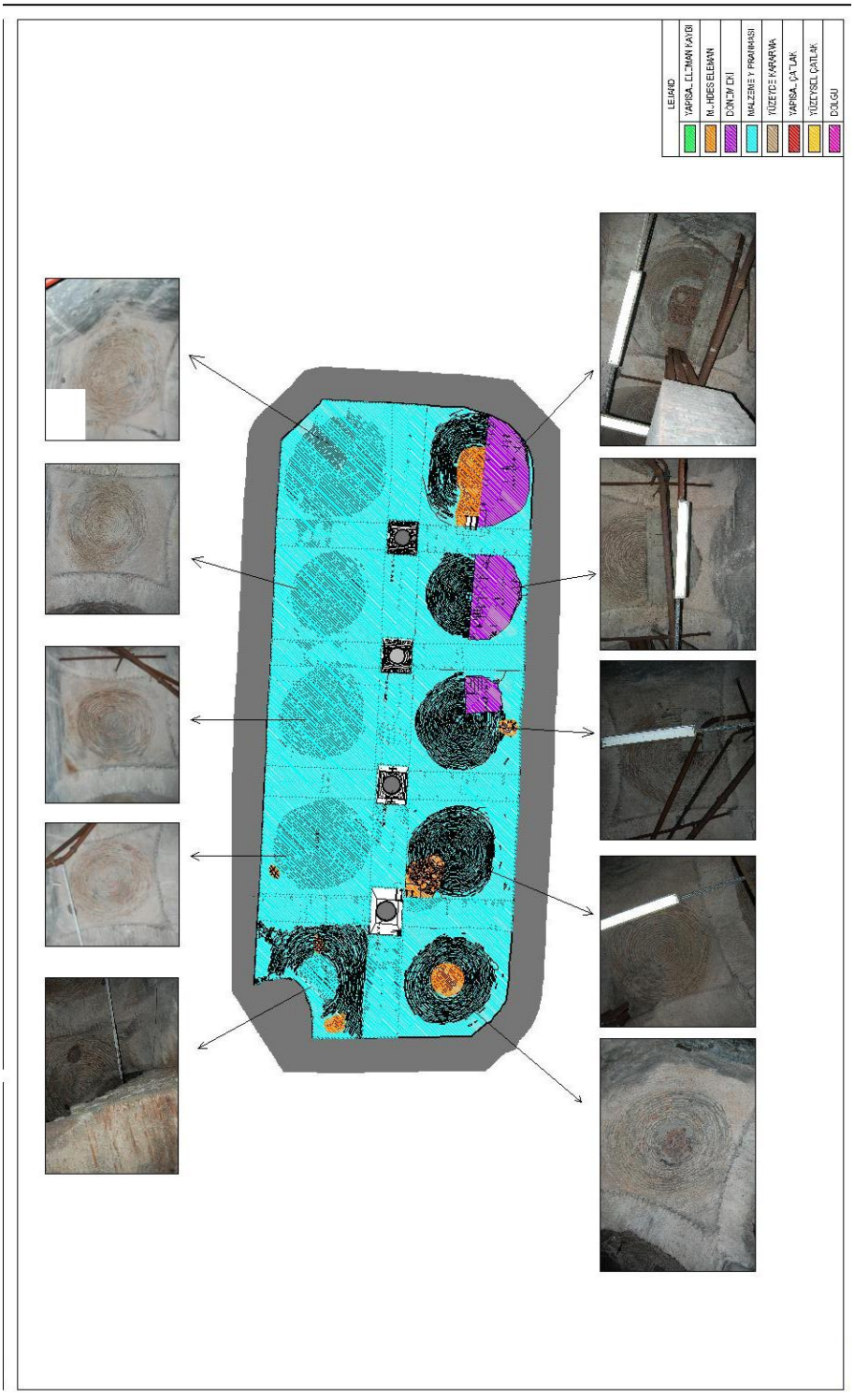

RÖLÖVE ANALİZ - TAVAN PLANI

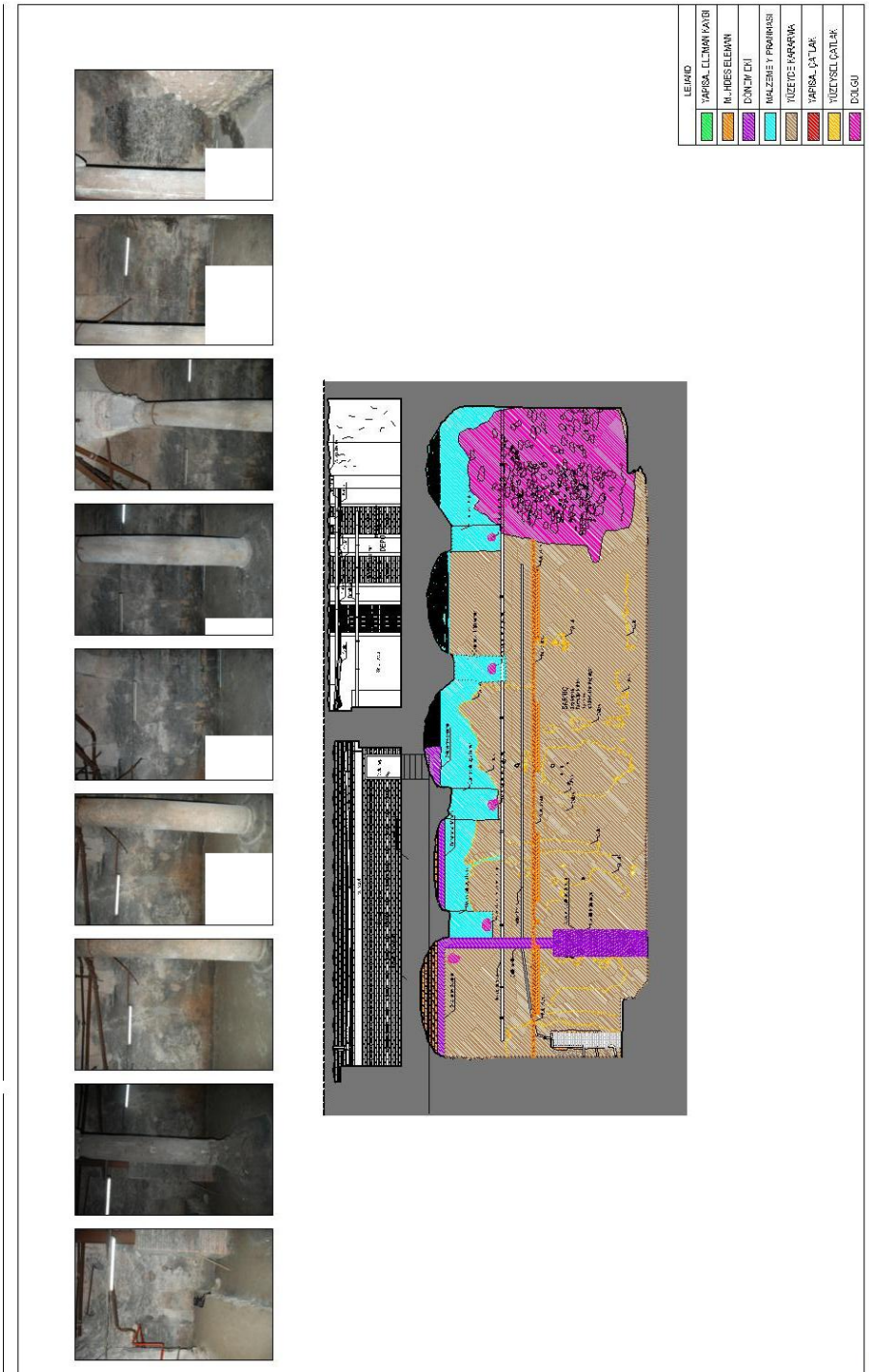

RÖLÖVE AANALİZ - AA KESİTİ

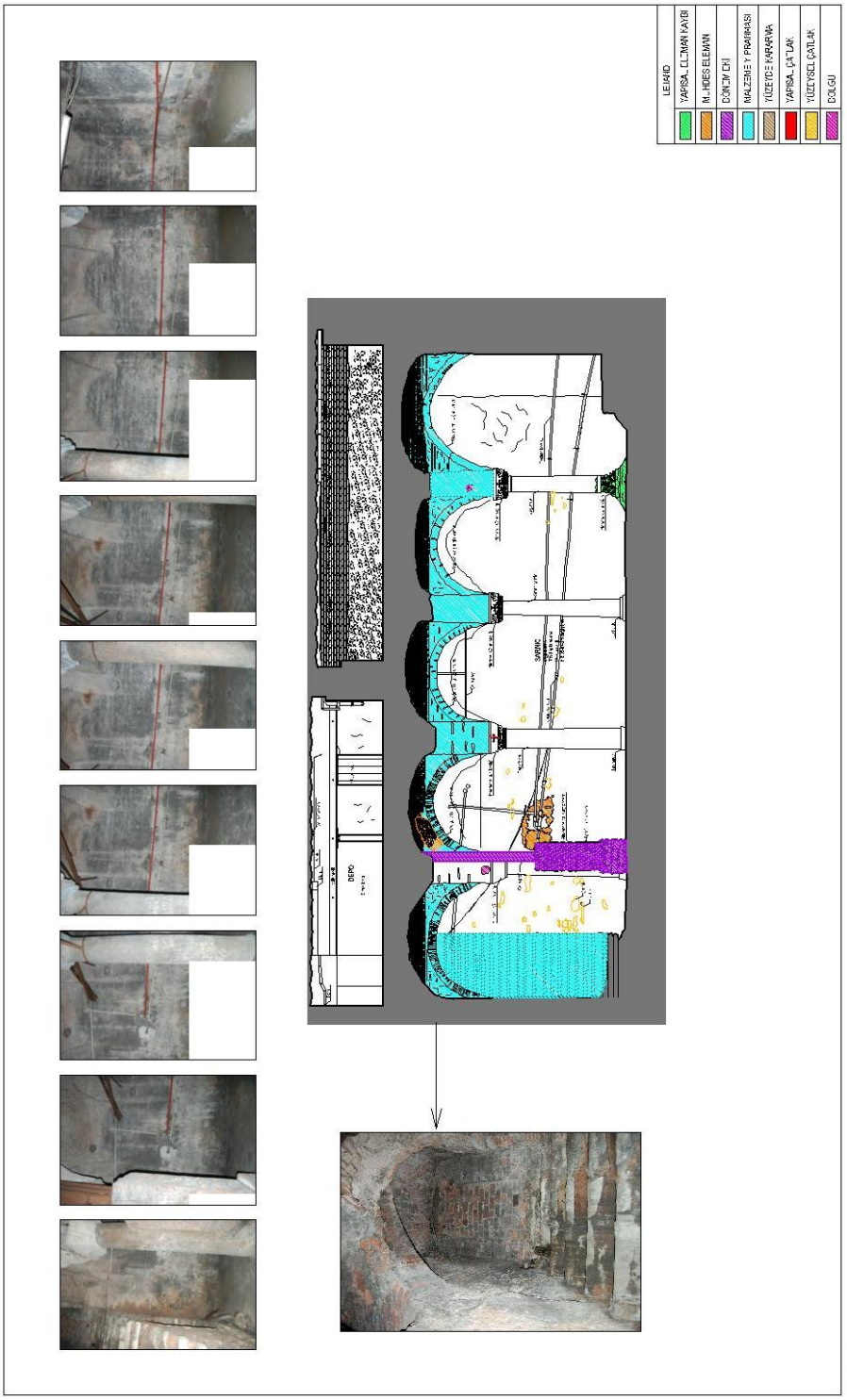

RÖLÖVE ANALİZ - BB KESİTİ

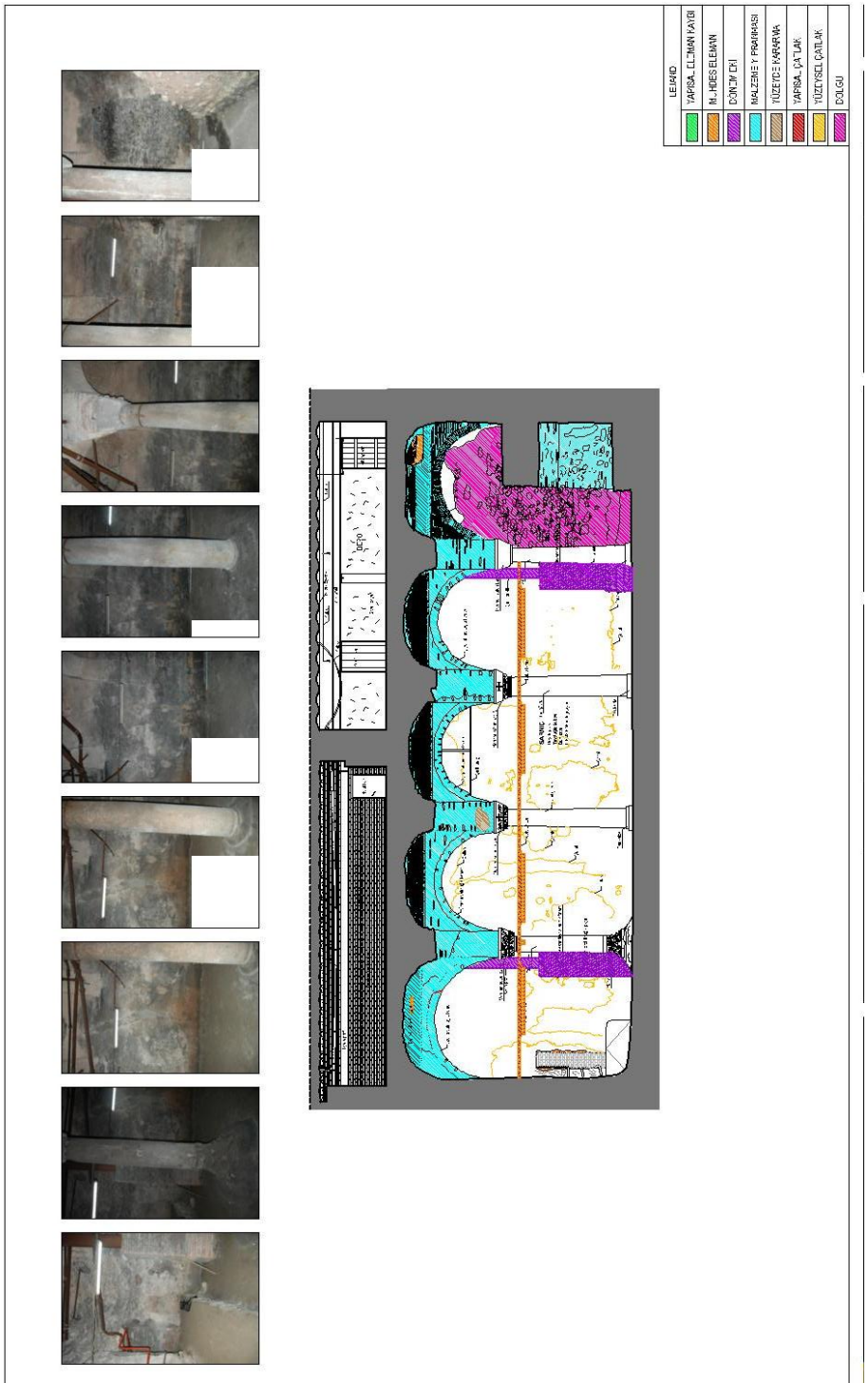

RÖLÖVE ANALİZ - CC KESİTİ

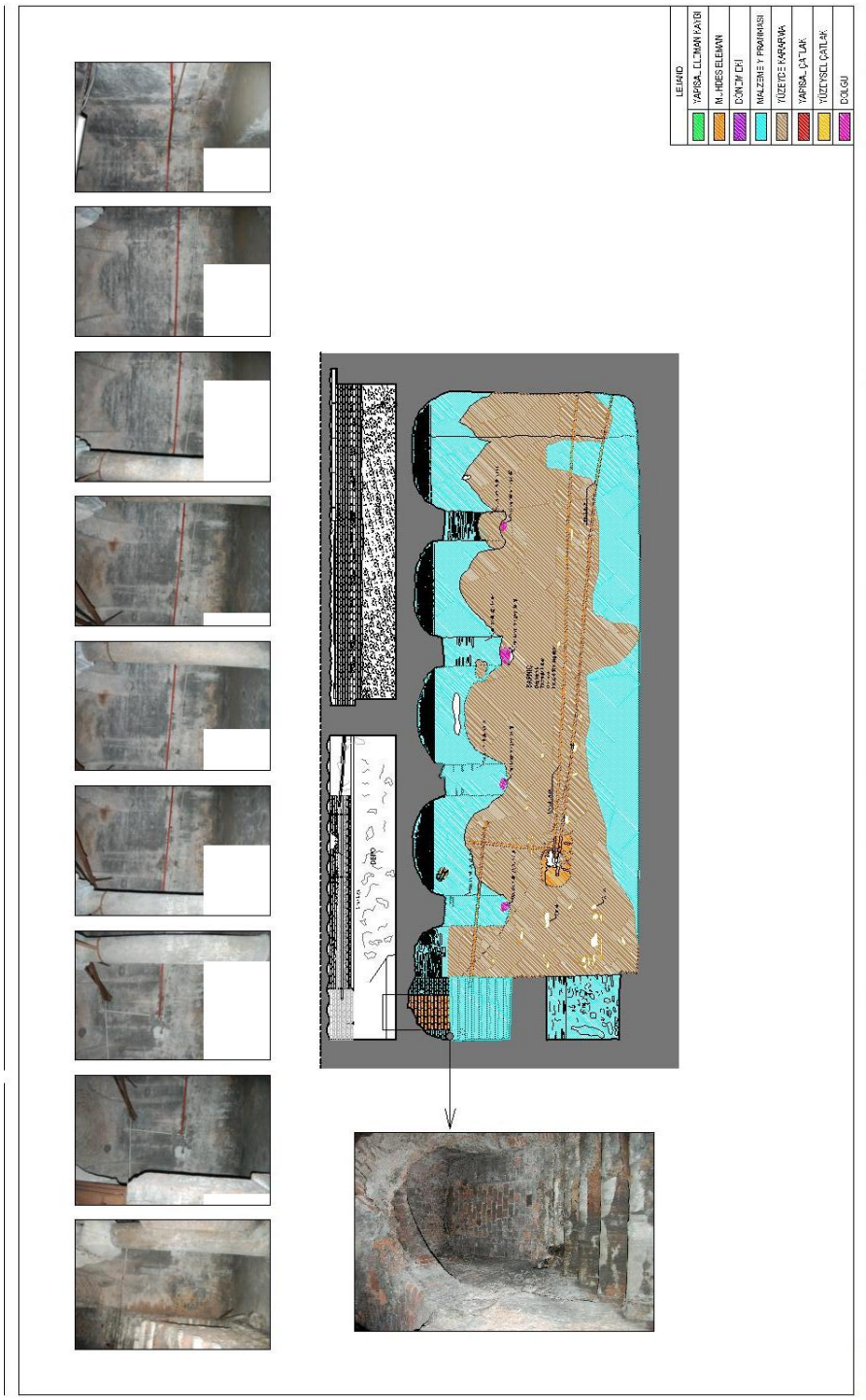

RÖLÖVE ANALİZ - DD KESİTİ

RÖLÖVE ANALİZ - EE KESİTİ

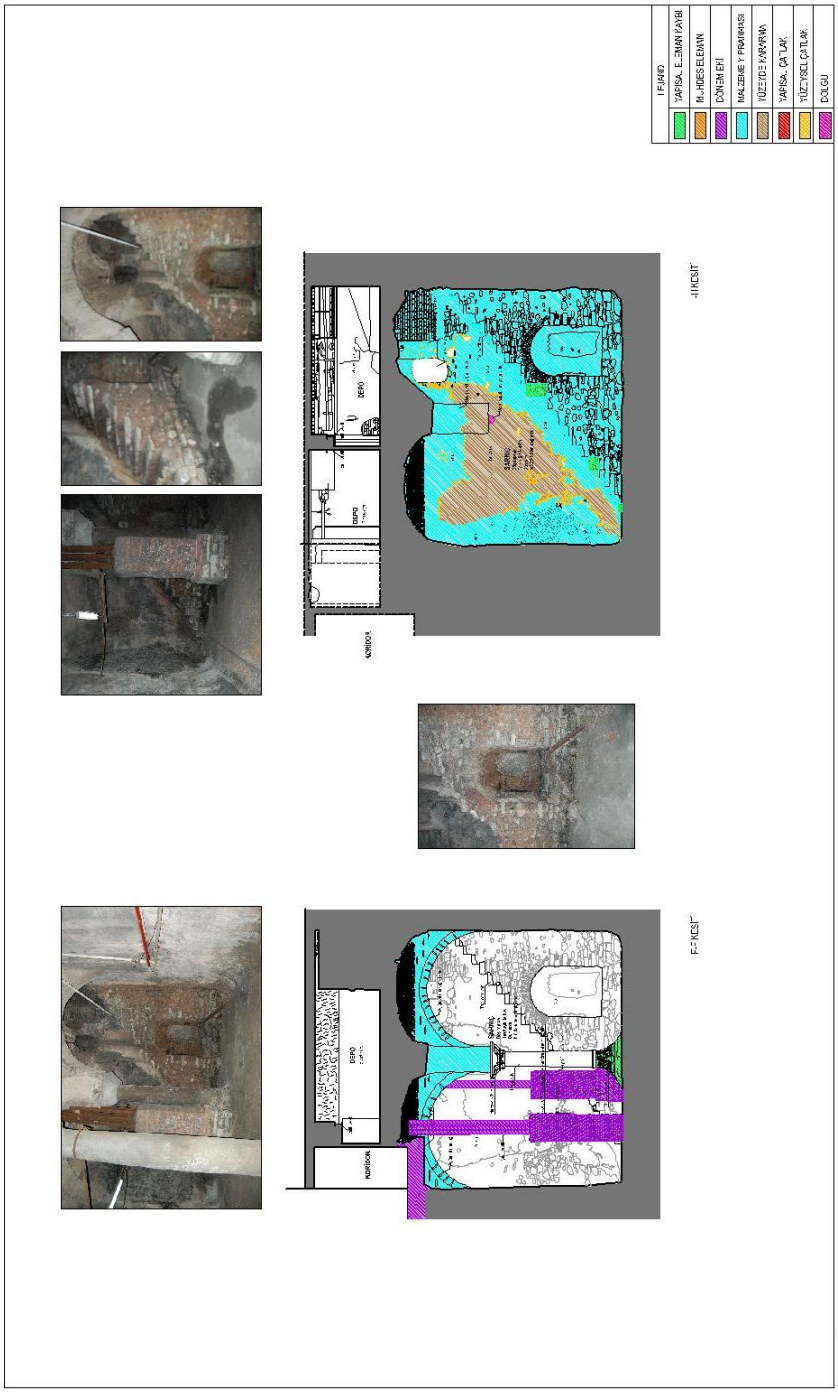

RÖLÖVE ANALİZ - FF KESİTİ

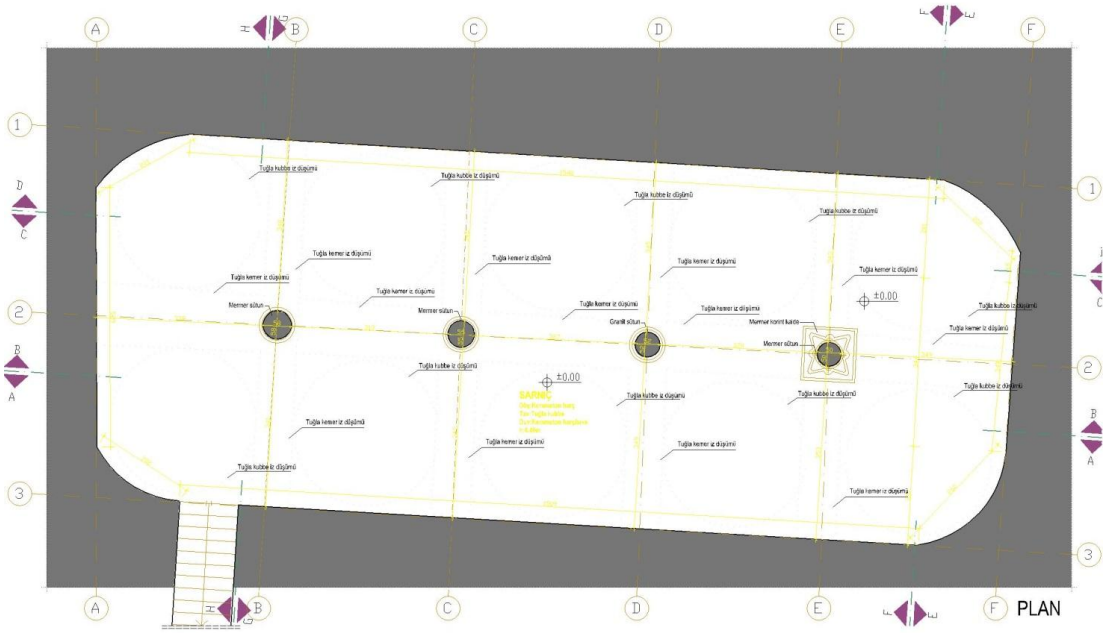

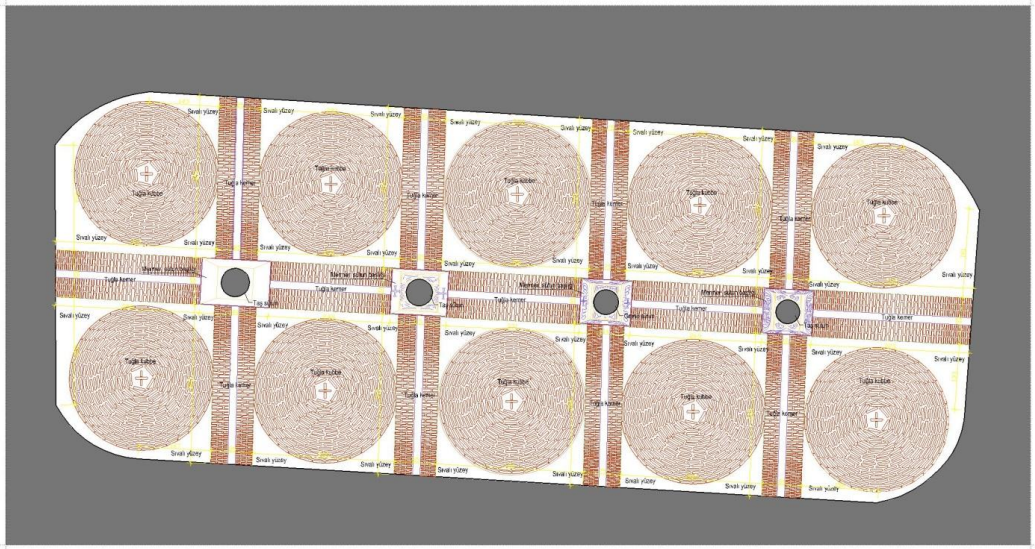

TAVAN PLANI

RESTİTÜSYON 1.DÖNEM 1.ÖNERİ

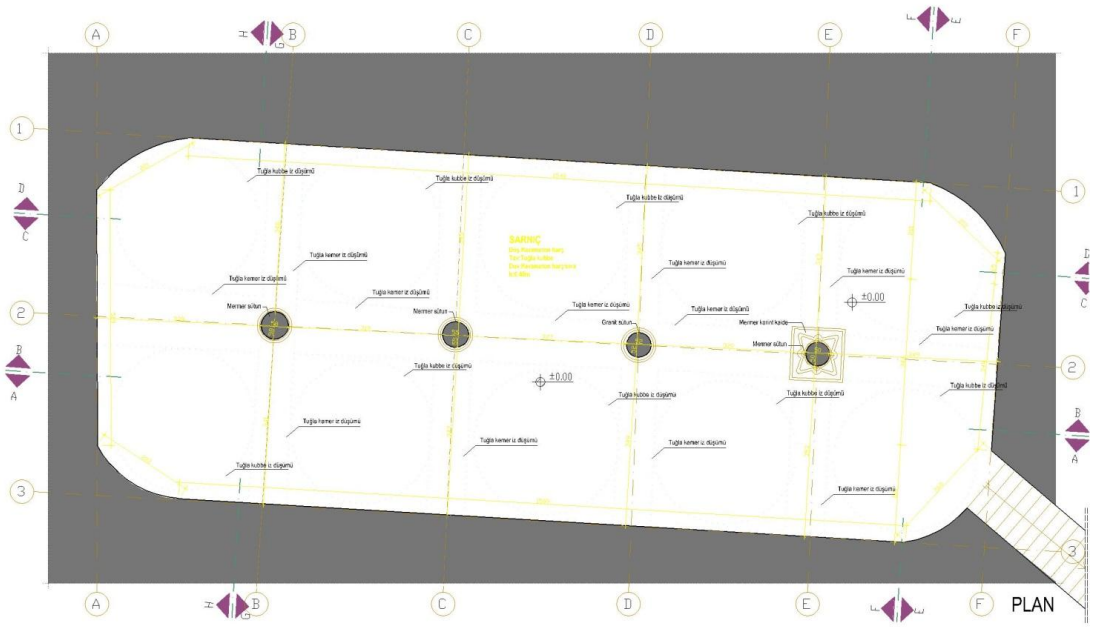

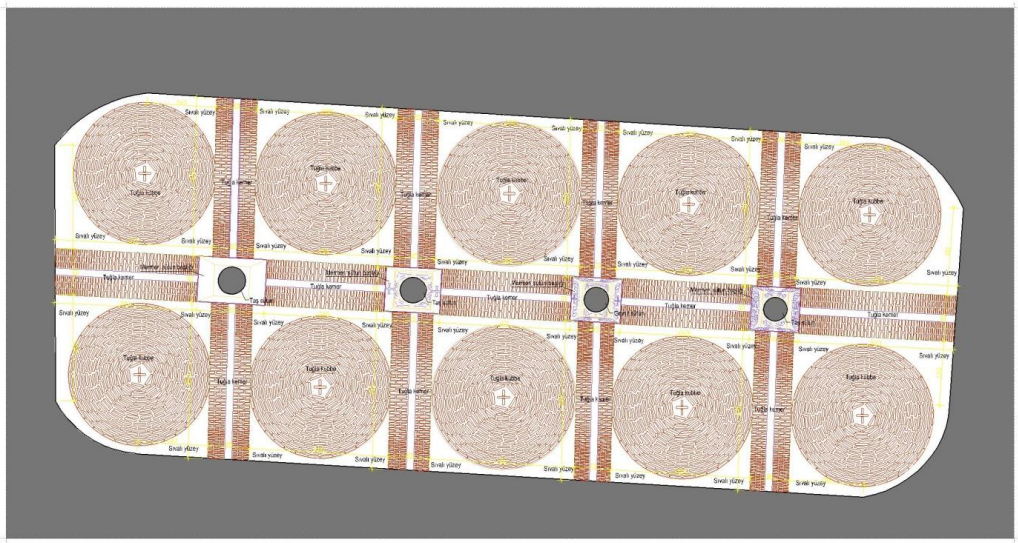

TAVAN PLANI

RESTİTÜSYON 1.DÖNEM 2.ÖNERİ

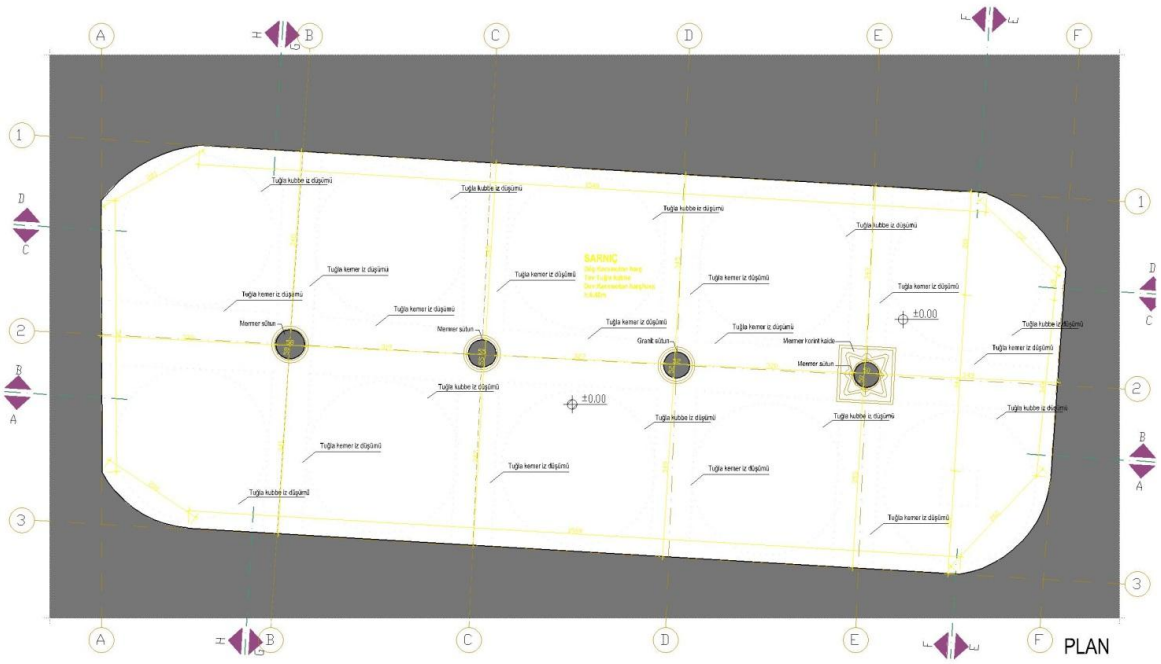

PLAN

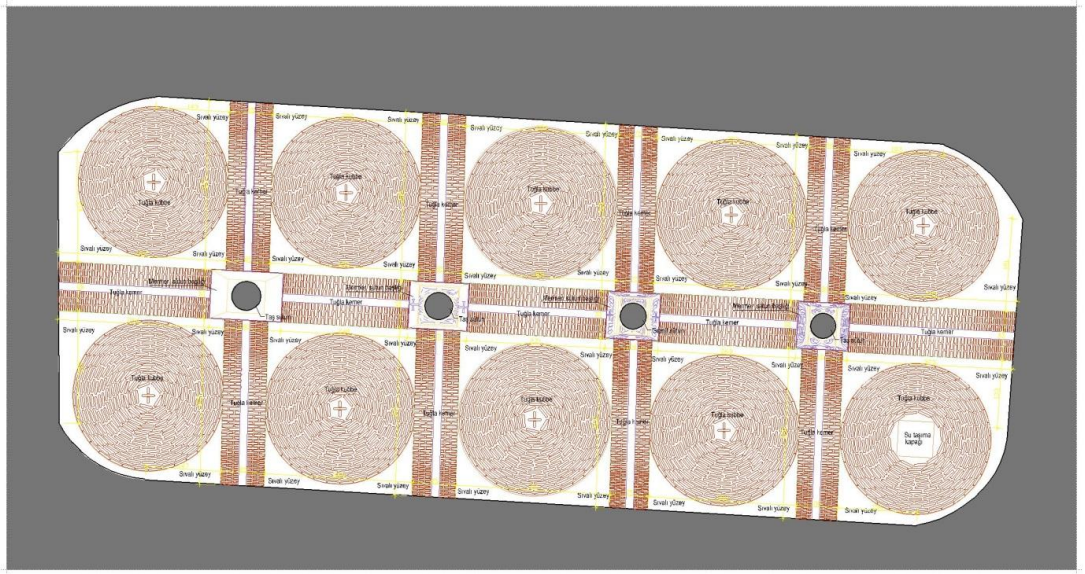

TAVAN PLANI

RESTİTÜSYON 1.DÖNEM 3.ÖNERİ

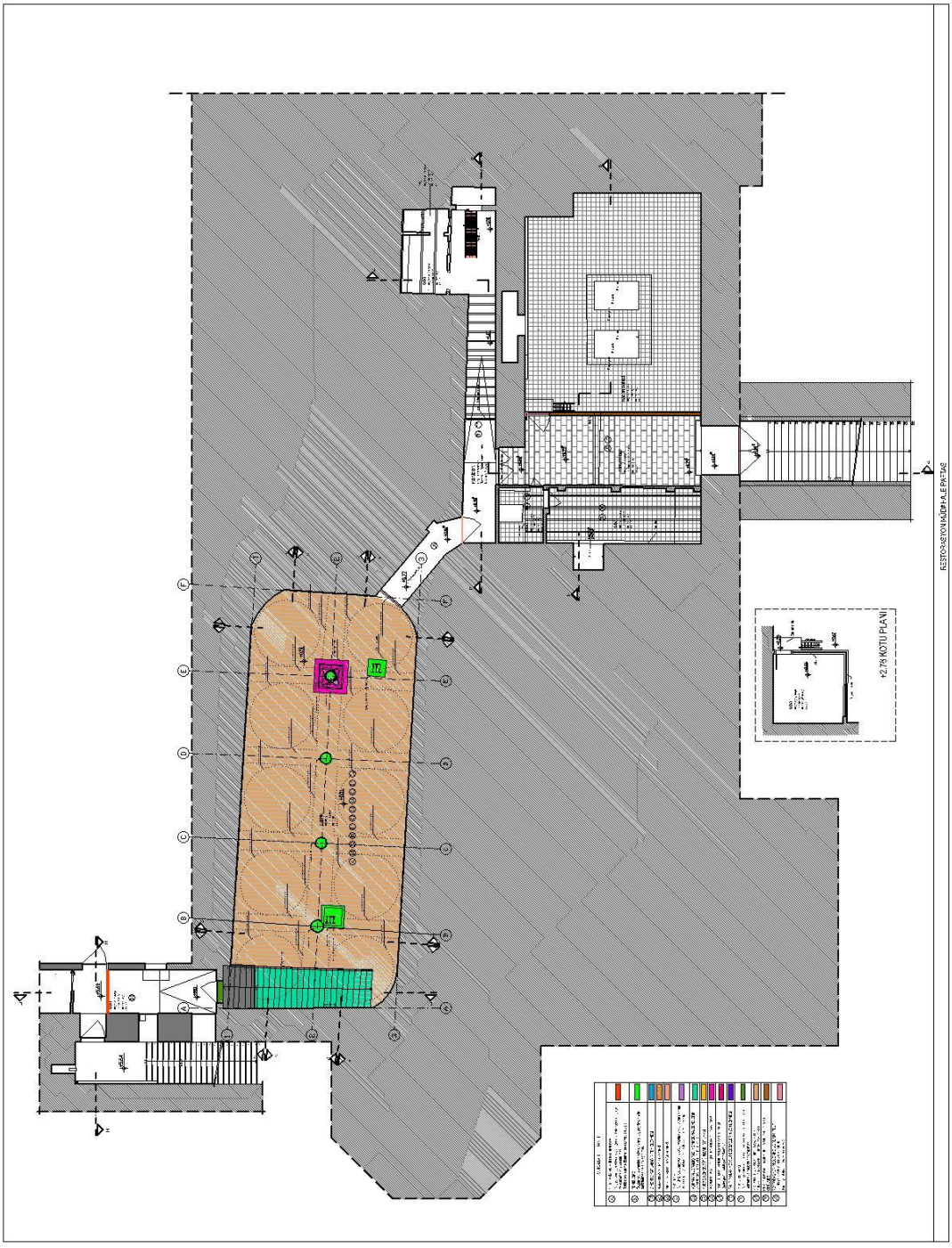

RESTORASYON MÜDAHALE PAFTASI – PLAN

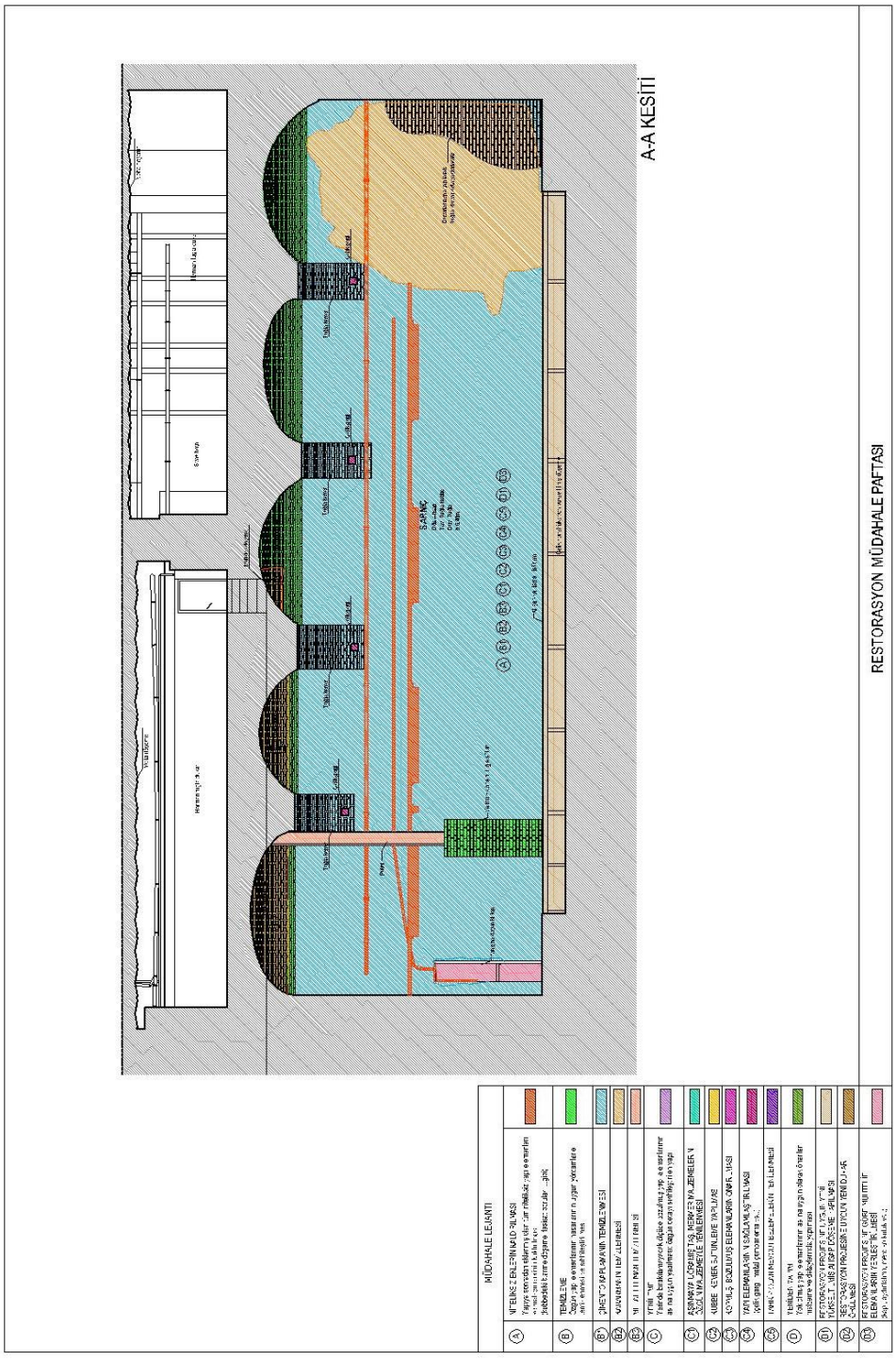

RESTORASYON MÜDAHALE PAFTASI – PLAN

EK 4

KONSERVASYON RAPORU

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

Restorasyon ve Konservasyon
Merkez Laboratuarı Müdürlüğü

SAYI : B.16.0.KVM.4.34.00.15/729-86
KONU: İstanbul Erkek Lisesi, sıva numunesi hk.

14.02.2011
İSTANBUL

T.C.
İstanbul Erkek Liseliler
Eğitim Vakfı

İlgi:26.01.2011 tarih ve 3421 sayılı yazınız.

İlgi yazıda, Kurul kararı gereği rölöveleri hazırlanan İstanbul Erkek Lisesi'nin (Duyun-u Umumiye Binası) sarnıcından alınan sıva numunesi analizlerinin yapılması için Müdürlüğümüz uzmanı tarafından incelenme yapılması, gerekli iş ve işlemlerin yerine getirilmesi talep edilmiştir.

Bu amaçla söz konusu malzemeler uzmanımız tarafından incelenmiş olup, konuya ilişkin düzenlenen rapor yazımız ekinde gönderilmektedir.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Ali Osman AVŞAR
Müdür V.

EK: Uzman Raporu (2sayfa)

Adres: Eski Darphane Binası 34122 Sultanahmet/İstanbul Tel: (0212) 527 02 19 Fax: (0212) 512 18 28

MÜDÜRLÜK MAKAMINA

İstanbul Erkek Liseliler Eğitim Vakfı'nın 26.01.2011 gün ve 3421 sayılı yazıları ile gelen ve İstanbul Erkek Lisesi'nin (Duyun-u Umumiye Binası) sarnıcından alınan sıva numunesinin analizi istenmektedir. Numunenin kimyasal spot test analizi, asit testi ve elek analizi ve de kalsinasyon analizleri yapılarak sonuçları aşağıda belirtilmiştir.

Görsel Analizler:

Örnek 1: Dış yüzeyinde yoğun is ve tuz kristali kaplı olan, toprağımsı pembe renginde, tuğla kırığı ve tozu agregalı, kompakt, bol iri tuğla agregası ihtiva eden, nemli, dayanımı iyi numune (xxx-).

Bağlayıcı Mukavemeti Skalası :

(-) : Yapıdan blok şeklinde örnek alınamaz, hemen dağılır.
x : Elde kolayca ufalanabilir. Sulu zımpara ile düzgün bir yüzey oluşmaz.
xx : Dağılganlığı az, elle kolayca parçalanabilir. Yoğun kum agrega içermiyorsa sulu zımpara ile belli bir yüzey elde edilebilir.
xxx : Sert ve sağlam, elle koparılabilir fakat dağılmaz. Sulu zımparada düzgün bir yüzey oluşturulabilir ancak, ince kesit için sağlamlaştırma şart.
xxxx : Çok sert, zorlukla elle koparılabilir. Yüzey sağlamlaştırma olmadan da ince kesit yapılabilir.

xxxxx: Sert bir kumtaşı kadar sağlamdır. Ancak çekiç darbesiyle koparılabilir.

Kalsimetri Analizi :
Kalsinasyon analizleri yapılırken yaklaşık 10gr'lık örnek parçalanarak gözle görülebilir kıtık, cüruf, iri agregalar ayıklanmış, kalan kısım ise toz haline getirilerek bu tozdan yaklaşık 0,5gr alınmış ve kalsinasyon analizi yapılmıştır. Kalsinasyon analizi ile örneklerin içerdiği absorblanmış nem (105°C), organik kaybı (550°C) ve de kalsiyum karbonat oranları (1050°C) (ağırlıkça) tespit edilmiştir. Analiz sonuçları aşağıda tablo 1 de belirtilmektedir

Tablo 1 : Kalsinasyon analiz sonuçları.

	Kalsinasyon Analizleri			Kimyasal Spot Test Analizleri		
Örnek No	% Nem	% Org. Md.	% $CaCO_3$	Cl	SO_4	NOx
1	18,58	8,77	21,91	+++	++++	+

Asit Kaybı ve Elek Analizi Sonuçları:
Bu analizde 10-15 gramlık örnek kütlesi asitle muamele ettirilerek (%10'luk HCI) bağlayıcılar parçalanmış ve asitte reaksiyon vermeyen silikatlı agregalar, katkı olarak kullanılmış olan bitkisel lifler ve cüruf ayrılmıştır. Asitle reaksiyona girmeyen bu maddelerin tane boyut dağılımları üst üste oturtulmuş olan aralıkları belli elek açıklıkları ile belirlenmiştir. Buna göre yapılmış olan analiz sonuçları aşağıda tablo 2'de belirtilmiştir.

Tablo 2 : Asit kaybı ve elek analizi sonuçları.

	Asit Kaybı		Elek Analizleri				
Örnek No:	%kalan	%kayıp	%1180µ	%600µ	%250µ	%125µ	<%125µ
1	58,53	41,46	52,57	12,60	8,67	6,50	19,65

Sonuçların Değerlendirilmesi:

Asit testi ve elek analizinden sonra arta kalan agregalar mikroskop altında incelenmiş ve içerikleri ile yaklaşık oranları aşağıda belirtilmiştir.

Örnek 1: asit testinden sonra arta kalan yaklaşık % 59'luk bölümün neredeyse tamamı tuğla kırığı ve tozudur. Agregalar arasında birkaç tane kumtaşı ve kuartz agrega vardır. Bunlar tuğla hamurundan gelen agregalardır. 1mm elek üstünde kalan agregaların max. tane çapı 2cmx1.5cm boyutlarında olup 1cm ve 7-8mm boyutlu da bol agrega vardır.

Yapılan kimyasal spot test analizinde yoğun klor ve daha yoğun sülfata rastlanmıştır. Klor muhtemelen sarnıç suyundan veya kirli sudan bulaşmıştır. Sülfatın bir kısmı dış yüzeyi kaplayan is tabakasından kaynaklı olsa da asıl malzeme içinde kullanılan veya sarnıç içindeki başka kaynaktan gelen bir tuz sorunundan kaynaklıdır. Ancak numune bağlayıcısında bir miktar alçı katkısı olduğu düşünülmektedir. Kalsinasyon kaybı % 22' lerdeyken asit kaybı %42 ler civarındadır. Agrega olarak bir miktar kireçtaşı kırığı katkısı vardır. Ayrıca numunedeki nem oranının yüksek olması kaybın oranını artırmaktadır.

Onarımda kullanılacak karışım:

1 ölçü bağlayıcı (söndürülmüş ve bekletilmiş kireç- sarnıç aktif olarak kullanımda ise hidrolik kireç te kullanılabilir)

3 öçlü agrega: (2.5 ölçü tuğla kırığı ve tozu(1cm elek altı), 0,5 ölçü koyu renkli kireç taşı kırığı(7mm elek altı)). Ayrıca toplam agreganın %10'u kadar 1cm -3cm aralığında tuğla kırığı ilavesi yapılmalıdır. Kullanılacak tuğlanın çözünebilir tuz (sülfat) seviyesi çok düşük olmalıdır.

Bilgilerinize arz ederim.

11.02.2011

İsmet OK
Kimya Müh.

EK 5

İTÜ İNŞAAT FAKÜLTESİ TEKNİK RAPORU

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DEPREM MÜHENDİSLİĞİ VE AFET YÖNETİM ENSTİTÜSÜ

Sayı : B.30.2.İTÜ.06İ.00.00/

İSTANBUL LİSESİ BİNASININ BODRUM KATINDAKİ TARİHİ BİZANS SARNICI HAKKINDA TEKNİK RAPOR

Prof.Dr.Ahmet SAYGUN
İ.T.Ü İnşaat Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyeleri

İ.T.Ü.
DEPREM MÜHENDİSLİĞİ
VE AFET YÖNETİM ENSTİTÜSÜ
Tarih : 27.4.2012
Kayıt No: 414

Bu Rapor İ.T.Ü Döner Sermaye işletmesi esasları çerçevesinde hazırlanmıştır.

Nisan , 2012

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DEPREM MÜHENDİSLİĞİ VE AFET YÖNETİM MERKEZİ

Sayı : B.30.2.İTÜ.06İ.00.00/

27.04.2012

İSTANBUL LİSESİ BİNASININ BODRUM KATINDAKİ TARİHİ BİZANS SARNICI HAKKINDA TEKNİK RAPOR

1-Giriş:

İstanbul Erkek Liseliler Vakfı 10 Nisan 2012 tarihli dilekçe ile İ.T.Ü. Deprem Mühendisliği ve Afet Yönetim Enstitüsü Müdürlüğü'ne başvuruda bulunarak, Fatih ilçesi, Eminönü Cağaloğlu mevkii,40 pafta, 300 ada, 13 parseldeki İstanbul Lisesi bodrum katında yer alan tarihi Bizans Sarnıcının statik bakımdan incelenmesini, bazı kubbelerin üstüne isabet eden betonarme döşemenin kaldırılması ve sarnıç yapısında ortaya çıkmış hasarın giderilmesi hususlarında görüş bildiren bir teknik raporun düzenlenmesini talep etmiştir.

Söz konusu sarnıç yapısı yerinde incelenmiş, Atakan İnşaat Taahhüt ve Ticaret Ltd. Şti tarafından hazırlanmış röleve projeleri ve mahallinde çekilmiş fotoğraflar değerlendirilerek bu rapor düzenlenmiştir.

2-Sarnıç Yapısı Hakkında Açıklamalar

Söz konusu tarihi sarnıç, Lise binasının ana girişine göre sağ yan cephesi tarafında ve ikinci bodrum katında olup, yaklaşık olarak 7,40 m x 18,5 m'lik dikdörtgen bir iç alana sahiptir. Kısa doğrultuda iki açıklık, uzun doğrultuda beş

açıklık oluşacak şekilde, sarnıç orta aksında 4 adet yaklaşık 60 cm çaplı dairesel mermer/granit sütun mevcuttur.

Her iki dik doğrultuda yaklaşık 80 cm genişlikli kemerlerle açıklıklar geçilmiş olup, bu kemerlere mesnetlenen dairesel izdüşümlü kubbeler (10 adet) döşeme sistemini oluşturmaktadır.

İstanbul Erkek Lisesi binası inşaatı sırasında 1.bodrum kat planında görülen B101,B123 numaralı hacimlerle B103,B104 nolu hacimleri ayrıca ana taşıyıcı duvarın sarnıcı ortadan ikiye bölmesini önlemek amacıyla sarnıç tavan üstündeki bir kottan çelik bir kirişe oturtulduğu , 7,5 m açıklıklı bu çelik kirişin üst duvar yükünü sarnıç yan duvarlarına aktardığı tahmin edilmektedir. 1.Bodrum kattaki B103 depo bölümü ile koridoru ayıran dik doğrultudaki taşıyıcı duvar ise çok açıklıklı bir çelik sürekli kirişe oturtulmuştur. Bu kiriş B103 depo bölümünün içinden çekilmiş F118 numaralı fotoğrafta görülmekte olup depo tabanının yaklaşık 1m üstü hizasındadır. Bu kiriş hem B101'i , B103 'ten ayıran duvarın oturduğu dik doğrultudaki çelik kirişe, hem de sarnıç içinde gözlenen alt bölgesi 80 cm x 80 cm lik tuğla, üst tarafı çelik profilli iki adet kolona (Alexandre Vallaury dönemi kolonlar) mesnetlenmektedir.

Sarnıç tavanının yaklaşık 1,50 m x 8,5 m'lik bölümündeki F75, F76, F77, F78 nolu fotoğraflarda görülen betonarme döşeme sonradan imal edilmiş, sarnıç kubbelerinin altından geçirilerek sarnıç kemerlerine mesnetlendirilmiştir. 1.Bodrum kattaki halen koridor ile B103 nolu depo bölümünü ayıran duvar da sonradan yapma, ana taşıyıcı duvarın önünde 10 cm kalınlıklı boşluklu tuğladan bölme duvarı olup , muhtemelen kısmen bu betonarme döşemeye oturmaktadır.

Sarnıcın tarihi görünümünü bozan bu döşemenin kaldırılması statik bakımdan sakıncalı olmayıp, uygun olacaktır. Bunun üstünde kalan 1. bodrum kat koridorunda gerekirse uygun mimari düzenleme yapılabilir

Sarnıç tavanına ve duvarlarına asılmış çok sayıda ve çoğu halen kullanılmayan tesisat boruları ve bunları taşıyan çelik kirişler mevcuttur. Bunların tamamının kaldırılması uygun olacaktır. Sarnıç kemerleri altlarına isabet eden ve kolonları birbirine bağlayan orijinal (ahşap veya çelik)gergilerinin tamamı ise zaman içinde yok olmuş, bunların sadece F84 ve F85 numaralı fotoğraflarda da görülen yuvaları kalmıştır.

Dört kolondan özellikle 3 numaralı kolonun başlık taşında her iki taraftan da gözüken ciddi sayılabilecek çatlak görülmektedir. Bu çatlakların epoksi enjeksiyonu ile doldurulması, bu ve tedbir olarak diğer kolonların başlık taşlarının ve üstündeki tuğla kemer ayaklarının 40~50 cm yüksekliğindeki bölümünün lifli polimer malzeme ile sargılanarak çatlama ve yarılma riskinin ortadan kaldırılması yerinde olacaktır.

Ayrıca gerek kemer ve gerek kubbelerde ortaya çıkmış çatlakların epoksi malzeme ile usulüne uygun doldurulması gerekmektedir.

3- Sonuç ve Öneriler

İstanbul Lisesi 2.Bodrum katındaki tarihi Bizans Sarnıcının onarım ve restorasyonu yapılırken ;

- Sarnıç kemerlerine oturan ve bazı kubbeleri kesen betonarme döşemenin kaldırılması doğru olup, statik açıdan bir sakıncası yaratmamaktadır. Gerekirse bu döşemenin üstüne isabet 1.Bodrum kat koridorunda bir miktar daraltma yapılabilir.
- Kolon başlıklarındaki çatlakların epoksi enjeksiyonu ile doldurulması, lifli polimer sargı ile sarılması gerekmektedir.
- Sarnıç kemer, kubbe ve duvarlarında oluşmuş hasarlar uygun şekilde onarılmalıdır.
- Sarnıç tavanındaki gereksiz askı çubukları, tesisat boruları vs. kaldırılmalı, uygun bir aydınlatma sistemi oluşturulmalıdır.

Saygılarımla bilgilerinize arz ederim

Prof.Dr. Ahmet SAYGUN
İ.T.Ü İnş.Fak.İnş.Müh.Böl.Öğr.Üyesi